

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. LORENZ BÜCHERT

EN SYDSLESVIGERS
GENFORENING

MED DET DANSKE FOLK
I LØBET AF ET HALVT HUNDREDE AAR

H. HAGERUP KØBENHAVN

A. LORENZ BUCHERT

EN SYDSLESVIGERS
GENFORENING MED DET
DANSKE FOLK

I LØBET AF ET HALVT HUNDREDE AAR

H. HAGERUP - KØBENHAVN

1945

Copyright 1945
by A. Lorenz Büchert, Büchertkolonien
ved Flensborg.

Udgivet med Understøttelse af Grænseforeningen.

Printed in Denmark

PEDERSEN & LEFFVRE KØBENHAVN V

EN SYDSLESVIGSK LANDSMAND

TILEGNET

FORORD

I en af sine rammende Bemærkninger siger Lorenz Büchert, at de tysktalende danske Sydslesvigere maa kæmpe mod tre Fronter: 1) mod det danske Folks Mistillid, 2) mod det tyske Folks Vrede og Ringeagt, 3) mod deres egne Landsmænds Ukyndighed.

Om *den sydslesvigske Befolkning* nogen Sinde kommer til Klarhed over sin dybe Væsensforbindelse med det nordiske Folk ved Jord, Blod, folkelig Underbevidsthed, Sindsindstilling m. m., om denne Befolkning engang i Fremtiden vil finde tilbage til national Samhørsfølelse med det danske Folk, ved vi ikke i Dag. Men det vilde naturligvis være taabeligt og kun vise et beskæmmende Ukendskab til historiske Foreteelser, hvis nogen paa Forhaand vilde benægte, at det skulde være mulige.

At *det tyske Folk og de tyske Myndigheder* helst helt vilde nægte tysktalende Sydslesvigere Retten til at kalde sig et dansk Mindretal, at den tyske Stat ad Omvejen over Partiet for Øjeblikket gør et alvorligt Forsøg paa at knuse det danske Mindretal, undrer ingen, der kender tysk Mentalitet og den totalitære Stats ledende Principper. Dansktalende Mennesker af ren dansk Æt i Nordslesvig, litauisktalende Mennesker af ren litauisk Æt i Østpreussen og Memelomraadet, polsktalende

Mennesker af ren polsk Æt i Schlesien betragtes uden Forbehold og uden Spor af Mistillid som gode Tyskere, naar blot Sindelagets Baand knytter dem til det tyske Folk; vendisktalende Mennesker af ren vendisk Æt i Lausitz bliver derimod forfulgt og sat i Fængsel, naar deres Sindelag er i Overensstemmelse med deres Natur. Det er derfor ikke saa mærkeligt, at tysktalende Sydslesvigere ikke kan faa den Ret, som deres Hjemstavns Jord, deres Æt og deres Sindelag hjemler dem. Om det tyske Folk og de tyske Myndigheder engang ad den logiske Tæknings Vej eller ved en ændret Sindsindstilling arbejder sig frem til en konsekvent, ærlig Mindretalspolitik, der behandler andre saadan, som man de mangfoldige Steder selv ønsker at blive behandlet, ved vi lige saa lidt som det første, men vi maa jo ogsaa i denne Henseende fastholde, at det er muligt, og maa i det tyske Folks egen Interesse haabe paa, at det vil ske.

At mange inden for *det danske Folk* betragter de tysktalende Danske i Sydslesvig med instinktiv Mistillid er forstaaeligt, naar man tænker paa, at Danmark indtil 1920 var et af de helt faa Folkeomraader i Evropa, hvor hele Folkets Æt, Sindelag og Sprog faldt sammen. De store statslige Nyordninger efter Verdenskrigen og vor nye Grænse i Sønderjylland burde have givet hele det danske Folk en videre Horizont. At Modersmaalet ikke er det afgørende Folkekendmærke, er alle Folk i Dag jo enige om; langt de fleste (maaske alle) Folkeomraader i Evropa rummer Befolkningsdele, der ikke taler Statsfolkets Sprog og alligevel betragtes som absolut ægte Folkefæller. At Modersmaalet ikke er det virkelige Folke-

kendemærke, har det danske Folk selv i Praksis anerkendt ved at give de dansktalende Hjemmetyskere i Nordslesvig alle de Rettigheder, et ægte Mindretal kan kræve. Konsekvensen bør naturligtvis være, at hver enkelt Dansker betragter vore tysktalende Landsmænd i Sydslesvig, — hvis danske Sindelagsbaand er lige saa stærke som de nordslesvigske Hjemmetyskeres tyske —, som virkelige Folkefæller, uden Forbehold og uden Mistillid.

Den, der engang har hørt med hvilken hjertevarm Begejstring Sydslesvigere, der har plattysk Omgangssprog, synger vore danske Fædrelandssange, skal ikke finde paa at nægte dem Anerkendelsen som danske.

Ja, men *Navnene* Büchert, Budach o. s. v.! For det første bør det danske Folk lige saa lidt tage Anstød af disse Navne som af *Navnene* Pürschel, Frisch, Steincke, Hartmann, la Cour o. s. v. For det andet bør man i Dag, hvor en tilflyttet Stamfaders Navn for alle Tider bliver ved Slægten, ikke i hvert *enkelt* Tilfælde slutte fra Navn til »Blod«. De oven nævnte Slægter har i Dag meget mere dansk end tysk Blod i sig. For det tredje burde man lige saa lidt nægte en Person af tysk Nedstamning Retten til at kalde sig dansk, som man hindrer en Jensen, Larsen, Kragh, Grønhahl o. s. v. af ren dansk Nedstamning Retten til at kalde sig tysk.

Enhver Dansker bør være klar over, at vi ved Grænsedragningen efter Verdenskrigen klart proklamerede *Sindelagsprincippet* som absolut ene afgørende for Spørgsmaalet om, til hvilket Folk den enkelte hører.

Enhver bør endvidere kunne se, at den Sindelagsindstilling,

man *kæmper* sig igennem til, turde være lige saa ægte og i alle Tilfælde turde være fastere og stærkere end det Sindelag, der er den enkelte medfødt og som saadan er en Selvfølgelighed, der ikke er blevet tænkt over.

Hvad der her er sagt i tør Teori, viser Lor. Bücherts Bog paa mere indlysende Maade ved et praktisk Eksempel. Derfor har denne Bog en Mission i det danske Folk. Den er et Bidrag til Forstaaelse af Mindretalsspørgsmaal, den kan frem for alt bidrage til, at det danske Folk møder vore Landsmænd i Sydslesvig med større Forstaaelse og varmere Kærlighed end hidtil.

Tønder, i Februar 1938.

CLAUS ESKILDSEN

Nærværende Bogs Udgivelse var planlagt i September 1938, men maatte paa Grund af den højspændte storpolitiske Situation i Evropa indtil videre udsættes. Forordet er i alt væsentligt uforandret, som *det er skrevet* i 1938.

FORLAGET

I

MINDER FRA MIN BARNDOM
OG UNGDOM

EN SYDSLESVIGERS GENFORENING

I Efteraaret i Fjor tog vi — en Flok Sydslesvigere paa ialt en Snes under Ledelse af Lærer Henry Thomsen, Langbjerg, efter Indbydelse paa en otte Dages Udflugt op til Nordsjælland — Birkerød og Omegn.

Om Formiddagen, da Rejsen skulde tiltrædes, købte jeg i Blad-Centralen i Flensborg en Blok-Notesbog.

Mod en stiv Blæst cyklede jeg til Padborg, hvor Deltagerne samledes. Udaset og forpustet naaede jeg lige tidsnok gennem Tolden ved Grænsen og op til Stationen.

Efter at vi af Føreren havde modtaget vore Selskabs-Billetter og sad i vor Kupé, satte Toget sig i Bevægelse, og jeg fik min nye Lommebog frem. Saa skrev jeg min Adresse og Datoen paa dens forreste Side og desuden følgende Ord:

Det er Dagen, da jeg om Morgenens tog den 4. Beslutning.

Tankerne havde allerede i længere Tid syslet med *dette* — at skrive om, hvordan min egen Udvikling fra at være tysk paavirket og saa godt som tysk sindet i Løbet af et halvt Hundrede Aar førte til, at jeg i Sommeren 1936 bevidst følte mig genforenet med det danske Folk.

Jeg *følte* det — og jeg *meddelte* det baade mundtlig og skriftlig til Venner, og jeg *udtalte* det paa Møder — at denne folkelige Genforening var meget mere værdifuld, end den statslige Genforening med Danmark, saadan som Nordslesvigerne havde oplevet den.

Den statslige Genforening kan forandres med Vold og Magt — den folkelige Genforening kan ingen tage fra mig. Selv om

man skulde finde paa at slaa mig ihjel for min Danskheds Skyld, saa vilde man blive nødt til at slaa mig ihjel som Dansker.

Den 16. Oktober 1936 om Morgen, før jeg stod op og skulde tage afsted, havde disse Tanker endelig koncentreret sig til den Beslutning — at skrive en Bog om den Glæde og den Lykke, *min Genforening* havde efterladt i mit Sind.

Med nogen Grund tør jeg tro, at jeg har været med til at hjælpe andre med at finde Vejen fra Fortyskningen tilbage til dansk Sindelag. Særlig *for dem* haaber jeg, at *de ogsaa* maa komme til at føle den Genforeningslykke, som ikke beror paa, hvor Statsgrænsen slaar en Streg tværs over Landet.

Jeg kalder Bogen EN SYDSLESVIGERS GENFORENING. Den skal være en levende Illustration til Claus Eskildsens GRÆNSELÆRE — den skal vise, hvordan den folkelige Underbevidsthed *kan* arbejde sig op til Overfladen.

Er vi Grænseflyttere?

Nej! — Folkegrænsen *ligger jo stadig der*, hvor den altid *har ligget* — saalangt vor Historie gaar tilbage — som Claus Eskildsen har paavist det, i alle folkelige Kendemærker — *der, hvor den skal ligge*, nemlig i Grænsebæltet mellem Sli—Danevirke og Ejderen.

Men for dem af vore Folkefæller i *hele Sønderjylland* — altsaa *baade* i Nordslesvig og i Sydslesvig, *ovennævnte Grænsebælte indbefattet* — som har mistet et eller to af deres folkelige Kendemærker: dansk Sindelag, henholdsvis dansk Modersmaal — for dem vil jeg ønske, at de kommer til at *føle*, at de har mistet noget — *mistet noget, der er værd at vinde tilbage* — at de kommer til at længes og at stræbe efter det samme, som jeg har vundet tilbage: dansk Sindelag og dansk Sprog — at de engang i kommende Tider eller Slægtled, ligesom jeg, maa opleve Genforeningen med det danske Folk — uden Hensyn til, hvor til enhver Tid en eventuel »retfærdig

Klogskabs Pagtgrænse«, eller en »Volds- og Magtgrænse« slaar deres Streger tværs igennem Landskabet.

Kan min Bog paa denne Maade supplere og illustrere Claus Eskildsen's GRÆNSELÆRE ved at vise Muligheden af at opnaa det naturlige — det harmoniske i, at Grænsefolket i *alle* sine nationale Kendemærker stemmer overens med hele det danske Folk, kan den hjælpe fortyskede Landsmænd paa den rette Vej, give dem Mod til at søge tilbage til det Blods- og Væsensfællesskab, hvori de hører hjemme — saa er Formaålet naaet — saa har den 4. Beslutning og dens Udførelse ikke været forgæves — ligesaa lidt som de første 3 Beslutninger, der ligger henholdsvis 9 — 18 — og omtrent 32 Aar tilbage i Tiden, og om hvilke Læserne vil faa nærmere Oplysninger i selve min Historie.

At alle Enkeltpersoner og Begivenheder, der har været medvirkende i min Udvikling, omtales saa udførligt, som det sker, er nødvendigt, og maa holdes mig tilgode, selv om det paa sine Steder bliver vel meget Lokalhistorie. — Her paa Egnen vil det være dobbelt gavnligt, fordi det baade giver Venner og Modstandere Lejlighed til en Kontrol.

Thi det er min faste Vilje ikke at skrive et eneste Ord imod Sandhed og Overbevisning.

At jeg er nødt til altid at skrive i Jeg-Form, er kedeligt nok — det vil somsteder lyde anmassende og selvovervurderende. Men det er jo de nødvendige Vidnesbyrd om de enkelte Beslutningers Opfyldelse — ikke bare til et opnaaet maadeligt Resultat, men fuldtud til det efter Evne og Omstændigheder opnaaelige. Jeg beder altsaa forud om Forladelse for mit Storpraleri og min Storsnudethed.

Büchertkolonien, pr. Bilskov, Flensborg-Land d. 23. Januar 1937.

A. Lorenz Büchert sen.

MIN AFSTAMNING

For omtrent 172 Aar siden skete der — efter hvad min Fader i sine Fortællinger har overleveret til os — i Sydtyskland dette, at kejserlige Hververe drog omkring og rørte Trommen, for at faa krigsduelige Mænd hvervet til Soldater-tjeneste.

Vistnok var det Tyrkerne, som dengang trængte det tyske Rige østfra.

Hververne tog det ikke saa nøje med Frivillighedens Princip. Derfor skjulte en Husbond i en Landsby i Würtemberg en ung Karl, som ikke lystede at gaa i Krigstjeneste for Kejseren.

Den unge Mand var min Tipoldefader Johann Jacob Büchert.

Paa samme Tid betalte den kongelige danske Regering Agenter i Frankfurt a. M. og Mainz for at faa brugelige tyske Familier til at udvandre nordpaa til Danmark og til at bosætte sig som Kolonister paa den jyske Hede fra Ejderen og op til Viborgegnen.

Min Tipoldefader og hans Hustru Bärble (Barbara) — min Tipoldemoder fra *den* Side — var blandt dem, der vendte Tyskland Ryggen, og tog paa den lange besværlige Rejse nordpaa, for at finde et nyt Hjemsted i Danmark. Undervejs blev en Datter født.*)

Kolonisterne maatte, saasnart de kom over Elben — hvortil

*) I Afstemningstiden leverede jeg engang et Læs Tørv til Vinhandler Nissen, Havretorv, Flensborg. Bagefter ved en Kop Kaffe fortalte hans Søstre mig om den lille Büchert-Pige, som var født undervejs fra Würtemberg til Danmark, — da hun blev voksen, giftede hun sig ud til Vanderup. Vinhandlerfamilien Nissen nedstammede fra hende.

den danske Helstat jo dengang rakte — aflægge Hyldningseden til den danske Konge. Der var nogle, som nægtede dette og blev vist tilbage.

Min Tipoldefader blev sat hen paa Kolonistgaarden Sofiegaard i Kolonien Frederikshede (i Munk-Volstrup Kommune, Oversø Sogn). Velnok de fleste Kolonister hørte til den reformerte Kirke og blev betjent af en Præst fra Glückstadt, som maaske med et Aars Mellemrum kørte rundt til dem.

Saavidt jeg ved, var min Tipoldefader den tredie Kolonist paa Gaarden, til Trods for, at den kun var bygget et Par Aar i Forvejen. De to første kunde vel ikke klare sig, eller var rendt deres Vej igen, efter at de havde brugt det, de havde faaet udleveret; thi det var langt fra allesammen dygtige Jordbrugere, som Agenterne sendte herop. Bare de tjente deres Kommissionsgebyr, saa fik Danmark tage imod de Folk, der blev sendt. Udvandrerne havde de nok lovet bedre Kaar, end det blev for dem, naar de skulde til at brydes med Lyng og Krat, med Al og Sten, og stedvis med Sand- eller sur Mosejord.

Alligevel var det ikke saa lidt, hvad den danske Regering anvendte for at hjælpe Kolonisterne i Gang. De fik deres Gaarde i Arvefæste med et færdigbygget Kolonisthus*) + nogle Trækdyr, Faar, Sædekorn, Redskaber og desforuden Dagpenge til Livets Fornødenheder i den første Tid.

Kartoflerne — som dengang endnu ikke var kendte i Danmark — bragte Kolonisterne selv med. Derfor fik de, særlig paa Viborgegnen, Navnet: Kartoffeltyskerne.

I tyve Aar skulde Kolonisterne være fri for Afgifter —

*) Efter de Rids, jeg har set over Kolonist-Husene, var de byggede som Saksergaardene, — det har Claus Eskildsen dog maaske ikke mere kunnet opdage, thi — ligesom Kolonisterne indlevede sig i den danske Befolkning, saaledes skiftede Husene ogsaa deres Præg, idet de ved Ombygning tilpassede sig dansk Byggeskik.

og dette er, saa vidt jeg ved, bleven forlænget til midt i forrige Aarhundrede. Det fortælles da ogsaa, at de følte sig meget brøstholdne, dengang de for første Gang ikke mere kunde slippe udenom.

En hel Del af Kolonisterne blev altsaa her i Landet og kæmpede sig frem mod den barske Natur og imellem den bosiddende Befolkning, som ikke netop saa venlig paa de fremmede, der saaledes trængte ind paa deres Enemærker — thi nægtes kan det jo ikke, at selv om Heden som Overdrev ikke havde haft stor Værdi, saa havde Bønderne dog kunnet udnytte den indtil da, *uden* Hensyntagen til fremmed Markskel. Deres gamle Rettigheder eller Hævd indsnævredes betydelig, hvor de nye Kolonistgaarde blev lagt.

Min Tipoldefader var en af dem, der blev her. Som Bevis for, at det ikke var let at komme i Lag med den indfødte Befolkning, skal her anføres, at andet Slægtled — Børnene af de første Kolonister — nærmest var henvist til indbyrdes Giftermaal. Saaledes maatte en af den første Bücherts Sønner drage helt op til Nørrejylland for at finde sig en Kone fra en derboende Kolonistfamilie. Hun maa jo efter den gamle Tyskers Smag ikke have været særlig smuk, thi da Sønnen kom hjem med hende, sagde min Tipoldefader lønlig til ham:

»Na — mein Sohn, 'n solchen Vogel hätt'st du aber in'n je'd'm Busch fang'n könn'n!«

(»Naa — min Søn — en saadan Fugl havde du kunnet fange i enhver Busk!«)

Büchertslægten fik snart Tilnavnet »Tysker«. Jeg antager, at man allerede har kaldt min Tipoldefader og min Oldefader saadan, men jeg ved det ikke. Med Bestemthed ved jeg først om tredje Slægtled, at man har kaldt min Bedstefader »Jacob Tysker« — min Fader blev kaldt »Hans Erich Tysker«. Om

min ældste Broder Jacob ved jeg, at han som Dreng i Hornskov blev kaldt »den lille Jacob Tysker«.

Hvorlænge Øgenavnet har holdt sig — om man har brugt det om mig selv, eller om det er helt forsvundet — ved jeg ikke. Det var dog i saadan Hævd, at selv en tysktalende Flensborger talte om min Bedstefader som »der deutsche Jacob«.

For mig staar dette »Tysker«-Tilnavn som et fuldgyldigt Bevis, eller rettere Vidnesbyrd om, at det var et dansk Land og en dansk Befolkning, Kolonisterne for eet-trekvart Aarhundrede (172 Aar) siden kom til. Det vilde jo være et rent Kuriosum, naar en kærnetysk Befolkning i et urtysk Land kaldte en Landsmand, der tilflyttede fra en anden tysk Landsdel for »Tysker« og endda kaldte ham det med den danske Tunge!

Mine gode tysksindede Landsmænd med deres gode danske Navne: Andresen, Petersen, Jensen, Thomsen o. s. v. o. s. v., har altid været svært ude om at rive mig Büchert-Navnet og dets tyske Afstamning i Næsen! Bare de saa vilde have draget den uundgaaelige logiske Følgeslutning deraf: at *deres Afstamning er dansk!* — — — Jeg skal nok klare for mig selv!

Taknemlig er jeg dem alligevel — thi de fik mig til at granske Spørgsmaalet mere grundigt og dybtgaaende. Jeg kan ikke nægte, at det for mig og min fremgroende Danskbevidsthed *var* et ømt Punkt — en Adhæsiionskraft, der holdt paa mig, før jeg helt kunde frigøre mig fra Fortyskningens indgroede falske Forestillinger.

Da fik jeg efter Afstemningstiden en uvurderlig Hjælp af min Moster i Frøslev — Tante Jette som vi altid kaldte hende.

Afstamningsspørgsmaalet har jo dog — som Medaljen — to Sider, hvad der tit ikke lægges noksom Vægt paa. For-

uden sin Fader — eller sine Fædre, som det saa kønt hedder — har Mennesket dog ogsaa en Moder.

Selv om det arver *Navnet kun* af Faderen, saa arver det efter Mendels Arvelighedsteori Halvparten af baade sine legemlige og aandelige Anlæg og Ejendommeligheder efter *Moderen og hendes Anerække*.

Tante Jette i Frøslev oplyste mig om, at een af mine Tipoldemødre fra min Moders Side stammede fra Stigsmølle ved Vejle. Jeg har nu en optimistisk Tro til, at hun ogsaa har været gift med en ægte Jyde. — Ja, forhaabentlig giver den nye tyske »Sippenforschung« (Slægtsgranskning) mig en skønne Dag fuld Besked om de sidste 30 Repræsentanter paa *min* Stamtavle, saa at jeg nogenlunde med Sikkerhed kan skønne, hvormange Procent dansk, henholdsvis tysk Blod der er kommet i Arv ned til mig. *) Min Kone er født Møller, med Ø, hendes Moder født Jensen — saa Udviklingen for *vore* Børns Vedkommende skulde gaa i den rigtige Retning: at give et Plus for den danske Blodprocent.

Naa — efter de nye tyske Racelove gælder jo baade dansk og tysk Blod som Bevis for god arisk Afstamning — selv om det tyske skal være godt og vel saa nordisk som det danske!

Men nu synes jeg, at jeg med en vis Ro og Ligevægt i Sindet kan lade mig føde til min egen lille *Histories Begyndelse*.

Det syntes mine Forældre maaske ogsaa, da de St. Hansaften 1882 blev enige om, at der — siden der var gaaet

*) Siden dette er skrevet, har Afstamningsspørgsmaalet klaret sig betydeligt. Jeg har fremskaffet en Del Dokumenter, deriblandt Vielsesattester for mine Forældre — med det vigtige Resultat, at af mine fire Bedsteforældre havde kun min Farfar det tyske Büchert-Navn. Min Farmor var født Hansen, min Mormor er født Thorsen, og min Morfar hed ikke bare Dose, men Jensen Dose. Det tør altsaa formodes, at jeg til mindst tre Fjerdedele er af dansk Blod.

fem Aar efter, at de havde faaet det sidste af deres ti Børn — endnu var en lille Smule Kraft og Livsmod i dem til en lille Efternøler. At det skulde gaa saa sørgeligt og blive en anden Lorenz, anede de vel heldigvis ikke noget om dengang. Maaske min Forkærlighed for at hvile bag en Høstak ligger mig i Blodet.

Sankte Hans, Sankte Hans,
 nu faar Livet en Dans,
 nu skal Fader og Moder i Mindet saa kærligen favnes.

MIN FØDSEL

Den 13. Januar 1883 — paa min Broder Nicolays 13-aarige Fødselsdag — døde min Broder Lorenz i St. Louis i U. S. A.

To Aar forinden var han rømmet af Landet uden at spørge de prøjsiske militære Myndigheder om Forlov. Født lige før Ulykkesaaret 1864 var han da 17 Aar gammel.

Selv om vi nu knap kan forestille os det, saa maa vi huske paa, at Mindet om Landets Erobring med Vaabenmagt dengang ikke var ældre, end for os nu Mindet om Landets Erobring for anden Gang — med Stemmesedlen 1920. —

Min Fader havde været dansk Soldat — hans Sønner skulde ikke gaa i de prøjsiske Erobreres Tvangstrøje. Mit Fødehjem ligger lige bag Slagmarken ved Sankelmark — ikke en Kilometer fra det blev danske Soldater dræbt, fordi de værgede deres Fædreland.

Broder Lorenz rejste over Esbjerg—England og med White Star-Linien til Frihedens Land Amerika. Meningen var, at Fader, Moder og Søskenne med Tiden skulde følge efter.

Lorenz skrev sine lange Breve hjem — med Ekstra-Bilag til Fader og Moder — til hende om »Rejsen til Amerika«, til ham om »Livet i Amerika«. Jeg har læst dem som Dreng — jeg fik dem i Eje af min Moder — disse dyrebare Minder — jeg har dem ikke mere. Om jeg har udlaant dem til Søskende? — Jeg har glemt det! — —

Lorenz havde tilsidst en god Stilling som Kusk og vel ogsaa som Tjener hos en Advokat i St. Louis. Han boede i et Værelse noget borte fra selve Huset — vistnok ved Siden af Stalden eller Vognskuret.

Da man kaldte paa ham hin 13. Januar, til Middagsmad, kom han ikke. Saa fandtes han liggende over Sengen — skudt — en Revolver — hans Revolver laa slængt paa Gulvet — som om den var faldet ham ud af Haanden.

»The Coroner's« (Ligsynsmandens) Skøn lød paa Selvmord. Visse Omstændigheder har dog efter 20—30 Aars Forløb begrundet stærke Tvivl om denne Hændelse og berettiget til Mistanke om, at der forelaa Rovmord.

Et Brev, som Forældrene sendte ham, kom tilbage med Paaskrift »DEAD«.

Sandemand Hinrich Bruhn i Munk-Volstrup havde en Broder i Amerika. Denne opsamlede en Avis, som en rejssende Amerikaner kastede ud af et Tog. Deri fandt han en udførlig Notits om det ulykkelige »Selvmord«. Bladet sendte han hjem til sin Broder i Munk-Volstrup.

Postbudet gik flere Dage med det returnerede Brev i Tasken — han kunde ikke faa over sit Hjerte at bringe det tunge Budskab. — —

Hinrich Bruhn kviede sig ogsaa ved at give mine Forældre Meddelelse om, hvad han paa en saa mærkelig Maade havde faaet Kundskab om. — —

Hvilken Besked, der saa kom først, har jeg vel nok vidst, men glemt det — i hvert Tilfælde var det den 30. Marts

1883, at Dødsbudskabet naaede hjem. Om dette fremskyndede den Begivenhed, som indtraf Dagen efter — derom har jeg ingen Efterretninger.

Kendsgerningen er, at jeg blev født Lørdag den 31. Marts 1883.

Sorgen stod ved min Vugge. I Arv efter min afdøde Broder fik jeg hans fulde Navn: Andreas Lorenz — men jeg arvede mere: Min Moders Kærlighed til ham overgik dobbelt til mig — min Fader elskede mig nok ogsaa paa sin særegne Maade. Det havde jeg dengang ikke den rigtige Forstaaelse for — jeg husker begges Kærtegn.

Hjertet saa stille til Livet si'r Tak —
fryder sig over at være. —

MIN FØRSTE BARNDOM

Skønt jeg husker meget langt tilbage — jeg tror bestemt: saa langt som til, da jeg var halvandet Aar eller endnu mindre — saa kan jeg dog ikke tidsfæste Begivenhederne eller registrere dem i kronologisk Orden.

At mine Forældre og Søskende var tynget af Sorg over min Broder Lorenz's Død, er dog noget, som fra den Tid, da jeg begyndte at kunne fatte, har indprentet sig i min Hu-kommelse. Foruden min Moder og min yngste Søster Anna, var det nok vor Nabo Nicolaj Lorenzen — i det følgende altid kun nævnt som Nicolaj — som fortalte mig mest om ham — den meget elskede og savnede, den herlige og kloge Broder, der havde Begavelse til at blive Præst — der var ordentlig og sparsommelig — der ikke glemte, hverken Forældre eller Søskende hjemme, men sendte Dollarpenge hjem og betænkte dem med Gaver hver og een. —

Og altid lyste der endnu et lille Haab igennem — som om det alligevel ikke kunde være sandt, at han var død — at der var en Mulighed for, at han kunde komme tilbage! —

Ja — hvorfor ikke?

Jeg lod mig let smitte af den Slags Haab! — Der skete jo mere, som gik over ens Forstand, f. Eks. Kindlein Jesus (Julemanden)*) og saa — naa ja — Storken! — Der gaves flere Ting mellem Himmel Jord, end min Visdom — som jo endnu ikke engang var nogen Skolevisdom — drømte om.

Jeg er sikker paa, at jeg i de første Barndomsaar ogsaa har hørt det første Dansk i Tale, i Sang og i Toner — men hvor, hvornaar og af hvem — det ved jeg ikke.

Vi talte jo dengang, som nu, Plattysk — det var Hjemmesproget og Omgangssproget — for det meste. Men naar f. Eks. Naboersken, vor Aftægtskone Ann' Christin' Møller slog Hænderne sammen og udbrød: »Ak Herre Gud bevar vos« eller »Gud ske Lov og Tak«, saa var det jo utvivlsomt Dansk — skønt jeg som lille Dreng endnu vel ikke havde Anelse om, at der var Forskel paa Dansk og Tysk.

Kom jeg ned til Nicolaj, hvor hans Søster Maria og hendes Mand Peter Brodersen boede til Leje, og hvor hans Broder Claus Lorenzen, deres Søstre Anna og Helene med deres Mænd Kjeld Nielsen (kaldet Struve) og Jacob Beeck delvis var i Arbejde og ellers tit kom paa Besøg — saa var *dansk Tale fremherskende*.

Vore Forældre talte nok engang imellem dansk med Naboer eller indbyrdes — det sidste dog nærmest, naar det var om noget, vi Børn ikke maatte høre. —

*) Kindlein Jesus betyder »lille Barn Jesus«; men det mærkelige er, at det højtyske Ord »Kindlein« aldrig af os Børn blev bragt i Forbindelse med Tanken om et lille Barn, men tværtimod med en gammel skægget Mand — Julemanden, saadan som man ser ham afbildet med Sækken fuld af dejlige Julegaver.

At vi saa desto mere spændt lyttede, er vel forstaaeligt — og vi forstod tit *mere*, end de Voksne troede.

Indtil jeg var fem Aar, løb jeg i Pigeklæder — det husker jeg udmærket — og jeg følte mig ikke i mindste Maade genert derover — de var saa dejlig bekvemme at vimse rundt i.

Mere Besvær gjorde det, da jeg fik de første Bukser; jeg syntes ikke om det og græd vel nok en Del. Saa løftede min Broder Nicolaj mig op paa en Stol eller en Bænk, mønstrede mig og kaldte mig for »en Kernschandaat«, hvilket skulde betyde en stor Ros og Anerkendelse.

Da jeg var født seks Aar efter min yngste Søster, legede jeg som lille Dreng mest alene. Mosen var min Verden og Tørvestrygerne mine Venner — til dem løb jeg ud paa mine bare Ben, snakkede gammelklogt med dem, betroede dem mine Sorger og Glæder, fik et Stykke Mellemmad af nogen, eller en Slurk Øl, naar der tappedes af Tønden, som paa Skyggesiden var gravet ind i den kølige Mose.

Nicolaj var dog altid min bedste Ven; med ham traskede jeg tidlig og silde — allerhelst kørte jeg med ham bag paa Tørvevognen, naar Tørvene kørtes i Lade eller i Klamper.

Nogle af hans Vogne var til Hjemmebrug paa Mosen forsynet med en forlænget Kasse bagtil, at Tørvene ikke skulde falde ned, saasnart Bagsmækken toges ud. I denne Forlængelse var det dejligt at sidde og køre baglænds med Læsset, medens det brune Tørvesmuld i den varme, tørre Sommer af Vognhjulene blev hvirvlet op og stod som Søjler i Luften overalt, hvor der var Tørvevogne i Bevægelse.

Synsranden dirrede i Solvarmen. »Jacob Løjs Faar render!« sagde man. Det kaldes vel ogsaa for »Lokes Havresæd«?

I de andre Aarstider var der andre Glæder. Naar Nicolaj kom fra Købstaden, hvor han solgte de fleste Tørv, saa løb

jeg ham i Møde; saa plejede han at have et Kræmmerhus med Bolcher i Vestelommen. Eller naar han var kommen hjem og havde tændt Ild op i sin Ungkarlejlighed, saa vandede der en Kop Kaffe med Fedtebrød og et Stykke Kage — en Skive Pølse, et Æble, eller hvad han ellers kunde glæde en med.

Han var desuden Musikant. Som Landsby-Spillemand var han kendt og skattet i et Par Mils Omkreds. Saasnart hans hjemlige Syssel tillod det, hentede han Fløjten op af Instrumentkassen, og Tonerne vældede frem — jeg sad betaget og lyttede til.

Hjemme hos Fader og Moder var det særlig Søndageftermiddagen, der var festlig — naar Moder havde fejlet og strøet Sand i »æ Pissel« (Storstuen), og Kaffen spredte sin indbydende Vellugt.

Eller naar Fader gik paa Jagt, og en engang fik Lov til at være med — eller løbe ham i Møde, trække en Hare ud af Jagtasken og bære den ind til Moder.

Om Sommeren — naar Moder satte mig ud ved Rugskellet — naar Faders Le under Strygningen klang, og Lærkerne sang — naar Høet duftede, og Bierne summede — Guldsmede og Sommerfugle flagrede omkring Blomsterne — da sov jeg saa dejligt ind — og kendte vel ikke engang i Drømme Politik.

Aarene gik, Tiden nærmede sig, da jeg skulde i Skole. Jeg længtes ikke efter det — min Barndomsfrihed var mig kær — instinktivt følte jeg den truet.

Fritz Jensen fra Munk-Volstrup — Børnevennen — (een af de syv Brødre, hvor Frederik VII havde staaet Fadder til den syvende) raadede mig til at forære Præsten en Skinke for at konfirmere mig. Forslaget tiltalte mig — dog mente jeg, det helst skulde være en Skinke af en Ko. Ja, gamle Fritz Jensen — han lever endnu, han maa snart være halvfems — jeg holder af ham for hans Børnevenlighed, den han altid udviste.

Selv havde han haft sytten Børn, efter hvad han fortalte mig — hvis jeg ikke husker fejl.

Peter Clausen, Jaruplundmark, havde ingen, og han var heller ingen Børneven. Han drillede mig tit, og jeg havde en Slags Respekt for ham — som lille Dreng kaldte jeg ham altid »Herr Clausen«.

OTTE SKOLEAAR I JARUPLUND

Efter Paaske 1889 kom jeg saa i Jaruplund Landsbyskole. Der var paa den Tid vistnok halvfjerds til firs Børn under Læreren Justus Bernhard Carlsen — en Ø-Friser fra Halligen Hooge. Nu skulde han i otte Aar svinge sit Scepter i Form af et Spanskrør eller en Lineal over mit Hoved.

Af min Moder fik jeg nogle Penge med til ham — saa begyndte det milde Regimente med, at vi fik Svedsker og Bolcher.

Til at begynde med gik det ganske godt. Min Søster Anna hjalp mig hjemme, da jeg skulde lære at stave. I Skolen hjalp de større Børn med at undervise de smaa. Læreren selv var intet stort Lys — middelmaadig i Stil, Regning, Tegning, Historie, Geografi o. a. — stærk i at terpe Religion. Præsten i Oversø — den gamle Pastor Nissen — skulde være tilfreds med Jaruplundbørnene — de skulde være dygtige i tysk Ortografi og Grammatik, men særlig i Skønskrift.

Dog har jeg ikke i de otte Aar lært at skrive en pæn Haandskrift; jeg havde en temmelig tung og stiv Haand og endnu hverken Lyst til eller Ærgerrighed for Skrivning. Det var senere Peter Clausen og vort gamle Postbud Carstens, som fik min Interesse vakt for at lære, gennem Øvelse og altid mere Øvelse, at lave smukke Bogstaver.

I Skolen stod min Lærelyst i Stampe i nogle Aar. Læreren

maa jo ikke have forstaaet at vække den. Jeg var lærenem nok, men med eet Ord — jeg var doven!

Min Moder fik mig dog tidlig til at læse — smaa Bøger af Skolens Bibliotek og saa de dengang af Drengene saa yndede Indianerbøger, som købtes for 25 Pf. Stykket paa Hjørnet af Rødegade og Frisergade i Flensborg — endog Avis-Romaner og Broder Lorenz' engelske Bibel, som han havde sendt hjem fra Amerika. Omsider blev jeg saa til en sand Læsehest.

Sidst i Firserne eller maaske 1890 udkom fra Flensborg Avis' Trykkeri Redaktør Jessens danske Stavebog for Børn.

Nicolaj var dansk Optant. Da han efter Krigen 1864 og Sønderjyllands Indlemmelse i Prøjsen 1866 maatte stille til Session, blev han taget til Pioner. Han kunde komme til Musikken. Dansksindede Folk raadede ham dog til at optere for Danmark — det vilde ikke vare længe, inden Sønderjylland kom tilbage til Danmark; i det mindste maatte Pragfredens § 5 snart opfyldes, saa kunde Befolkningen stemme sig og Landet hjem.

Nicolaj var godt nok dansksindet og syntes ikke meget om at komme i prøjsisk Trøje. Han tog ind til Flensborg og erklærede Optionen. Først blev han afvist. Advokat Jæger gav ham saa det Raad, at han skulde kræve et Udtog af Protokollen (om det har været af Fredsprotokollen ved jeg ikke — jeg antager det). Det gjorde han saa, og saa føjede de ham og lod ham rejse.

Han drog til Nørrejylland og fik Hjemstedsbevis i Fredericia, var en Tid deroppe hos Bønderne og i Kolding By, vendte hjem, da Optanterne fik Lov til at være i Hjemstavn, flygtede atter 1870 efter den tysk-franske Krigs Udbrud, for endelig igen at vende hjem og tage varigt Ophold her efter Krigens Afslutning. Jeg skrev hans Livs Historie, og den fremkom i »Der Schleswiger« for ti Aar siden.

Optanterne maatte forholde sig roligt — de kunde ikke del-

tage i dansk-politisk Virksomhed; saa vilde de blive udvist af de prøjsiske Myndigheder som Udlændinge, der var falden »til Besvær«.

Nicolaj var meget bange for et saadant Fingerpeg om at rejse nordpaa og holdt sig udenfor Politik.

Nu — da Redaktør Jessen havde udgivet sin Stavebog — risikerede Nicolaj dog at tage nogle Eksemplarer med hjem og give dem til Slægtninge.

Og hjemme i sin simple Ungkarlestue samlede han tit i Vinteraftentimerne min yngste Broder Erich, min Søster Anna og mig omkring sit lille ovale Bord med den lille osende Petroleums-Sparelampe. Da lærte vi hos ham at stave Dansk.

Med en afbrændt Svovlstik fulgte vi Linie efter Linie i Stavebogen, og senere i hans gamle danske Skolebøger fra før 1864 med dansk Historie og danske Eventyr.

Hvad vi ikke forstod, forklarede han efter bedste Evne for os. Der var en hel Del Børnerim og Ramser, som vi efterhaanden lærte udenad og var meget glade for. Enkelte Eventyr gik ind i vor Hukommelse for Livstid, f. Eks. om »Den tapre Skræder«, »Ederland Hønsepige« o. fl. a.

Dette var den første Danskundervisning, jeg fik.

Min Fader var en meget livlig Fortæller. Naar han fortalte Oplevelser fra sin Skoletid og sin Soldatertid, og disse Fortællinger tit blev gentaget, saa fæstnede de sig efterhaanden hos os, der lyttede spændt.

Han fortalte ikke bare om danske Oplevelser, men ogsaa Oplevelser fra Krigen 1870—71, da han to Gange var blevet indkaldt som prøjsisk Landstormsmand — første Gang for at ledsage en Transport Heste over Rhinen til Koblenz — anden Gang til Fangebevogtning i Rostock i Mecklenburg. Mangan Gang var det dog Jagthistorier, der blev fortalt, naar hans gamle Jagtkumpaner samledes hos os hjemme. Om Treaarskrigen fortalte han, at han engang havde fundet en Sabel

frem og dermed været ude i Krattet omkring Hornskov Banke. Da havde Bedstefader givet ham en Lussing og taget Sablen fra ham.

Midt i Halvtredserne har min Fader været dansk Husar — jeg troede altid, at han havde ligget paa Fredensborg Slot. Fra mange Sider har jeg faaet oplyst, at det ikke kan passe, fordi der ikke har været Garnison paa Slottet. Da han imidlertid har fortalt saa meget om dette Sted, maa han sandsynligvis have været der paa Vagtkommando, naar Frederik VII boede paa Slottet.

Paa vor Udflugt til Birkerød og Omegn i 1936 besøgte vi ogsaa Hørsholm og var ude paa Holmen, hvor Kirken nu staar paa det samme Sted, hvor Sofie Magdalene engang lod Hirschholm Slot bygge. Tværs overfor Kirken laa nogle ældre gule Bygninger. Der skal midt i forrige Aarhundrede have været Garnison for et Detachement Husarer, hvorfra ogsaa Vagtkommandoen til Fredensborg Slot blev stillet. Saa med nogen Grund tør jeg nok antage, at det var her, hvor min Fader har »afsonet« sin Militærpligt.

Ja — jeg skriver »afsonet« — thi det var ikke bare Fornøjelse for ham.

Tyskerne havde i Afstemningstiden 1920 travlt med at opfriske Mindet om de Stokkeprygl, min Fader engang fik til Straf i sin danske Soldatertid. Fader har nu aldrig lagt Skjul paa denne Historie, og for at Tyskerne nu ikke skal kunne bebrejde mig Underslæb i hans Forhold overfor det danske, skal Tildragelsen kort refereres her:

Forbrydelsen var den, at min Fader med Kammeraternes Viden og Tilslutning skrev to Breve — eet til en vellidt Officer med Løfte om, at Soldaterne i Krigstilfælde vilde staa Last og Brast med ham, følge ham og værgе for ham til det yderste — et andet Brev til en forhadt Officer med Trusel om, at han i Krigstilfælde skulde være den første til at falde.

Haandskriften havde Fader forvansket, dog glemt at forandre Ortografien. Ved en Prøveskrivning var der ingen, der skrev saa fejlreit som han.

Mistanken rettedes altsaa mod ham som Skriver af de to ominøse Breve. Han nægtede først, og der var ingen af Kammeraterne, som vilde røbe ham. De blev dog allesammen trakteret paa det værste — indtil Fader for at frelse Kammeraterne og fri dem for Fristelsen til at bryde deres Tavshedsløfte, traadte frem og tilstod, at det var ham, der havde skrevet Brevene.

Straffen lød — om jeg ikke husker fejl — paa fyrretyve Stokkeslag, som efter Ønske kunde tildeles i to Portioner. Han tog dem paa een Gang. For en Fejltællings Skyld maatte der dog ikke »udbetales« mere end niogtredive Slag. Stokkepryglene blev givet af to Profosser, af hvilke den ene slog fra højre, den anden fra venstre Side. De vilde bøje min Fader, men han sagde til dem, de skulde bare slaa til — de skulde ikke bøje en slesvigsk Dreng. Den ene Profos havde nok lovet, at slaa saa stærkt han kunde, om han saa slog min Fader ihjel — den anden slog mere lempeligt. Bagefter var der Lægetilsyn, hvor en meget venlig Læge var til Raadighed. Huden hang i Laser paa Faders Ryg.

Den værste af de to Profosser mødte min Fader engang senere i en Havnebeværtning i Flensborg — det har nok været i den Tid, da Fader arbejdede ved Brolægning paa Skibsbroen. Manden stak af saa hurtigt som muligt, da han saa, hvem han havde for sig.

Dette er Historien — saa sandfærdig som jeg formaar at gengive den. Jeg synes ikke, min Fader behøvede at skamme sig over den; jeg i hvert Fald skammer mig ikke paa hans Vegne.

Straffen for samme Forseelse vilde ved en prøjsisk Krigsret

tilvisse ikke have været lempeligere — selvom Pryglestraffen *maaske* i den prøjsiske Hær er ophævet noget før.

At denne Hændelse skulde have mindsket Faders danske Sindelag, har vi ingen Anledning til at tro, tværtimod; da den danske Hær den 6. Februar 1864 paa Tilbageretningen kom gennem Hornskov, da stod min Fader derude paa Hornskov Banke og græd over sine Kammerater.

Efter Broder Lorenz' Død i Amerika — og efter at Kong Christian IX havde taget imod Kejser Wilhelm II i København, var Fader mere neutral. Kunde de store forliges og gæsterere sammen, saa kunde vel ogsaa Menigmand finde sig i Tilstandene — og naar nu Sønnerne skulde springe Soldat hos Prøjserne, saa paavirkede han dem ikke i dansk-national Retning; thi det kunde jo ske, at Broder kom til at staa imod Broder. Uniformsglad som han var, saa glædede han sig ved at se min Broder Jacob som fiks og smuk Soldat i den prøjsiske Infanteri-Uniform.

I Sommertiden gik Fader tit efter Fyraften ned til Nicolaj. Denne sad i Stuen og spiste sin Aftensmad. I et lille Kammer ved Siden af sad Tørvestrygeren: Nicolajs Svoger Kjeld Nielsen — kaldet Struve — og skar sig med en Tollekniv nogle Stykker Rugbrød, dertil billig Margarine og røget amerikansk Flæsk, tog sig en Dram af Brændevinsdunken og maaske en Slurk Øl til. Paa en grønmalet Dragkiste eller paa Instrumentkassen i Stuen sad jeg og lod de bare Ben hænge ned, mens jeg lyttede til, hvad der blev sagt.

Fader havde den lange Pibe tændt og gik fra og til — ud i Kammerset — ind i Stuen — ud igen — ind igen; af og til standsede han; Snakken gik mellem de tre: dagligdags Ting, men ogsaa Storpolitiken drøftedes.

Gamle Struves Omkvæd var altid: »Det gi'r en stor Omvæltning.«

Han var en ægte Jyde fra Gimsing Sogn ved Struer oppe ved Limfjorden. Som Soldat var han i Treaarskrigen kommen herved og efter Krigens Afslutning blevet over paa Aagaard i Oversø Sogn. Der blev han kendt med Nicolajs Søster Anna og giftede sig siden med hende. Ved Militæret var han blevet opkaldt efter sin Hjemstavnsby Struer, og dette forvanskedes her i Omgangssproget til Struve.

Denne gamle Jyde troede fuldt og fast paa, at Stormagterne, Rusland, England og Frankrig ikke i Længden vilde taale, at Sønderjylland forblev i tysk Vold. Det danske Kongehus var jo nær beslægtet baade med Tzaren og Kongen af England — Frankrig pønsede selvfølgelig paa Revanche for 1871. Derfor vilde der — *maatte* der komme en stor Omvæltning, og hele Sønderjylland vilde blive dansk igen.

Min Fader var ikke saa overbevist om dette — han var i nogen Grad hildet og blændet af den præjssiske Militarisme — dens Slagfærdighed og Vælde havde de jo nu oplevet i tre Krige. Nej — Tyskerne var nok ikke saa lette at nappes med. Nicolaj gav ogsaa sit Besyv med, men lyttede ellers mere til, hvad de to gamle havde at sige om Tingene.

Ingen af de tre oplevede det — at det dog blev gamle Struve, som fik Ret — omend kun halvt. Den store Omvæltning skulde komme — og den kom — større end maaske nogen havde drømt om. Rigtignok varede det endnu over tyve Aar.

I Foraaret 1893 maatte Fader lægge sig. Havde Gigten allerede plaget ham i Aaringer, saa at han tilsidst kun kunde gaa med Krykke og Stok, saa blev det nu til Vatersot. Han rejste sig ikke mere, men laa i halvandet Aar, før han døde. Slægt og Venner og Naboer kom flittigt og besøgte ham paa Sottesengen, og da var han lige oplivet og livlig i sine Fortællinger.

Til Trods for, at jeg kun var elleve og et halvt Aar, da han døde, har han alligevel ikke været den mindste af de Faktorer, som har paavirket min Udvikling.

Hvorledes da med min Moder? — Ja, hun var jo en Skolelæreratter; min Morfader var den gamle Lærer Dohse i Havrup i Hanved Sogn. Der var han baade i den danske og den tyske Tid og hans Broder efter ham. Betegnende for min Bedstefaders og saaledes ogsaa for min Moders Indstilling overfor Spørgsmaalet »dansk—tysk« er følgende lille Træk, som Moder saa tit har fortalt:

Ved Oprørets Udbrud 1848 kom Bedstefars Broder, som da var Lærer i Holsten, rejsende op til Havrup for at paavirke ham i slesvig-holstensk Retning. »Wir müssen dem Herzog huldigen!«*) — »Wir müssen Liedertafeln gründen!«**) var nogle af hans paatrængende Udtalelser. Af Bedstefader fik han det tørre Svar: »Ich warte meines Amtes!«***)

At han ogsaa efter 1864 holdt samme neutrale Linie, vidner en anden Tildragelse om, som Moder ligeledes tit har fortalt.

En Dag kom der tre Herrer til Visitats i Havrup Skole. Der var vistnok omtrent halvandet hundrede Børn i Bedstefaders Skole og ikke engang altid en Præparand til Hjælp; ved Siden af sin Skolegerning passede han selv Landbruget.

De tre Herrer var nok en Skoleraad, en Provst og saa Præsten — alle tre naturligvis prøjsiske Embedsmænd —. Stærkt alkoholpaavirkede var de, da de kom.

Der var meget i Vejen og at udsætte paa Skolen (i Virkeligheden dog vist kun dette: at Bedstefader ikke vilde virke som Fortyskningsinstrument). Stilebøgerne var lagt frem. Det var noget saa nydeligt og pænt, at den fornuftigste af Her-

*) »Vi maa hylde Hertugen!«

**) »Vi maa danne Sangforeninger!«

***) »Jeg røgter min Dont!«

terne ikke kunde holde sin Ros tilbage. Han tog en Stilebog og fremviste den for de andre.

»Nun sehen Sie doch bloss mal, was für schöne Arbeiten Dohses Kinder machen!«*)

Den højeste af de to greb Bogen og smed den foragtelig til en Side:

»So was machen wir auch in der Stadt!«**)

En bedre Anerkendelse kunde Bedstefader egentlig ikke have ønsket sig — thi naar Børn i Flensborg By netop var lige saa dygtige, som Børn fra en eenklasset Landsbyskole med en saadan myldrende Flok, saa kunde dette vel ikke udlægges som Tegn paa Landsbylærerens Udygtighed.

Til sidst blev Bedstefader vred, og han kunde ikke dy sig for at sige:

»Die Herren sind voll süssen Weins!«***)

»Das sagen Sie mir — Ihrem Vorgesetzten?«†)

»Das sage ich Ihnen — Sie haben Macht, zu kreuzigen und loszulassen — tun Sie, was Sie nicht lassen können.††)

De turde dog ikke røre ham. Der findes endnu nogle af de gamle Stilebøger fra hans Tid, saaledes f. Eks. i Budachslægtten her og hos den gamle halvfemsaarige danske Veteran Jens Nicolaj Andresen i Hyllerup, som viser, hvad han formaaede at bibringe Børn. I Georg Budachs Eftermæle i Sprogforeningens Almanak blev Bedstefaders Dygtighed rosende fremhævet.

*) »Nu se bare engang, hvilke pæne Arbejder Dohses Børn laver!«

**) »Saadan noget laver vi ogsaa i Byen!«

***) »Herrerne er fulde af sød Vin!«

†) »Det siger De til mig — Deres foresatte?«

††) »Det siger jeg til Dem — De har Magt til at korsfæste og til at løslade — gør De, hvad De ikke kan lade være med!«

Denne Neutralitetslinie — ikke at blande sig i Politik — spores ogsaa i min Moders Indstilling.

Lærergerningen var blevet Familietradition: Ligesom Bedstefader og hans Broder blev ogsaa min Morbroder Nicolaj Dohse Lærer. Som saadan har han virket i Blans og Nybøl paa Sundeved og tilsidst som Degn i Ulkebøl paa Als.

Om han har fulgt samme Neutralitetslinie, kan jeg ikke sige. Det har jo ikke været let i Prøjsertiden — særlig omkring Aarhundredskiftet med Køllerregimentet; maaske har han ogsaa været mere tysk indstillet.

Min Broder Nicolaj blev Skolelærer først i Halvfemserne. Uddannet paa Tønder Seminarium blev han straks sendt til Holsten til Bark ved Segeberg. Om hans Overordnede har næret Tvivl med Hensyn til hans Tyskhed, eller om han selv har ønsket sig fritaget for Samvittighedskonflikter, ved jeg ikke.

En Kendsgerning er det dog, at han tilsidst var tysksindet, da han som Lærer i Hamborg maatte afsted for at deltage i Verdenskrigen og var med 1915 ved Fremmarchen i Rusland. Samme Efteraar blev han haardt saaret og døde et Par Dage efter paa et Lazaret. Vi har et Billede af hans Gravsted med Trækors paa Kirkegaarden i Rimschany ved Drysviaty-Søen.

Moder havde ogsaa i Sinde med *mig*, at jeg skulde blive Skolelærer; hun ansporede Læse- og Lærelysten i mig, sørgede for nogle Lærebøger og lod mig faa Musikundervisning.

Af Nicolaj havde jeg allerede engang til min Fødselsdag — vistnok da jeg var otte Aar — faaet en sort Piccolofløjte og af ham lært at spille en Del danske og tyske Melodier. Desuden bibragte han mig noget Kendskab til Noderne.

Det var vist ogsaa Nicolaj, der saa købte en gammel billig Violin til mig, og saa var det Lærer Justus Bernhard Carlsen, som gav mig de første Timer i Violinspil. Han fik nok af

Moder Betaling i Naturalier. Længe varede det dog ikke, saa fik jeg Musiktimer hos Kapelmester Meier i Flensborg.

Hvad min Moder havde fortalt om enkelte Begivenheder? — Ja, om Treaarskrigen huskede hun f. Eks. at hun engang skulde gaa et Ærinde, men ikke kunde komme tværs over Vejen ved Skovkroen, fordi den i timevis var spærret af marcherende Soldater — det har nok været dengang Slaget stod ved Bov.

I Hanved tjente hun engang ved Præsten, som var flyttet dertil fra Egebæk. De kunde ikke forliges. Da Præsten engang vilde paaberaabe sig sit gode Forhold til sine tidligere Sognebørn i Egebæk, mindede Moder ham om, at Egebækkerne havde stenet ham ud af Byen. En Gang blev det hende dog for galt. Hun klædte sig paa for at rømme Pladsen. Præsten spurgte hende saa, hvad hun vilde.

»Jeg gaar min Vej,« var Moders Svar.

»Men jeg siger, du skal blive!« sagde Præsten i en truende Tone.

»Men jeg siger, jeg gaar!« svarede Moder — og saa gik hun.

I Tiden mellem Krigene tjente hun hos Jens Jessen i Jaruplund. Da Folkene engang sad ved Middagsbordet, kom den danske Gendarm ind, — han havde nok lidt Overlast af Gaardhunden.

»Er det Deres Hund?«

Den gamle Daglejer, som med skægstubbet og sortsmudset Ansigt sad og søbede Maden, saa den sejlede ned ad de sædvanlige Skraatobaksrender, vendte sig halvt om og saa fra neden op under de buskede Bryn og svarede, mens han blev ved at søbe:

»Hvad gær mæ a Huend an?«

Af Moders danske Mundheld, Rim og Ramser vil jeg her nævne et Par:

»Naar æ Mad er ud, er æ Maaltid ske!« sagde Moder, naar alt var spist op, og vi maaske nok kunde have haft lidt mere.

En gammel Kælling ved Hanved Skov var helt ude af sig selv, da hun en lummer Sommerdag paa blandet sønderjysk og plattysk udbrød:

»De Kye de bies mæ æ Hu i æ Hy, mæ æ Hal i æ Vær — so leben se naa de Granskov, as wenn se ravgal wern!«*)

En anden Kone fra Hanved eller der vester ude gik personlig til Lyksborg til Frederik VII, for at faa sin Søn tilbage fra Soldatertjenesten. Hun spurgte hver den, hun mødte paa Slottet, om det var ham, der var Kongen, og havde svært ved at slippe forbi de vagthavende. Til en høj Officer sagde hun:

»Aa — vil do it passe lidt paa min Træsk.« (Hun stillede Træskoene i Forgemakket). Da hun efter Møje og Besvær endelig naaede frem til Kongen, spurgte hun ham, ligesom hun havde spurgt de andre:

»Est do æ Kong?« og da Frederik VII svarede ja dertil, udbrød hun:

»Oha nej! — hvad est do bløvn tyk!«

Sønnen fik hun fritaget fra Militærtjenesten, saa hun havde noget for sin lange Fodrejse, paa Træskoene.

Af Skærslibervisen husker jeg omtrent et Vers:

»Jeg er en Skærslibermand
snurr—rr—rr
kommer af det fremmed Land
snurr—rr—rr
jeg fortjen'
med mine Sten
Brødet nok til mig og en
snurr—rr—rr — — —«

*) »Køerne bisser med Hovedet løftet, med Halen i Vejret — saa løb de til Granskoven, som om de var ravgale.«

Karlen sang — naar han var fæstet indtil Mikkelsdag, den
29. September:

»Nu vild' æ det var Avten
aa Maaren Mikkelsdaw
saa havde jeg min Løn fortjent
saa kunde jeg rejs aw
mæ min Pik og mæ min Pak
mæ min gammel graa Hat
lig' etter Ondawten Møll te'.«

Naar de unge skulde paa Skovtur, sang de:

»Kom la' vos gaa i Lundens grønne
og plukke Blomsterne saa skønne
og dem vi pluk' — dem vil vi gemme.
— — —«

En dejlig Sommeraftenstund, naar vi hjemme hos os sad
ude paa Diget, naar Nicolaj spillede paa Fløjte, Jacob paa
Haandharmonika og en Tørvestryger paa Violin, kunde Mo-
der nok synge til:

»Jeg har forsvoren
at drikke Brændevin
jeg har forsvoren
at spille Kort
o. s. v.«

Vi kendte nok flere Vers, end der staar i den blaa Sangbog
— det var dog nærmest Nicolaj, som lærte os Børn dem.
Ligeledes:

»Vi har sagt det saa tit
og du ved det saa godt
du er mægtig, du Kvinde i Nord.«

eller:

»Naar Ensomhed dig ganske tryg indhyller
og intet Øje skue kan til dig — —«

Denne sidste var en gammel Kærlighedsvisе, som vi holdt allermest af, fordi den havde en saa dejlig vemodig, længselsfuld Melodi. — Teksten har jeg endnu i to haandskrevne Afskrifter — over tres Aar gammel.

Alle den Slags Erindringer er dog kun meget sparsommelig tilstede — jeg skal lede efter dem — de har ikke saadan særlig fæstnet sig i min Hukommelse. Det er mig dog nok, at de er der.

Om det danske Sprog udtalte Moder tit, at det var meget blødere end det haarde tyske.

I Skolen hørte jeg næsten aldrig et Ord dansk. Ja, der var en tilflyttet Familie, Langelund, som vel nok talte Dansk hjemme, og Børnene kunde nok paa Skolevejen eller i Fri-kvartererne veksle nogle Ord paa Dansk.

Om nogen Slags dansk Opposition imod Læreren kan jeg kun berette fra en eneste Gang. Det var Peter Budach, som nægtede at synge en af de patriotiske tyske Sange — om det var Slesvig-Holsten-Visen eller »Ich bin ein Preusse« eller »Deutschland über alles«, husker jeg ikke — ligeledes har jeg glemt, hvor vidt det gik — om han fik Klø; han hævdede jo, at han ikke kunde synge.

Men Tildragelsen i sig selv gjorde dog et stærkt Indtryk paa mig — det gjorde mig ondt for ham. Hans af tilbageholdt Graad halvkvalte Røst lød som en Protest imod, at der rørtes ved noget i hans Indre, som ikke taalte det.

Af gamle Folk var det særlig Nicolajs Broder Claus Lorenzen, som altid sagde, at det var altsammen bare Løgn og Skidt, hvad man lærte os i Skolen. En lille Baggrund for, at jeg blev mere aarvaagen, og at min Udvikling senere kunde gaa i dansk Retning, er utvivlsomt tilstede.

Dengang var jeg ellers — ligesom de fleste andre Skolebørn — glad ved alt det tyske.

Naar Jaruplund Skole hver Sommer fejrede sin Børnefest,

marcherede vi med Musik rundt igennem Byen og ud til Landevejskroen — foran os tre Faner: sort-hvid-rød, sort-hvid og blaa-hvid-rød. Det var de tyske, prøjsiske og slesvig-holstenske Farver.

Naar vi legede Krig, saa var vi Tyskere: Treforbundet Tyskland, Østerrig-Ungarn og Italien og Fjenden var Toforbundet: Frankrig-Rusland. Englænderne var vi ogsaa vred paa for deres Overfald paa Boerne i Sydafrika.

Da jeg var 14 Aar, kunde jeg ikke mere gøre store Fremskridt i Landsbyskolen. Moder forhandlede derfor med Skolemyndighederne i Flensborg By — og til April 1897 kom jeg efter en Prøve ind i den øverste Klasse i St. Nikolaj Drengeskolen i Flensborg.

TO AAR I ST. NICOLAJ DRENGESKOLEN I FLENSBORG

Gamle Rektor Jürgen Kröger var født 1840 i Holsten. Han havde saaledes som Dreng oplevet Oprøret i 1848 og Treaarskrigen — og som ung Mand Krigen 1864. Som Lærer var han overmaade dygtig, særlig i tysk Stil og Matematik. Hans Undervisning var saa at sige et sammenhængende Hele, idet Historie, Geografi og Religion greb ind i hinanden. Politisk hakede han altid paa Børnene fra Hjem, hvor han vidste, de var danske, eller som han mistænkte for, at de nærede danske Sympatier. Til dem havde han altid en Skose rede, naar de lavede en Fejl i tysk Retskrivning: »hannemannsk« kaldte han det og »Hannemann mit die schwarze Pött'« var et Ord, hvormed han altid haanede dem.

Dette danskfjendtlige var noget, som jeg ikke kunde lide hos ham.

Ellers holdt jeg meget af ham og har endnu besøgt ham paa hans 75-aarige Fødselsdag den 11. Oktober 1915. Da laa han

paa Sygesengen, og ti Dage efter — den 21. Oktober døde han.

I de to Skoleaar har jeg haft tre særlige Oplevelser.

Skolens Sommerudflugt gik i første Aar med Jernbane til Jydbæk — derfra til Fods over Gammellund (at det var et dansk Navn vidste jeg allerede dengang) til Isted Gravkammer-Museum og saa til Slesvig By. Der blev Domkirken med Frederik I's Sarkofag og Brüggemanns Altertavle beset — de to slesvig-holstenske Mindesmærker for Reventlov-Beseler og Chemnitz-Bellmann o. s. v., o. s. v.

Danevirke viste man os ikke.

Den 24. Marts 1898 fejredes i Flensborg Halvtredsaarsdagen for Oprøret i 1848. Et stort Optog af Militær, Kriger- og andre Foreninger, Haandværkerlav o. s. v. skulde vise Byens Tyskhed. For at fylde Flokken maatte de øverste Klasser af samtlige Skoler være med; de dannede Halen i Optoget, som bevægede sig op mod Duborg Banke.

Paa Borgpladsen blev en Dobbeltg plantet.

I Snesjap og Snavs stod vi der saa langt tilbage som i Knudsgade. Vi kunde nok se, at der var rejst et Stillads som Talertribune — vi kunde se nogen staa der og gøre Fagter — vi kunde ogsaa nok høre, at der blev raabt noget, men hvad der blev sagt, det hørte vi ikke. — — Vi frøs! —

Til Gengæld fik vi dog saa i Skolen hver et lille Hæfte foræret — en lille Brochure, kaldet: »Die schleswig-holsteinische Erhebung«.

Dengang havde jeg ikke stor Forstaaelse af det sønderjyske Spørgsmaal. Jeg var dog næsten fyldt 15 Aar, og som Dreng var jeg overmaade sandhedskær og sad allerede inde med en skarp kritisk Sans. Saa meget forstod jeg dog, at — efter hvad jeg havde lært og oplevet hjemme og i Nabolaget — saa passede det ikke altsammen, hvad der stod i den lille Bog — der var en hel Del Løgn iblandt.

Det skal her bemærkes, at i Vinterhalvaaret 1897—98 boede jeg i Flensborg — jeg læste Bogen i mit Logis hos de to Enkefruer Hartwigsen ved Nytorvet.

Fra den Tid af regner jeg, at min bevidste Omvenden tilbage til dansk Sindelag begyndte. Var Brochuren beregnet paa at fortyske os Børn, saa gjorde den i hvert Fald hos mig det modsatte. Dermed var jeg dog endnu langt fra dansk.

Den tredie Oplevelse var Skoleudflugten til Aabenraa og Knappen i Sommeren samme Aar.

Med Trommer og Piber i Spidsen marcherede vi fra Røde Kro, hvortil Toget havde bragt os, igennem Landskabet og Byen ud til Knappen. Jeg havde nok Forstaaelse af, at det var at drille Befolkningen, naar den skulde høre paa de tyske Marchmelodier.

Det varede over tyve Aar, før jeg kom til Aabenraa igen — da var det rigtignok til det store danske Folkemøde paa Folkehjem den 17. November 1918. Men derom faar vi høre senere.

Tre Gange var vi i de to Aar med Skolen i Teatret. For en Dreng fra Landet allerførste Gang noget saa stort og dejligt, saa ubegribeligt, at man nok kunde blive betaget af det.

En Forelskelse kom dog til i de Aar og indtog fra da af og indtil jeg kom til Militæret i 1903, — lige efter at min Ungdomselskede var blevet gift — en stor Plads i mit Sind.

1898 kom min Broder Erich som Postbud til Toftlund. Naar han saa kom hjem paa Besøg, saa kunde han med sin livlige Fortælleevne og udprægede Retfærdighedssans harmdirrende berette om den Uret og Tilsidesættelse, den nordslesvigske Befolkning var udsat for.

Han var der fra 1898 til 1900 netop, da Køllertiden med en haard Næve tog et Kvælertag om Sønderjydernes Strube, og da der i Toftlund sad en Amtsdommer, der benyttede sin Magt i Fortyskningens Tjeneste.

Disse Beretninger har paavirket mig stærkt.

Alt dette har været med til — maaske delvis rent følelsesmæssigt — at berøve mig Lysten til at blive præjsisk Skolelærer.

Da det sidste Skoleaar lakkede mod Enden, erklærede jeg overfor min Moder ligeud, at jeg ikke vilde være Lærer. Jeg havde ingen bestemt Plan for min Fremtid — en Tid spekulerede jeg paa at komme til Postvæsnet — saa syntes jeg, jeg havde Lyst til at blive Stenograf. Stenografi havde jeg allerede lært i over et Aar hos en af mine Lærere i Flensborg.

Allermest Lyst havde jeg dog nok til at blive hjemme og faa et Stykke Mose ligesom Broder Jacob, bygge Hus og stifte Hjem o. s. v. — med eet Ord blive selvstændig og uafhængig.

Allerførst skulde jeg dog konfirmeres.

Det kostede en haard Kamp med Moder og mine Søskende. Disse vilde absolut have, at Moder skulde tvinge mig til at tage paa Præparandskole. Denne Kamp fortsattes endnu en Tid udover min Konfirmation. Moder vilde dog ikke tvinge mig, selvom et af hendes Yndlingshaab gik i Stykker.

Hos Nicolaj fandt jeg dog mest Medhold. De andre troede nærmest, at det var ham, der havde fraraadet mig Studiet; det var dog ikke Tilfældet — selv om det maaske godt nok passede sammen med de Planer, han nærede for min Fremtid — thi vi to holdt af hinanden. Venskabet havde mere og mere udviklet sig, saa at vi holdt sammen.

Den 26. Marts 1899 blev jeg konfirmeret i Oversø Kirke — og derefter vilde jeg selv være med til at bestemme om min Fremtid.

ET AAR I ARBEJDE HOS NICOLAJ

Havde jeg haft manglende Interesse for Skolen i den sidste Tid, saa laa jeg nu og drev hjemme uden Maal og Med. Jeg læste en Del, øvede Stenografi, dog altsammen uden Lyst.

I Sommeren — fra 1. Juni — fik Nicolaj mig saa til at hjælpe sig ved Landbruget og særlig i Tørvæne. Moder sagde ikke noget derimod — skønt hun tit udmaalede for mig, hvor meget bedre og lettere jeg kunde have det.

Jeg var dog saa led og ked af dette her Skolevæsen — nu havde jeg endelig i de ti Aar faaet nok af det — saa jeg tilsidst tav stille, saa snart man begyndte paa Temaet igen — ikke mere vilde jeg høre Tale om det.

Saa sled jeg i det, tjente Penge og faldt efterhaanden til Ro. Da Broder Nicolaj var hjemme i Sommerferien, vilde han endnu engang prøve paa at ombestemme mig — det var dog forgæves. Kosten fik jeg delvis hjemme, delvis hos Nicolaj.

Efter Tørvetiden — den 15. November 1899 — kunde jeg sætte de første 100 Mark i Oversø Sparekasse. Nicolaj vænede mig til Nøjsomhed og Sparsommelighed, og han indprentede mig meget godt — særlig hvad Handel og Forretning angik.

Noget er der dog, som jeg nu — saa mange Aar efter — er meget ked af, at jeg ikke fulgte ham i: han prøvede nogle Gange at vænne mig til at tale dansk med ham til Hverdagsbrug. Det blev dog ikke til stort, fordi jeg dengang ikke havde Forstaaelse af, hvad det vilde komme til at betyde: at jeg nu saa bittert savner det, ikke at kunne tale Egnens sønderjyske Dansk. Nu er det dog for sent at angre! — Lejligheden er forspildt — den kommer ikke igen.

At Nicolaj har haft sine Planer med at hjælpe netop os tre yngste Søskende frem, som havde faaet den beskedne Danskundervisning hos ham, fremgaar tydeligt af, at han efter en

heldig Studehandel anlagde en Sparekassebog for hver af os tre.

Af og til fik vi Lov til et lille Kig i den. Min Sparekassebog kaldtes »Hans Los« efter den lille Stud, som vistnok var til-egnet mig. Selv blev jeg hjemme kaldt ved Kælenavnet »Losse«, afledt af »Lorenz«, og Nicolaj kaldte mig saa »Los« eller »Los-chen« (lille Losse).

Min »Hans Los« var vel vokset til omtrent halvtredie Hundrede Mark — ja, den havde nok været større; men Nicolaj havde taget af den for at bekoste en Del af min Skolegang i Flensborg og Bøjerne dertil.

I hele det Aar — eller rettere de elleve Maaneder fra 1. Juni til 1. Maj næste Aar — havde jeg foruden en Del Udgifter til Tøj og Vask, Lommepege o. s. v. sparet godt og vel 170 Mark sammen af min Fortjeneste. Hvordan Nicolaj ordnede det med Betalingen for delvis Kost hos Moder, husker jeg ikke mere. Morgen- og Aftensmad fik jeg næsten altid hos ham, hvorimod vi begge to — særlig naar vi kørte med Tørv til Flensborg — næsten altid spiste Middagsmaden hos Moder.

Jeg sov mest i det lille Kammer, hvor før den gamle »Struve« havde boet i Sommertiden. Vi færdedes meget sammen — Nicolaj og jeg. Var han alene afsted med Tørv — saa længtes jeg efter, at han kom hjem. I vor daglige Samtale blev vi begge to berigede — idet jeg fik mange Oplysninger af ham, og han til Gengæld lyttede til min Skolevisdom.

Vi spillede sammen paa Fløjte, og efterhaanden fik jeg flere danske Melodier, ogsaa en svensk iblandt, lært. Desuden lærte han mig at blæse Brandvæsenets Signalthorn.

Tidlig og silde snakkede han med mig om et lille Moselod, »Bjergskiftet« kaldet, fordi det saakaldte »runde Bjerg« — hvor nu min Gaard ligger — laa midt deri. Det var tydeligt nok, at han gerne vilde bosætte mig her — og jeg ligefrem higede efter at blive Ejer af det.

En Hændelse gjorde dog sit til, at han gerne vilde afhænde det hele. I Sommeren 1899 kom en Tørvestryger, der ellers allerede i mange Aar havde gaaet som Daglejer hos Nicolaj, alvorlig til Skade og maatte søge Lægehjælp. Sygekassen var pligtig til at betale Behandling og Dagpenge i et bestemt Tidsrum — derefter skulde en anden Kasse: »Landwirtschaftliche Berufgenossenschaft« træde til, som Landbrugerne betalte Bidrag til, for at være assureret med deres Folk mod Uheld.

Da Ulykken nu var sket og Kravet kom til Kassen, viste det sig, at Tørvestrygning ikke hørte ind under Landbrugernes Kaldsfællesskab, men derimod sammen med Teglværker, Pottemagerier og den Slags. En Bekendtgørelse om denne Bestemmelse havde nok i Begyndelsen af Halvfemserne ligget til Eftersyn hos Kommuneforstanderen. Ingen af de mange Tørveproducenter i hele Omegnen havde dog set den eller vidst noget om den.

Kassen kunde vel ikke nægte at tage imod Forpligtigelsen til at betale. Den krævede dog Bidragene efterbetalt for alle de Aar — hvortil den jo var berettiget — og desuden blev Nicolaj ikendt en Bøde. For hans Tørvefabrikation var Bidragene altsaa gaaet i en forkert Kasse og maatte kunne kræves refunderet. Nicolaj prøvede paa det — det var ham dog ikke muligt at faa Pengene tilbage. Min Broder Jacob var inde paa Landraadskontoret i den Anledning, hvorefter Nicolaj blev stævnet til at møde personligt. — Efter den Tid vilde han ikke mere høre Tale om Sagen.

Hvad der var blevet forhandlet, har vi aldrig faaet opklaret, men kun gættet os til, at man med en velmenende Gestus har spurgt Nicolaj om, hvor han hørte hjemme — og dette har været nok til at bringe ham til Tavshed.

Faren for at blive udvist hang altid som et truende Damokles-Sværd over hans Hoved. Hans Hjemstedsbevis fra Fredericia havde daværende Amtforstander C. S. Bahr altid i sit

Gemme. Mellem de to herskede der gammelt Fjendskab. Bahr var nok slesvig-holstensk og senere som prøjsisk Embedsmand godt tysksindet. Desuden havde han været medvirkende i, at Nicolajs Fader, kaldt »stejl Jerrik« i sin Tid, var bleven sat fra sin Ejendom for bare halvtreds Mark (eller Dalere?), som han ikke kunde skaffe. — En saadan Slat Penge havde Nicolaj, som var Arbejdsgiver for vel en Snes Mennesker eller flere, saa tit mellem Fingrene, at for ham syntes det at være en Bagatel.

Efter den Historie med Myndighederne blev Nicolaj ked af sin udviklede Bedrift. Han havde sammensparet sig en Formue paa snart et kvart hundrede tusind Mark. Naar han solgte, blev han mere frit stillet — saa kunde han tit rejse til Nørrejylland, hvor »Struves« ældste Søn Nicolaus var bosat med Familie.

At min Broder Erich paa den Tid var forlovet med Sophie Budach, Hornskov — Datter af Friedrich Budach og Søster til den nu godt kendte danske Mindretalsfører Peter Budach, Hornskov — faldt vel godt sammen med Nicolajs Planer.

I Løbet af Vinteren blev der snakket frem og tilbage om Tingene mellem Moder, Nicolaj og mig — og Erich, naar han var hjemme imellem.

Til Paaske blev der holdt Familieraad og stor Drøftelse, som endte med, at vi to Brødre — Erich og jeg — købte og delte Nicolajs Ejendom. Selv var jeg dog kun 17 Aar, altsaa ikke myndig endnu. For mig købte min Moder. Tiltrædelsen skulde ske til den 1. Maj 1900 og saalænge arbejdede jeg endnu videre for Nicolaj.

SELVSTÆNDIG

I min Bog »I Kamp for Gaard og Hjem« har jeg beskrevet min egen Gaard og dens økonomiske Vilkaar fra Begyndelsen af. Der skal derfor kun nævnes det nødvendigeste.

Fra 1. Maj 1900 og til 14. Oktober 1903 arbejdede jeg som selvstændig Tørvebonde, gravede og strøg selv en Del Tørv, havde dog for det meste Folk dertil i Arbejde. Jeg byggede Lade, begyndte saa smaat med at opdyrke Jord, hvor Mosen var udnyttet og Grunden kunde undværes som Læggeplads for Tørvene. Kost og Logis fik jeg mod billig Betaling hjemme hos Moder. Jeg solgte Tørvene i Omegnen og inde i Flensborg. Enten blev de hentet fra Mosen, fra Laden eller Klamperne — eller jeg kørte selv med dem til Kunderne.

Saaledes havde jeg allerede skabt mig en god Kundekreds, inden Militærtjenesten begyndte. Der udlejedes ogsaa Mose til Folk, baade til at skære og stryge (ælte) Tørv.

Politisk set skete der ikke saa meget i de Aar.

Der skete dog dette, at der var kommen en ny Mand til Jaruplund — en dansk Forvalter fra Nordslesvig. I og for sig var dette jo ikke noget mærkeligt — det vidste vi jo dog, at Folk i Nordslesvig endnu var danske. Men selv om de tysksindede Naboer ikke saadan med Glæde saa paa det — saa kunde de dog ikke ryste ham af. Han giftede sig ind hos Enkefru Mathilde Røh, til hvem han var kommen som ung Forvalter.

Det var Jørgen Søgaard, vor nuværende Formand i den danske Landboforening her syd for Grænsen. Han havde været paa Malling Landbrugsskole og Testrup Højskole og var saaledes godt udrustet til at blive Foregangsmand i Landbruget og til at gøre en dansk folkelig Indsats.

Begge Dele lykkedes for ham.

Han kom til at betyde noget for Danskheden her. Vel væg-

rede tysksindede Naboer sig ved at anerkende hans Overlegenhed — de strittede imod med Hænder og Fødder, da det gjaldt om at lægge sig mere og mere efter Roedyrkning — men maatte dog — som det dengang blev spaaet dem — pænt følge Trop. En stor Del af Befolkningen fulgte ham ogsaa i Avlen af den røde nordslesvigske Malkekvæg-Race (nu af Tyskerne ensrettet til »røde Angler«).

Efter at min Broder Erich havde bygget Hus og fjerde Juledag 1900 var bleven gift med Sophie Budach, sørgede hans Svoger Peter Budach for, at han fik »Flensborg Avis« i Huset. Han var med paa Udflugt til København som Gæst af Studenterforeningen, og han deltog vistnok hvert Aar i Landboforeningens Sommerfester med Dyrskue i Vorfrue Skov ved Flensborg.

Jeg kiggede vel ogsaa engang imellem i »Flensborg Avis« — men var dog endnu ikke saa stærkt interesseret i al den Slags.

Hvad jeg har læst i de Aar, ved jeg nu ikke mere saa nøje — *at jeg har læst*, er imidlertid sikkert nok — vistnok det, jeg nærmest fik fat i.

Særlig husker jeg en Roman af Hermann Sudermann: »Frau Sorge«, som jeg kom til at holde meget af — idet Hovedpersonen Paul Meyhöfer havde saa mange Ligheds-punkter med mig selv. Sorgen havde ogsaa staaet ved min Vugge — Paul fik som Dreng en sort Piccolofløjte ligesom jeg og lagde sin Elskovs Toner i sit Fløjtespil — han tilbød sin Elskede uden at hun rigtig vidste derom — han blev Tørvefabrikant — m. m. — 18 Aar gammel købte jeg et Eksempel af Bogen og forærede det til min elskede — saa maatte hun dog forstaa min Kærlighed.

Denne Kærlighed, mit Arbejde, min Læsning, og saa et Slag Kort med mine Brødre — fire af os havde jo nu hver sin lille Ejendom her, ikke længere fra hinanden, end at vi

kunde raabe hinanden op — alt dette var nærmest nok til at optage mig.

I Foraaret 1903 kom jeg paa Session og blev taget til Infanteriet.

Hen i Sommeren var der Valg til den tyske Rigsdag. Med tyve Aar havde jeg ikke Stemmeret endnu. Valgretsalderen var dengang 25 Aar. Men alligevel blev der jo drøftet megen Politik i Valgtiden. Saaledes husker jeg godt en Samtale med Ferdinand Petersen, der senere blev Kommuneforstander i Jaruplund. Han stammede fra Olderup i Nærheden af Husum, og var ivrig tysksindet. Han udfrittede mig om eventuelt dansk Sindelag.

Vel var jeg ikke dansksindet dengang, men jeg svarede ham dog, at mine Forfædre som Kolonister havde faaet deres Jord fra Danmark, og at det dog vel ikke kunde have været Mening, at de skulde komme som Landets Erobrere — at det egentlig bare for Taknemmelighedsgældens Skyld var rigtigst, hvis jeg nærede danske Sympatier.

Men jeg lod skinne igennem, at jeg var mere paavirket af socialdemokratisk Tankegang. Der var min Svoger Hans Brodersen paa Oversø Mark, gift med min Søster Henriette — hans Broder Claus Brodersen havde længe været i de saksiske Storbyer Leipzig og Dresden, hvor han ivrig deltog i Arbejderbevægelsen. Han havde været paa Besøg hjemme og — stærkt lidende af Svindsot — havde han ogsaa været i vort Hjem og talt om alt det, hans Hjerte var overfyldt af. Det laa maaske nok en halv Snes Aar tilbage i Tiden — da min Fader endnu levede — men vi alle havde haft et stærkt og varigt Indtryk af hans Skildringer.

Da jeg saa kom til Generalsession i Efteraaret, skulde jeg faa en Fornemmelse af, at hemmelige Traade omspandt os som et Væv.

Paa Sessionen stod jeg foran den høje — om det var en

General, ved jeg ikke. Han saa paa mig og saa i Papirerne — saa faldt hans Afgørelse: »84 — Slesvig«.

Aa, tænkte jeg — det gik jo ikke daarligt — men det koster maaske kun et Ord, saa faar jeg Lov til at blive i Flensborg. (Det vilde have været mig mere behageligt — for saa kunde jeg selv have lidt Øje med Bedriften hjemme). Derfor risikerede jeg at spørge: »Var det ikke muligt, at jeg maaske kunde blive i Flensborg?«.

Saa mønstrede han mig igen — kikkede igen i Papirerne og erklærede saa med et meget sigende overlegent og lidt haansk Blik:

»Da maa De nok henvende Dem til den nye Rigsdagsmand! — 85 — Rendsborg. —« (Ved Valget var der i Flensborg Valgkreds valgt en socialdemokratisk Rigsdagsmand.)

Det var første Gang, jeg fik en Anelse om Sindelagsnuseri. I Dag er jeg glad for, at jeg paa den Maade blev en Slags »Ejderdanser« ved at komme til at ligge to Aar i den gamle danske Ejderfæstning Rendsborg.

Tiden gik. Snart skulde Moders og Søskendes Trusel blive Sandhed: »Kom Du bare først til Prøjserne!« Snart skulde jeg forlade min Moder, med hvem jeg da i 5 Aar havde boet sammen paa hendes Aftægt.

Med Nicolaj aftalte og tilrettelagde jeg alt, for at han kunde føre Tilsyn med Mosen, Tørvesalget o. s. v., idet Driften rigtignok indskrænkedes til Moseudlejning og maaske til Tørveskæring paa Bestilling.

Min Broder Jacob skulde hente et Læs Tækkehalm fra Barderup og bringe det til Svoger Hans Brodersen paa Oversø Mark. Saa tog jeg Afsked med Moder om Morgenen den 14. Oktober 1903, kørte med Jacob til Barderup og derfra med Toget til Rendsborg.

I ØRNENS KLØER

Ubekymret om alle skræmmende Spaadomme var jeg fast besluttet paa, med den bedste Vilje at gøre alt, hvad der end maatte kræves af mig, for at slippe helskindet over de to Aars Militærtjeneste i den prøjsiske Trøje.

Helt ukendt med dette Liv var jeg jo ikke mere, eftersom alle mine fire Brødre havde gennemgaaet det — Jacob og Erich endog ved samme Regiment. Alle havde de skildret deres Oplevelser og Tilskikkelser ved det prøjsiske Kommiss, som det blev kaldt. Mange af deres Erfaringer skulde jeg drage Nytte af.

En noget utiltalende Tildragelse skete snart efter vor Indkaldelse. Ved en Lægeundersøgelse af alle Rekrutter var det, at P. Cosmos fra Møgeltønder — som havde dobbelt Brok-skade — ikke rigtig kunde svare for sig, fordi han ikke var det tyske Sprog mægtig.

Sadelmager Peter Odefey fra Tønder, som laa i andet Aar, blev da tilkaldt som Tolk. Efter et Ordskifte fik Peter Odefey paa Tysk Paabud om at sige til Cosmos: »Du er et stort Faarehoved,« hvilken Befaling trolig blev udført.

P. Cosmos, som var min Spintkammerat — d. v. s. fælles med mig om et dobbelt Skab — kom mit Hjerte nærmere ved den brutale Behandling, han var udsat for. Han havde dog den store Glæde at blive hjempermitteret og trakterede i den Anledning med Øl til alle os fælles Stuekammerater.

Der var mange sønderjydske Kammerater — baade dansk-talende fra Nordslesvig og tysktalende fra Sydslesvig. De fra Vestereggen: Hanved, Meden-Valsbøl og ud til Agtrup-Læk talte begge Sprog efter Behov.

Skønt der i de to Aar aldrig blev drøftet dansk-tysk Politik, har jeg dog hos en Del nordslesvigske Kammerater iagt-

taget en stille Glød i deres Øjne — som jeg stiltiende har antaget for dansk Sindelag.

Jeg har lyttet til den danske Tale. Særlig var det jo til Højtidene, naar vi med Toget kørte hjem paa Orlov. Jo nærmere vi kom Flensborg, desmere forsvandt de tysktalende, indtil jeg ogsaa forlod Flokken — enten i Barderup, ved Sporskiftet eller i selve Flensborg By. Soldater-Billetten var lige dyr — den kostede 60 Pf. fra Rendsborg til en af de nævnte tre Stationer.

Fra Rendsborg kom vi snart ud til Eksercits og Øvelser over Kanalen til det fremmede Land Holsten — snart til Claus Eskildsens mere hjemlige Ingenmandsland nord for Rendsborg: Fockbæk, Hohn, Hüttener Bjerge, eller langs Slesvig-Landevejen til Sorgbrück og forbi, hvor Vejviserne viste mod Rieseby og Sieseby — Landsbyerne med de danske Navne.

Jeg husker godt, at vi Rekrutter den 4. December 1903 havde Udmarch nordpaa langs Slesvig-Landevejen til Arensted. Det var temmelig glat Føre. Dog lovede jeg alligevel, at jeg gerne med den Oppakning, vi havde, vilde gaa hele den lange Vej hjem hertil, bare jeg maatte, og saa fik jeg Lov til at blive borte fra Prøjserne — thi jeg længtes hjem.

Vørst blev det dog efter Nytaar, da jeg havde været hjemme hos Moder paa Juleorlov. Da laa jeg i min Soldaterseng og prøvede paa at trække Snoren fra min Bryst-Pengepung til om Halsen. Livslysten sejrede dog heldigvis, og jeg blev mere og mere ligegyldig overfor de haarde Krav, der stilledes til en.

Denne Kadaver-Lydhed, som den kaldtes, og som blev krævet, tiltalte ikke mig — Frihedens Søn, det selvstændige, *selvtænkende* Menneske.

En stakkels polsk Rekrut Sczymansky, min Kammerat af samme Korporalskab, blev mishandlet af en mecklenborgsk Gefrejterkapitulat Voss. Paa hans Besværing blev der ansat

Forhør og Retsforhandling — den nordslesvigske Tambur Enemark Tæstesen kunde dog ikke bruges som Vidne, skønt han havde set, at Voss sparkede Sczymansky.

Nordslesvigerne var man ellers glad for, særlig naar Officererne manglede Hestepassere — saa skulde det næsten altid være en af mine Landsmænd herfra eller længere nordfra.

Mærkeligt er det, at vor slesvigske Fællesfølelse kom saa stærkt frem i de to Aar — uden at den havde noget med nogen dansk Bagtanke at gøre.

Vi var en Flok fra alle mulige slesvigske Egne — et Par fra Ejdersted, nogle fra Vesteregnet ude ved Læk, fra Angel, nordfra og jeg herfra o. s. v., o. s. v. — vi vilde ikke skæres over een Kam med Holstenerne — vi hævdede, at vi var Slesvigerne — i Modsætning til Holstenerne, Mecklenborgerne, Hamborgerne og Berlinerne.

Vi havde indøvet et særligt ceremonielt slesvigsk Haandtryk, naar vi hilste paa hinanden.

De dansktalende blev af Holstenerne — som Claus Eskildsen ogsaa skriver — kaldt for »Knackers« og deres Sprog for »knackern«. Om Sproget alene, eller Træskoene alene, eller begge Dele har været Grunden til denne godmodige, let haanende Betegnelse — er det jo ikke saadan videre at afgøre — jeg kan tænke mig baade det ene og det andet.

For min Indstilling overfor folkelig Voldførelse er følgende Episode karakteristisk:

I det andet Aar, da vi havde faaet en ny Kaptajn ved Navn Hiepe, mødte denne engang for at inspicere Instruksen. I Instruktionstimen var koloniale Forhold sat som Emne, og til Drøftelse stod netop Hereroernes Oprør mod Tyskerne i den tyske Koloni Sydvestafrika, til hvis Bekæmpelse der ogsaa var afsendt frivillige fra vort Kompagni. Kaptajnen blandede sig i Instruksen og rettede det Spørgsmaal til Delingen:

»Hvorfor laver Hereroerne egentlig dette Oprør?«

Saa lod han Øjnene glide rundt, indtil det fæstnede sig paa mig. Maaske kunde han se, at jeg havde et Svar liggende rede paa Tungen — et lille Nik som Opfordring til mig til at tale — og ud busede jeg med det:

»Fordi de bliver for meget undertrykt!«

Hans Maalløshed og spørgende Forbavselse fik mig til at rette Svaret til:

»Fordi de tror sig for meget undertrykt!«

Dette kunde dog ikke forbedre Situationen. Snarere understregede det, at det første Svar var min rigtige Mening. Saa lededes Spørgsmaalene over paa mere neutrale Omraader. Altid er jeg dog — naar jeg kommer denne Hændelse i Hu — glad for, at det blev *mig*, der kom til at aflevere dette prompte, rammende Svar.

Med Disciplinen var jeg allerede som Rekrut i første Aar kommen paa Kant.

Jeg havde altid haft vældig Lyst til at blive Spillemand — thi jeg kunde jo spille paa Fløjte og blæse Signalkornet. Da jeg saa i Foraaret 1904 efter Rekrutternes Besigtigelse og Indlemmelse i Kompagniet skulde udtages en Del af dem, som skulde indøves som Spillemand til det næste Aar — havde jeg allerede meldt mig dertil, men Kommandersergenten sendte mig paa Vagt og lod ikke min Anmodning gaa videre — vistnok fordi Kaptajnen havde andet med mig i Sinde. Saa skete det i Sommeren, at en af de nye Spillemand blev hjemmitteret paa Grund af Faderens Død. Bataljonen krævede af 3. Kompagni en Stedfortræder — og med et Spring stod jeg foran Fronten. Der meldte sig ingen andre — Kommandersergenten var paa Orlov for at gøre Prøvetjeneste ved Postvæsenet — hans Stedfortræder vidste ikke noget om eventuelle videregaaende Planer med min Person — og næste Dag blev jeg af Adjutanten mønstret og antaget.

Straks, da jeg kom til Spillemandskorpset, viste det sig, at jeg allerede kunde det, som de andre først skulde til at lære. Da jeg desuden kendte Noderne, blev jeg en Slags Stedfortræder for Bataillonstamburen. Han skrev Noder til de Marchstykker, vi skulde indøve. Med Torne blev Nodebladet pigget fast til et Træ — saa spillede jeg efter Noderne og Kammeraterne igen spillede efter mine Fingre.

Nu havde jeg ikke mere saa meget med Kompagniet at gøre — jeg var ligesom hævet op i et noget højere Plan — til Mishag for en Gefrejterkapitulat, der lige varm var kommet fra Underofficersskolen. For at stække min nyvundne Selvstændighedsfølelse forfulgte og chikanerede han mig en Del. Det kom til et Sammenstød, og det blev naturligvis mig, der maatte give Køb. Jeg fik tre Dages Middelarrest.

Tre Dage — fra 26. til 29. Juli sad jeg indespærret i Arresthuset i Rendsborg. Deraf afleder jeg min Hjemmel til at kalde mig Rendsborgs Æresborger. — Saadan plejede vi Soldater i hvert Fald at se paa Sagen. Hvis det daværende Depot for Øvelses-Skydeskiver paa det sydvestlige Hjørne af den store Eksercerplads syd for Kanalen — i Nærheden af Jevnstedt — endnu staar der, saa findes maaske endnu en gul Teglsten med Insriptionen, som jeg dengang har indgraveret — jeg mener med min Lommekniv: Büchert 3/85. (26—29. 7. 04).

Mangen tysk Professor vilde det maaske falde vanskeligt at tyde de Runer.

DEN FØRSTE BESLUTNING

Paa min Fødselsdag — den 31. Marts 1904 — kom jeg hjem paa Paaskeorlov. Det var Skærtorsdag — Moder havde ligget syg allerede i længere Tid — det var Vattersot ligesom hos Fader tilsidst.

Da jeg i den prøjsiske Uniform kom ind til hende, kendte hun mig ikke. Saa klædte jeg mig om i mit gamle Civiltøj og gik igen ind til hende, saa genkendte hun mig og sagde med Besvær: »Ja — Lorenz — nu kan jeg ikke mere gaa med dig!«

Det var netop Dagen, da jeg efter Loven havde opnaaet Myndighed — som om hun trofast netop havde holdt saa længe ud for min Skyld — nu maatte jeg selv finde Vejen. — Første Paaskedag døde hun.

For at kunne overvære Begravelsen sendte jeg Telegram til Kompagniet med Bøn om fem Dages Efterorlov. Svar-telegrammet lød paa: »Tre Dage bevilget.« Saa var jeg nødt til at rejse samme Aften, som Begravelsen havde fundet Sted.

Efter Moders Død var det særlig med Jacob og Nicolaj, at jeg vekslede Breve. Da jeg tit kom hjem, blev det dog ikke til megen Korrespondance. I alt har jeg i de to Aar været 16 Gange paa Orlov.

For at faa lidt Levnedsmidler — særlig Smør og Fedt — og saa vor hjemmевante K. N. Tobak sendt efter Behov hjemmefra, lod jeg hos Snedkeren lave en lille Kasse, som blev sortmalet og med min Adresse paa Skydelaagets ene Side — Jacobs Adresse paa den anden Side. Den gjorde Rejsen Jaruplund Mark—Rendsborg adskillige Gange frem og tilbage.

Nicolaj forsynede mig med Penge. Selv om han vel nok syntes, jeg brugte lidt rigeligt, saa var der alligevel ikke noget i Vejen. Jeg brugte vel nok omtrent 400 Mark, foruden den store Soldaterlønning paa 22 Pf. daglig.

Der var jo dem, som levede saa karrig, at de i de to Aar af deres Lønning kunde spare 70 Mark. Jeg vilde hos Prøjserne dog ikke leve som en Hund. Tørvemosen kastede jo lidt af sig hjemme, og saa kunde jeg tage fat igen, naar Tiden var overstaet.

Nicolaj skrev til mig en enkelt Gang, naar der var noget at meddele om Bedriftens Gang. Han skrev sine Breve paa Dansk, thi »jeg har jo ikke lært andet i Skolen« undskyldte han sig med.

Jeg svarede paa tysk, at han bare skulde vedblive at skrive dansk til mig — jeg skulde nok faa Meningen ud af det. — Men rigtig tilfreds med mig selv var jeg ikke: jeg kunde ikke læse dansk saa godt, som jeg egentlig burde have kunnet.

Da var det, at jeg fattede en Beslutning. Til mig selv sagde jeg: »Naar du nu kommer hjem efter Soldatertiden, saa skal du dog engang rigtig for Alvor tage fat paa at læse dansk.«

Efter Hjemkomsten fik jeg i over et Aar Kost og Logis hos Jacob. Da Vinteraftentimerne og dermed Læsetiden kom, henvendte jeg mig vistnok til Peter Carl Budach, og gennem hans Fader fik jeg saa den første danske Bog laant.

Saa tit har jeg tænkt paa, at større Glæde kunde der næppe ske en gammel dansk Mand som Johann Budach, end naar saadan en ung Mand — tyskpaaavirket og nærmest at regne til de tysksindede — *af egen fri Vilje og Drift* kom og bad om at laane en dansk Bog.

Det var Carit Etlars »Fangen paa Kalø«, som jeg allerførst fik til Laans. Jeg læste langsomt og opmærksomt Bogen fra Begyndelsen til Enden, et møjsommeligt og besværligt Arbejde for mig paa den Tid. Mangt og meget forstod jeg nu ikke. Saa læste jeg den med det samme een Gang til, og da forstod jeg saa godt som det hele.

Efterhaanden fik jeg saa den ene Bog efter den anden til Laans: Ingemanns Romaner, Gøngehøvdingen, Mogens Heinesen og mange andre, som ret kunde fængsle ens romantiske og eventyrlystne Sind. En endnu sværere Bog i norsk Rigsmaal af Jonas Lie: »Gaa paa« ind imellem bragte mig Forstaaelsen af det nordiske Slægtskab nærmere.

Min Lektüre var dog vistnok langt overvejende tysk endnu dengang. Baade Jacob og jeg var flittige Laanere i Skolens tyske Bibliotek, som fik Bøgerne fra »Gesellschaft zur Verbreitung von Volksbildung« i Berlin.

Da Jacob Østergaard fra Rødning engang, sandsynligvis efter Budachs Anvisning, sendte mig en Gavepakke danske Bøger til eget Brug og til Omdeling, takkede jeg ham, men skrev dog alligevel, at jeg ikke var dansk — thi saadan følte jeg det ikke endnu. — Tysk Opdragelse og — som nævnt — Büchert-Navnets tyske Herkomst havde endnu Adhæsiionskraft.

I Aaret 1910, da min Broder Erich fraflyttede, fik jeg efter Anmodning til Peter Budach, Hornskov, »Flensborg Avis« som Frieksemplar i Huset; kun Postpengene — 42 Pf. i Kvartalet — skulde betales. Siden da blev den daglig Gæst og hjalp mere til at lære dansk Læsning end alt andet.

Den hjælp desuden til, at Tænkningen skiftedes, saa det ofte ikke mere var mig muligt at afgøre, om en Tanke var tænkt paa dansk eller paa tysk.

I Krigsaarene, da Jørgen Søgaard, Røhsminde, havde sin gamle Fader hjemme for at tilse Bedriften, kom denne lejlighedsvis hos mig og forbavsedes over, at jeg holdt »Flensborg Avis«.

»Kan du da læse dansk?« spurgte han, hvortil jeg svarede ja — og med Stolthed hævdede, at jeg godt kunde læse Teksten i tysk Oversættelse lige fra Bladet. En Prøve overbeviste ham om, at jeg ikke havde pralet mere end jeg var berettiget til.

Med god Samvittighed kunde jeg anse den i Rendsborg tagne Beslutning for fuldført: JEG KUNDE LÆSE DANSK.

EGET HJEM

Naa — den foregaaende Skildring ilede lovlig hurtig foran i Tiden — uden Hensyn til hvad der ellers skete.

Om Soldatertiden er der omtrent sagt nok. At en Nord-slesviger fra Aabenraa-Egnen, Karl Albers, lærte mig en enkelt dansk Skæmteverse, har jo ikke *saa* stor Betydning — men: stadig Dryp huler Stenen — et lille Plus i dansk Favør var det dog.

Da det lakkede mod Enden med Kommislivet, spurgte Bataillonstambur Sergent Christian Kock fra Faretorp ved Slien mig, om jeg ikke havde Lyst at kapitulere — jeg kunde blive Bataillonstambur ligesom han.

Jeg svarede ham, at jeg jo var selvstændig og havde min egen lille Bedrift hjemme — og at jeg var tilfreds, naar Tiden var tilende. Saa gav han mig Bifald og ytrede noget om, at han heller ikke havde Lyst.

»Her gaar man og stjæler Vorherre Dagen væk,« sagde han — og saa blev der ikke snakket mere om Kapitulation.

Den 22. September 1905 var en af de største Glædesdage, jeg har haft i mit Liv. Det var den Dag, vi omtrent fra Begyndelsen af havde længtes efter — den Dag, vi i 150 Dage paa synlig Maade havde set nærme sig, idet vi fra et Skrædermaal paa 150 cm hver Dag klippede 1 cm af — den Dag, vi med Reservepas i Lommen paa vort Civiltøj og med Reserve-stok i Haanden for sidste Gang forlod Kasernegaarden og marcherede til Banegaarden, hvor Toget nordpaa skulde føre os bort fra den prøjsiske »Drill« og hjem til vor fredelige Syssel.

Nu skulde jeg igen arbejde i min kære Mose, skulde til at bygge Hus og finde mig en Kvinde, som jeg saa tit havde sunget om under Militærtjenestens Higen efter det rigtige Liv.

Som allerede nævnt, boede jeg det første Aar hos Jacob.

Den 6. September 1906 blev Grundstenen lagt til min Gaard, den 6. Oktober blev Huset rejst — otte Dage efter var det under Tag. Der blev bygget Sovekammer og andre Stuer, købt to Ovne og et Komfur — ikke sparet paa Brændsel, men puttet Tørv i alle tre Steder og fyret ved Dag og Nat.

Men alligevel — da jeg med min unge Kone efter Bryllupsfesten den 28. December hos Jacob om Natten i klingende Frost og knirkende Sne gik *hjem til eget Hjem*, kom vi til et Hus, hvor Væden endnu drev fra Væggene — og i Gipsloftet kun Tomme for Tomme flyttede sig bort fra Kakkelovns-hjørnet og udad mod Ydervæggene til.

Familielivet, mit Arbejde i Tørvemosen og Jordens Opdyrkning optog mig — min danske og tyske Læsning adspredte og berigede mig i min Fritid, naar Regnskabet var ordnet — og Aarene gik!

Af Postbud Molzen fik jeg mine første danske Sangbøger foræret.

Han vidste, at jeg vilde blive glad for dem — hjemme hos ham laa de bare og drev — han havde ikke Brug for dem.

Kejser Wilhelm II snød mig i Aaret 1907, idet han opløste den tyske Rigsdag — et Aar før jeg naaede Valgretsalderen. Han havde nok en Anelse om — takket være de hemmelige Traade — at hvis han ventede til 1908, saa vilde der falde en socialdemokratisk Stemme mere — derfor tøvede han ikke saa længe.

Jeg fik saa vente til 1912. Til Gengæld skete der saa ogsaa noget.

Danskheden i Nordslesvig havde efter Køllertidens haardhændede Regimente vokset sig stærk nok til, at den kunde strække sig lidt længere og række en hjælpende Haand nedover til den vigende Danskhed syd og vest for Flensborg. Der holdtes nogle danske Valgmøder, som kom til at betyde noget langt ud i Fremtiden.

Kromændene turde ikke give Lokale til danske Møder. De var bange for, at Koncessionen skulde blive frataget dem. I hvert Tilfælde udsatte de sig for Chikaner fra baade Myndighederne og det tysksindede Flertals Side.

Saa tog Danskerne deres Tilflugt til private Hjem. Vi har nu lige den 2. Januar i Aar fejret 25 Aars Jubilæum for Valgmødet 1912 i Jørgen Søgaards Storstue i Jaruplund. Jeg mener nu rigtignok, at Mødet dengang holdtes den 9. Januar — tre Dage før Valget, som var den 12. Januar.

Danskerne havde i anden Valgkreds opstillet Peter Grau, Pøl, som Kandidat til den tyske Rigsdag. Han personlig, saavel som Landdagsmand Kloppenborg-Skrumsager, Redaktør Ernst Christiansen og Andreas Grau var mødte som Hovedtalere til vort Møde her i Jaruplund — foruden Peter Budach, Hornskov, og Jørgen Søgaard selv, der førte Ordet for de herværende Danske.

Fra hele Omegnen var der mødt baade gamle og unge, saa at Stuen blev fuldt optaget. Alle Talere formaaede at bringe nyt Livsmod til den saalænge forladte Danskhed her paa Egnen.

Særlig var det dog Peter Grau, der raabte til os, ligesom der blev raabt til Sven Dufva paa Broen:

»Hold ud — I skal faa Hjælp — den kommer straks — den er paa Vej!«

Dette Møde blev en god Optakt til selve Valget. Vi vidste, hvad vi vilde. Den 12. Januar mødte vi op, Mand for Mand, og stemte dansk paa Peter Grau.

Længe efter har jeg udtrykt min Taknemmelighed for, at Kejser Wilhelm II, ved Rigsdagsopløsningen 1907, blev Ophavsmand til, at jeg fra første Færd kom til at stemme dansk.

Selv om Kroerne havde været lukkede for os, selv om der lagdes Forhindringer i Vejen og man prøvede at holde nogen

borte, saa kunde man ikke dæmme op for den fremgroende danske Vilje.

En tysksindet Mand i Jaruplund — Søn af dansksindede Forældre — opsnappede min Broder Jacob og fik ham med ind til at spille Kort for at afholde ham fra Mødet. Jacob gik rigtignok glip af dette, men han vandt 1.60 Mark i Kortspil og — hans Stemme faldt alligevel paa Peter Grau.

For første Gang efter lange Tider var der igen Fremgang i det danske Stemmetal i det Omraade, som senere en lang Tid betegnede som Mellemslesvig — og jeg havde været med dertil.

Vi kørte Mergel fra Hans Nicolaisens Mergelgrav oppe ved Slesvig-Landevejen Dagen efter Valget. Det var dejligt frostklart Vejr om Morgenen, før Solen stod op — den varslede sin Ankomst med purpurfarvet Glød paa den østlige Himmel, da jeg kørte ned til Bilskov.

Den første jeg mødte var Jacob, som kom fra Mejeriet. Til ham raabte jeg langt borte fra:

»Siehst du den Schimmer der Freiheit?«*)

Ligesaa poetisk svarede han med de profetiske Ord:

»Das ist Skandinaviens Morgenröte!«**)

Mødets og Valgets Udfald vakte vældigt Røre og kom til at give sig forskellige Udslag:

Kredsmand og Deputeret Hans Brix, Sankelmark, korresponderede med Dr. Hahn, med det Resultat, at der blev oprettet en Afdeling af den »tyske Forening for Nordslesvig« i Oversø Sogn.

Endog den prøjsiske Lovgivning paavirkedes deraf: Den prøjsiske »Besitzfestigungsgesetz« — »Bindeloven«, som Danskerne kaldte den, kom til at gælde ikke bare for Nordslesvig, men ogsaa for de fire nordligste Sogne i Flensborg

*) »Ser du Frihedens Lysglimt?«

***) »Det er Skandinaviens Morgenrøde!«

Amt, deriblandt Oversø Sogn — hvad der igen kom til at spille en Rolle to Aar senere.

Den præjssiske Kommuneforstander Ferdinand Petersen i Jaruplund var meget ophidset over, at Danskerne og Socialdemokraterne i hans Valgdistrikt tilsammen havde faaet flere Stemmer end de andre, tyske, Partier. I en Samtale i Sangforeningen, i hvilken dengang ogsaa Danskere var Medlemmer, rystede han de knyttede Næver og raabte tænderskærende:

»Vi vil undertrykke dem! — Vi vil undertrykke dem!«

Han fik dem dog ikke undertrykt. Ved Omvalget stemte Danskerne af bare Oppositionslyst sammen med Socialdemokraterne paa deres Kandidat, som saa i Jaruplund fik flest Stemmer.

NICOLAJS DANSKE BEKENDELSE OG DØD

Alt dette stod gamle Nicolaj dog udenfor. Omend han nok i sit Inderste har glædet sig ved vor vaagnende Danskbevidsthed, saa turde han dog ikke give det tilkende.

Efter Salget til os Brødre havde han i alle de forløbne Aar levet efter Lyst og Behag. Han gravede sig noget Brændsel og opdyrkede lidt af Jorden paa de to Skifter, som han havde forbeholdt sig paa Livstid — nærmest til lidt Havebrug — Kartofler og Grøntsager — han skar en Del Tækkelyng, som hans Fader og hans Broder Claus før havde gjort. Slægt og Venner besøgte han flittigt, baade her i Omegnen og i Nørrejylland. Engang var han endog til den store Landbrugsudstilling i Aarhus, hvorom han meget imponeret kunde fortælle.

Det hændte ogsaa — naar der var Festligheder i Omegnen — at Nicolaj viklede Fløjten i et broget Lommetørklæde og gik til Fest, for uden Vederlag at hjælpe Musikanterne med

at spille op til Dans — han levede saa at sige lidt paa Minderne. Saa fik de sig nogle Kaffepunche sammen og snakkede om gamle fælles Oplevelser. Det var dog ikke mere som før — hans tidligere Kumpaner var blevet færre — og de unge havde ikke saa meget tilfælles med ham. Hans Slægtninge døde efterhaanden fra ham, saa han tit kunde udbryde i et Ønske om at blive forenet med Claus og Struve, med Anna og Lena og Peter paa Oversø Kirkegaard.

Vi Brødre kom jo ogsaa nok engang imellem hos ham for at snakke lidt med ham eller spille »Fip« eller »Brus« o. s. v. Endnu spillede vi paa Fløjte sammen — den sidste danske Melodi, han lærte mig, var: »Vift stolt paa Kodans Bølge —«. Nu synes jeg tit, vi skulde have opsøgt ham flittigere. —

Børnene holdt han — som altid — meget af. Dem kunde han glæde, som før os, da vi var smaa — og de holdt til Gengæld af ham. Selv blev han mere og mere affældig. En Blærelidelse tog meget haardt paa ham. Efter et Sygehusophold blev det lidt bedre — dog aldrig helt godt. Nu blev det nærmest kun en Ventetid; sit Testamente havde han lavet for længe siden og flere Gange forandret enkelte Bestemmelser i det.

Sidst i Februar 1913 maatte han blive liggende. Vi skiftedes til at være hos ham — han vidste, at det gik paa det sidste. Da jeg havde Flensborg Avis med og fortalte ham, at der var et Billede af Kong Christian X., som var paa Besøg i Berlin og saas sammen med Kejser Wilhelm II køre i Vogn, sagde Nicolaj:

»Ja — saa lad mig endnu engang se ham — han er jo ogsaa min Konge — jeg er jo dansk — nu kan jeg vel gerne sige det — nu kan de vel ikke gøre mig noget!«

Da slap det ud, denne knugende Angst ved ikke at maatte aabenbare sit Hjerte, for ikke at miste sin Hjemstav.

Han døde den 28. Februar 1913.

Den Ligprædiken, gamle Pastor Nissen holdt den 5. Marts i Oversø Kirke ved Nicolajs Begravelse, havde jeg konciperet. I et Brev til Præsten skildrede jeg Nicolajs Liv og Død, for at forebygge en Gentagelse af, hvad Pastor Nissen havde sagt ved Claus Lorenzens — Nicolajs Broders — Begravelse. Næsten Ord for Ord holdt Præsten sig til, hvad jeg havde meddelt ham — men Nicolajs danske Bekendelse — den nævnte han ikke.

I sit Testamente havde Nicolaj — foruden at træffe en fornuftig Ordning for sine retmæssige Arvinger — atter særlig betænkt os tre yngste Büchertsøskende, idet han havde udsat et Legat til os hver.

Jacob var Testamentsfuldbyrder.

Erich arvede bl. a. Nicolajs rørlige Ejendele, men overlod mig nogle Redskaber og Nicolajs gamle Fløjte — den som han havde spillet paa i omtrent halvtreds Aar — saa at Hullerne var synlig udslidte af Fingrenes mange Greb — den Fløjte som mangan Gang til Fest i Omegnen havde sat Tempoet op i jublende Glæde, saa Pigernes Skørter hvirvlede i en Galop eller Svejtrit — den Fløjte, der som ingen anden for os havde spillet saa klagende vemodige danske Elskovssange. Ja — kære Læser — nu lige for lidt siden, da jeg skrev om, hvad han lærte mig sidst, maatte jeg hen og tage den gamle Fløjte frem og spille: »Vift stolt paa Kodans Bølge —«.

Nu var han borte — den Mand, som paa en saa beskeden Maade havde ledet mig over i det rigtige Spor. Jeg gribes af Længsel efter ham — at han maatte faa at se, hvordan jeg har videreført Arbejdet med det Stykke Mose, som han betroede mig — men ogsaa, hvordan jeg har forstaaet hans aandelige Testamente, og hvordan jeg siden har efterlevet det.

JORDKAMPEN

Nicolajs Død havde dybt indgribende Følger for min Økonomi. Han havde saa at sige været min Bankier. I min Bog »I Kamp for Gaard og Hjem« har jeg skrevet om, hvor vanskeligt det var at faa nye Laan til at betale Nicolajs Arvinger med.

Men jeg har ikke nævnt et Ord om, at der ogsaa spillede Politik med ind i Vanskelighederne — nu skulde jeg faa Tak for sidst.

I nogen Tid havde jeg været Medlem i den efter »Raiffeisen-Systemet« opbyggede Spare- og Laanekasse i Bilskov. Foreløbig havde jeg dog ikke trængt til Kredit — tværtimod haft nogle Penge staaende i Kassen. Alligevel havde jeg — for at sikre mig — strakt en Føler ud og snakket med Kromanden Jürgen Thomsen i Bilskov, som var Kasse-Rendant (Kasserer), om, hvorledes Sparekassen i paakommende Tilfælde vilde stille sig til et eventuelt Laaneandragende.

»Kom bare — vi er altid tilstede!« svarede han. — Nu var det saavidt. Med en godt underbygget Redegørelse for min Ejendoms økonomiske Stilling anmodede jeg om Kredit, for at betale Gælden til Nicolajs Arvinger.

Andragendet blev afslaaet med stort »A« — (Kromanden var ikke stiv i tysk Retskrivning).

For at forstaa dette, maa man huske paa, hvad jeg skrev om Følgerne af det danske Valgfremstød Aaret i Forvejen. De, som havde stemt dansk, skulde ikke støttes økonomisk, men helst sættes ud af Spillet. — Der medfulgte ingen Begrundelse for Afslaget.

Laanet fik jeg saa af en gammel dansksindet Aftægtsmand i Jaruplund. Her var det hans Kone og hendes finansielle Praksis, der var afgørende. De havde indtil da haft 2. Prio-

ritet i min Ejendom; nu fik de ogsaa 1. og 3. — dog saaledes, at Nicolajs Søster Maria Brodersen endnu stod bagefter med et Laan.

— Omtrent paa samme Tid begyndte »Schleswig-Holsteinische Höfebank« (Gaardbanken i Kiel) sin betroede Virksomhed med at binde Jord paa tysksindedes Hænder. Som en snedig Svikmølle var dog den snilde Fremgangsmaade, at »Höfebank« vilde have de stedlige »Raiffeisen-Sparekasser« til at kautionere for de Penge, som den satte i sidste Prioriteter i de forgældedes Ejendomme, der skulde »bindes«.

Altsaa Befolkningen selv — danske saavel som tysksindede — skulde være med til efterhaanden at trække Jorden saa lempelig bort under Danskernes Fødder.

Af Flensborg Avis oplyst om »Bindelovens« Formaal og om Höfebankens Delagtighed, vilde jeg ikke gaa med dertil. Det var dog ikke alene politiske Grunde, der fik mig til at stemme imod, da Spare- og Laanekassen i Bilskov paa en Generalforsamling bestemte at kautionere for »Höfebanks-hypotekerne«.

Lige et Aar i Forvejen havde man — *uden Grund* — afslaaet *mit* Laaneandragende — nu skulde jeg være med til at kautionere for de andre, der af »Höfebank« fik »*politiske*« Laan prioriteret op til Skorstenen.

Desuden var det jo en Risiko, og netop af den Grund stemte et stort Mindretal af Forsamlingen imod Kautioneringen — men Forslaget blev vedtaget af Flertallet.

Saa førte vi Proces om Sagen; og vi vandt ogsaa i første Omgang — paa Grund af en Formfejl! Kærnepunktet i vor Anke, at Kautionering ikke faldt ind under Statutternes Formalsparagraf, var slet ikke nævnt i Domsgrundene.

Med et vældigt Opbud blev der igen holdt Generalforsamling den 15. Juli 1914; nu skulde Beslutningen gennemtrum-

fes for anden Gang. Fra Kiel var der mødt Herrer med hvid Vest, som skulde og kunde makke det blaa fra Himmelen ned over de dumme Bønder.

Forslaget blev vedtaget med stort Flertal.

Det var et uhørt Overgreb — en Voldførelse af den jævne Mands gode Tro til Autoriteterne. Det var jo ikke os, der havde bragt Politik ind i vor fælles Forening.

Denne Gang vovede vi dog ikke igen at føre Proces. Selv om Retten var paa vor Side, saa var vi ikke overbeviste om, at vi vilde faa vor Ret. Som et Svar af Skæbnen kom dog godt 14 Dage efter Verdenskrigens Udbrud, hvis Afslutning efter mere end fire Aar skulde befri Nordslesvig for »Binde-lovens« Lænker.

Af de fire Sogne i Flensborg Amt, som Prøjserne selv havde givet dansk Stempel i netop denne Lov, blev kun Bov Sogn og Frøslev Kommune og Hanved Sogn delagtige i denne Lykke. Oversø Sogn forblev fremdeles udenfor Ret og Ligeberettigelse. Det var ikke første Gang, at Danskheden førte en hæderlig — men forgæves Kamp mod Overmagten ved Sankelmark.

Hvem der er i Stand til at se den historiske Udvikling, vil dog faa Øje paa, at alt her i Verden sætter sine Spor ind i Fremtiden, — *saa helt forgæves har Kampen aldrig været!*

VERDENSKRIGEN

Som jeg engang skrev til Præsten i Oversø, Pastor P. Puls — det var ikke som frivillig, at jeg gik med i Verdenskrigen — kun de prøjsiske Love og Krigsartikler tvang mig dertil.

Jørgen Søggaard blev jo — som saa mange Danske — snart efter Mobiliseringen arresteret. Mælkemanden fra Lille Vol-

strup krummede betegnende højre Pegefinger og ytrede ivrig:

»Bare de ikke allerede har gjort saan!«

Hans Petersen fra Hornskov skal have erklæret sig rede til, at han frivillig vilde være med til at skyde Jørgen Søgaard. — Sidstnævnte lever endnu — førstnævnte faldt i Krigen.

Alt skal nævnes for at vise, at vi var kommen godt med i at dele Kaar med Nordslesvigerne.

Den 5. August 1914 stillede jeg ved Flensborg Regimentet: »Reserve 86« sammen med mange Nord- og Sydslesvigere — desuden særlig Folk fra Kiel og Hamborg. Jeg blev igen Hornist — vi fik dog ingen Fløjter udleveret. Saa tog jeg min egen gamle sorte Piccolofløjte med i Felten — hvor jeg siden mistede den, da jeg blev haardt saaret den 20. September samme Aar.

Først var vi en Uges Tid i Flensborg — derefter i Angel indtil den 23. August, da vi marcherede til Sporskiftet og derfra med Militærtog kørte til Belgien.

Overalt, hvor vi kom, og der var Lejlighed dertil, spillede jeg paa Fløjte — for Nordslesvigerne alle de danske Melodier, jeg kendte. Officererne og Underofficererne forstod jo ikke, hvad det var, jeg spillede. For at dog ingen skulde fatte Mistanke til mit Spil, spillede jeg tyske Viser ind imellem — endog Dybbøl Storm-Marchen. Længe varede det ikke — saa kaldte Nordslesvigerne mig »vor Spillemand«. Desværre kunde jeg ikke endnu følge med i deres Tale — men Tonerne skabte en Slags hemmelig Forstaaelse mellem os.

Amtslæge Lausten Thomsen, Tønder, som var Læge hos os i Felten, talte tit Dansk med sine nordslesvigske Landsmænd. Den 20. September — efter at Ambulancen havde hentet mig fra Skoven mellem Car le pont og Tracy le val Syd for Noyon i Frankrig og kørt mig tilbage til Car le pont, hvor jeg paa

en Baare blev sat hen paa en Gaardsplads blandt mange andre saarede, og Lausten Thomsen kom til en foreløbig Undersøgelse — vovede jeg at tilkendegive mit Landsmandskab, idet jeg tiltalte ham paa dansk:

»Naa — nu har jeg osse faa't jen!«

Glad blev jeg, da han af min Paahængsseddel rev en Sidestrimmel af, hvilket betød, at jeg var transportdygtig til at køres paa Lasaret.

Paa Lasarettet i Chauny i Frankrig fik jeg en Dag Besøg af en Landraadssøn fra een af de nordslesvigske Byer — han var ved Røde Kors — jeg husker ikke Navnet, men tror, det var en Dryander.

Den 4. Oktober 1914 kørte jeg med Lasaret-Toget fra Chauny og naaede den 8. Oktober Berlin, hvor jeg kom paa Nordsanatoriet, Johannisgade 10. Derfra abonnerede jeg paa »Flensburger Nachrichten« for at være orienteret om alt, hvad den kunde berette fra de hjemlige Egne. Der var jo ogsaa Tablisten, som kunde give Oplysninger om faldne, saarede og savnede Kammerater.

Paa Nordsanatoriet var der ogsaa en saaret Nordslesviger, Bager Rosenblad fra Branderup ved Toftlund. Han havde mistet højre Arm og er nu Postbud i Agerskov. Hjemmefra fik han sendt »Illustreret Familiejournal«. Da han opdagede, at jeg kunde læse dansk, stak han mig Familie-Journalen. Sygeplejerskerne var ikke netop glade for det — men jeg var desmere glad.

Den stod jo ikke under tysk Censur. Om den uden videre fik Lov til at slippe over Grænsen, eller om den var smuglet over, ved jeg ikke. Men Sandheden skulde altsaa den lange Vej fra Frankrig over Danmark og saa til Berlin: At Tyskerne havde tabt et stort Slag i Frankrig (Marneslaget 1914) opdagede jeg paa Sygesengen omtrent to Maaneder efter — og jeg havde selv været med i Slaget. Vi havde vel nok haft en

Fornemmelse af, at alt ikke gik saa glat. Familie-Journalen havde dog aftrykt Kort over Krigsskuepladsen og markeret de franske og de tyske Stillinger for de enkelte Dage sidst i August og først i September.

Da jeg den 11. November 1914 fik sendt Jernkorset hjemmefra — hvortil Kaptajn Deichmann havde sendt det — blev det jo snart bekendt i Hjemegnen. Den tysksindede Gaardejer Johannes Stotz, Jaruplundmark, sagde da: »Nu er Danskerne de første til at faa Jernkorset!«

Den prøjsiske Landdagsmand Wittrock fra Flensborg besøgte mig paa Lasarettet i Berlin, hvor han var tilstede i Landdagens Samlingstid. Hans Jacob Wittrock var Lærer. Som saadan havde han været i Jaruplund og var der blevet gift med Dora Thomsen — Datter af den dansksindede Gaardejer Thomas Thomsen, kaldet Juhler. Hendes Farbroder var den kendte dansksindede Dyr læge Asmus Thomsen, Flensborg, der havde været Elev paa Rødding Højskole før 1864 og studeret paa Veterinærskolen i København.

Midt i Firserne, da Lærer Wittrock besøgte mine Forældre hjemme, klatrede jeg som lille Dreng op paa Bænken hos ham og stoppede ham mine afgnavede Brødskorper i Munden.

Med min Broder Nicolaj — som jo i 1914 var Lærer i Hamborg — var Wittrock gode Venner, og det var nok Nicolaj, der fik ham sendt paa Lasarettet for at besøge mig. Forresten var jeg en af hans Vælgere, idet Danskerne slet ikke havde opstillet nogen Kandidat til Landdagsvalget og Socialdemokraterne ingen Valgmænd paa Landet. Saa valgte vi som det mindste Onde den frisindede Kandidat Wittrock.

Broder Nicolaj besøgte mig engang paa Lasarettet i Berlin. Vi vekslede ogsaa nogle Breve. I et Brev mindede jeg ham om vor Faders Taarer i 1864, over hans retirerende Kammerater og skrev dertil:

»Jeg vilde ikke græde, om Prøjserne skulde gaa samme Vej tilbage!«

Dette førte til, at Nicolaj snakkede med Wittrock om min danske Indstilling.

I andet Krigsaar kom jeg til at følges med Wittrock op ad Slesviggade, da jeg fra Flensborg i Uniform vilde gaa hjem paa sædvanlig Søndagsorlov. Wittrock benyttede Lejligheden til at fortælle mig følgende Historie fra 1870—71: Min Fader havde været indkaldt første Gang som prøjsisk Landstormsmænd og været med over Rhinen med en Transport Heste til Koblenz. De Danske haabede jo dengang, at Tyskerne skulde faa Klø og Sønderjylland komme tilbage til Danmark. Sandemand Hinrich Bruhn fra Munk-Volstrup havde overfor min Fader givet Udtryk for dette, idet han havde spurgt:

»Naa — Erich — nu bliver vi vel snart dansk igen?«

Dertil havde min Fader svaret: »Nej — Hinrich — gør dig intet Haab derom!«

Min Fader havde jo faaet Ret: Frankrig blev slaaet, og bagefter havde Hinrich Bruhn igen spurgt min Fader:

»Hvor kunde du sige det saa bestemt dengang, Erich?«

»Det skal jeg sige dig, Hinrich, dengang jeg var over Rhinen til Koblenz, da saa jeg, hvorledes de prøjsiske Soldater øvede langsom March — og da tænkte jeg: Naar de har Tid til at gøre langsomme Skridt her bag Fronten, saa kan det ikke staa daarligt til for dem i selve Linien.«

Wittrocks Gengivelse af disse Samtaler var jo tydeligt nok beregnet paa at stække mine danske Fornemmelser — en medlidende Sjæls trøstende Henstilling om at lade alt Haab fare —. Jeg skulde endnu være meget varsom i mine Ytringer, da jeg altid kunde være forberedt paa igen at blive jaget ud i Fronten.

Men som sagt: enhver Hændelse sætter sine Spor i Frem-

tiden. Wittrock fik — som man siger paa Plattysk — sit Smør betalt:

Efter Vaabenstilstandens Begyndelse i November 1918, da Parlaterne var sat ud af Spillet, kom Wittrock nedslaaet hjem fra Berlin — hans parlamentariske Virksomhed var forbi.

Fra Lazarettet i Berlin kom jeg efter Ansøgning til Diakonissestiftelsen i Flensborg og efter Nytaar 1915 til Skolen i Skovgade — som ogsaa var indrettet til Lazaret. Der blev jeg opereret af den tyske Læge fra Aabenraa, Dr. Wiemer, som fjernede Kuglen af Brysthulen.

Da Flensborg Avis efter nogle Dages Forbud i de første Dage efter Krigens Begyndelse igen havde faaet Lov til at udkomme og stadigvæk kom til min Kone — sendte jeg et Brevkort til Ekspeditionen, om jeg ikke i Stedet for maatte faa min Avis op paa Lazarettet. Der kom saa hver Dag en gammel Mand, som gik Bud for Flensborg Avis, og bragte mig Bladet. Jeg var dog ikke ene om at læse den. Der var en Nordslesviger som »Lazaret-Feldwebel« — Nis Toft fra Kværnholt i Burkal Sogn — han snuppede altid Avisen først. Vi talte aldrig om Politik — men i over 20 Aar har jeg spekuleret paa, hvor denne Mand boede — indtil jeg ifjor fik ham opsnuset og Lejlighed til at besøge ham.

Efter min Hjemkomst som Rekonvalescent gik Krigsaarene ellers med atter at faa Skik paa Tingene efter to Aars Forfald.

I alle Krigsaarene kom Slægt og Venner og tilsidst ogsaa en Del af dem, som nærmest havde været mine Modstandere, og udnyttede mig som Skribent, naar det gjaldt om at frelse Søn eller Ægteemand fra Skyttegravens faretruende Dødszone, eller faa dem hjem paa Orlov — eller der var noget med de mange Krigslove og Forordninger, som Kvinderne eller de ældre hjemmевærende ikke kunde klare.

. Een af dem — som i »Höfebank-Processen« maaske gerne havde gruttet min Pandeskal, skrev endog til mig fra Frankrig: »Kære Ven!« — for at jeg skulde hjælpe at udfri ham fra Sommeflodens Helvede — hvilket ogsaa lykkedes. Et Bevis for, at Landsmand i yderste Nød nok kan finde og vedkende sig Landsmand.

Da jeg er lidt Filosof for egen Regning — har jeg heller ikke baaret varigt Nag til den Slags Venner i Nøden (*i deres Nød*) — jeg elsker dem alligevel til en vis Grad — omend min Kærlighed til dem har en bitter Bismag.

Omkring Jul 1917, da der var stærke Fredsbestræbelser i Gang, kom der et stort Haab op i mig, som fandt Udløsning i følgende lille Digt paa Tysk:

W e i h n a c h t e n 1 9 1 7 .

Der Engel naht! —
 Ein leises Klingen —
 Wird endlich nun die Friedenssaat
 Die heissersehnten Früchte bringen?
 Unklar der Pfad —
 nur sanftes Rauschen leichter Schwingen
 — Der Engel naht! —

Herrliches Wort:
 Friede auf Erden!
 Wird endlich nun statt Brudermord
 Die Völkereintracht Wahrheit werden?
 Kling fort und fort
 trotz aller Mühsal und Beschwerden
 — Herrliches Wort! —

Völker der Welt
schliesst Euch zusammen!
erstickt des Weltenbrandes Flammen!
Friedlich gesellt
wird Segen eurer Kraft entstammen —
Völker der Welt!

Det varede dog et Stykke Tid endnu, før Fredsklokkerne fik Lov til at ringe Kanontordenen ned.

II

OMKRING AFSTEMNINGEN

GENFORENINGSKRAVET

Endnu før Vaabenstilstanden blev sluttet, havde H. P. Hanssen i den tyske Rigsdag rejst Genforeningskravet efter Præsident Wilsons Princip. Kravet var anerkendt af den tyske Regering. —

Hos os opstod der Ængstelse for, at vi maaske vilde blive udelukkede fra selv at bestemme om vor Fremtid. Jeg laa med Hustru og Børn syg af Influenza de første Novemberdage 1918. Foruroliget sendte jeg Bud efter Jørgen Søggaard for at drøfte Sagen med ham.

I Nordslesvig blev der indkaldt til det store Folkemøde i Aabenraa den 17. November.

Den 13. November om Aftenen satte jeg mig til at skrive en Artikel til »Flensburger Annoncenblatt« og »Flensborg Avis«, som i sidstnævnte Blad i dansk Oversættelse lød saaledes:

»Vi kræver Selvbestemmelsesretten.

Motto: Verdens Ender er rykkede
hinanden nærmere.

Min gamle Lærer i Sankt Nicolaj i Flensborg Jørgen Krøger, en Holstener, plejede ofte ved Undervisningen i Skolen at anføre følgende Citat: 1) Vi kan male med Solen, skrive med Lynet, og Jordens Ender er rykkede hinanden nærmere; og 2) Jernbaneskinneerne er Folkenes Forlovelsesringe.

Saaledes talte den gamle Krøger for mere end 20 Aar siden, og siden hen har Verden ikke staaet stille. Folkernes Samkvem til Lands og til Vands har antaget et vældigt Omfang; hvad Lufttrafikken, der saa at sige endnu træder sine Børnesko, endnu kan bringe os, derom kan vi vel endnu ikke gøre os noget rigtigt Begreb.

Men — Jordens Ender er rykkede hinanden nærmere — og frem for alt kommer Folkene hinanden nærmere, lærer hinanden at kende, lærer gensidigt at skatte og agte hinanden, og Nationalitetshadets gamle Skranker, som tildels hvilede paa naturlig Modvilje, tildels dannedes og oprettholdtes kunstigt — de falder sammen i sig selv.

Netop i denne Henseende har Verdenskrigen bragt Udviklingen et stort Skridt fremad. Tanken om et Folkeforbund antager stadig fastere Former. Turde man før Krigen i det højeste vove at løfte de »forenede Stater af Europa« eller endnu modigere »af hele Jorden« til et Ideal, saa kan man nu rolig i al Offentlighed anbefale denne Tanke uden derfor at blive let ud. Selv om nu, for at udtrykke mig forsigtigt, Udviklingen efter alt at dømmes vil gaa denne Vej, saa vil de enkelte Folkeslag, inden for dette Folke»forbund«, dog vedblive at betragte sig som samhörige efter deres nationale Tilbøjelighed. De føler sig dragne derhen, hvor de ifølge historisk Overlevering har deres Rod, hvor de i Sprog, Kultur og Sæder har noget til fælles med hverandre.

Dermed er jeg naaet til dette for Tiden brændende Spørgsmaal: *Hvorledes vil Nordslesvigs og særlig ogsaa Flensborgs Statstilhørsforhold forme sig ved den kommende Fred?*

Efter det, der er sagt, maa det ikke være tænkende Menneskers Maal at rive gamle Saar op og skærpe Natio-

nalitetsmodsætningerne; de indsigtsfulde vil stræbe efter at slaa Bro over Modsætningerne, at forsone Nationaliteterne for saaledes at komme det store Maal, en enig Menneskehed, nærmere i Flensborg og i Omegnen syd derfor.

Hvad der ligger nord for Flensborg, det bliver, hvis den opstillede Grundsætning om Selvbestemmelsesretten kommer til at gælde, ufravigelig draget mod Nord; derimod hjælper ingen Statistikkere, der med Vilje er bygget op paa et skævt Grundlag og viser Sprogforholdene procentvis i et for Tyskheden heldigere Lys end de i Virkeligheden er; derimod hjælper heller ingen Fraser saasom det komiske Ord om Danskerne, der vilde forblive tyske, hvis de kun fik Lov til at være dansksindede; Maskerne falder, og den renere Sandhed vil bryde igennem. Og hvorledes staar det med Flensborg?

Hengivenheden for Danskheden var dysset i Søvn, uddød var den ikke. Hos mange Tusinder har Forhaabninger, som var stillede tilside, faaet nyt Liv, mest glødende hos de gamle, som endnu har bevaret Mindet om det, der var før 1864. Jeg vil indrømme, at langt den største Del af Befolkningstilvæksten i Flensborg By siden 1864 bestaar af tyske Indvandrere, som har absolut tysk-nationalt Sindelag. Det har de store industrielle Anlæg (Værfter o. s. v.) samt Militær og Marine bragt med sig. Men jeg tror dog, at ogsaa det store Flertal af disse Indbyggere vil regne med de forandrede Forhold, naar Rækkevidden af Flensborgs Adskillelse fra Nordslesvig gøres den klar i hele den skæbnesvangre Udstrækning, saaledes som Justitsraad, Dr. Löhmann den 7. November helt rigtigt har fremstillet Sagen; kort sagt, Flertallet vilde for at sikre sin egen Eksistens, der er afhængig af Byens Velfærd, stemme for, at

Flensborg By sammen med Nordslesvig kom tilbage til Danmark og ikke for, at Nordslesvig uden Flensborg forbinder sig med Moderlandet.

Hvor langt den nye Grænse skal trækkes syd for Flensborg, kan jeg ikke bedømme; i første Række kommer der ved jo Befolkningens Ønske, men saa meget ved jeg, at overalt — i Angel og ogsaa i Mellem- og Sydslesvig — løfter sig Røster, der ønsker en Genforening med Danmark. Naar Folk i et Land, hvor Stednavnene med -by, -lund, -skov o. s. v. vidner om deres danske Oprindelse og med Endelsen -sen ved deres Navn (Hansen, Petersen, Clausen, Nissen o. s. v.) endelig engang kommer i Tanker om, at de er af dansk Afstamning, saa er det ingen Skam for dem. Det er ikke altid den største Ære at tilhøre et »stort Fædreland«; havde vi i 1914 tilhørt det »lille« Fædreland, Danmark, hvem ved, hvilke Ofre, hvilken Elendighed, vi saa maaske var blevet sparede for.

For endnu engang at komme tilbage til Navnene — mit Navn er godt tysk, det stammer fra Württemberg — alligevel behøver jeg derfor ikke at rødme, naar jeg bekender min Hengivenhed for Danskheden: Min Ætfader og med ham mange andre Tyskere er kommet hertil som Kolonister i et dansk Land; de fik af den danske Regering anvist et Hjem, Land, Avlsdyr, Sædekorn o. s. v., med eet Ord vel en arbejdsrig, men sikret Eksistens. Det vilde være utaknemligt af os Efterkommere, hvis vi holdt med dem, der erobrede Landet.

Vi her syd for Flensborg har ikke været udsatte saa meget for Forfølgelser og Chikanerier for vor Hengivenhed for det danske som Danskerne længere nordpaa. Derfor er Modsætningerne ikke traadte saa skarpt frem hos os. Mange har ogsaa ladet deres Danskhed hvile i den Tro, at det dog ikke nyttede; men ikke destomindre, nu da det

gælder er vi paa Pletten og kræver med forenede Kræfter *Selvbestemmelsesretten* om vort Statstilhørsforhold efter Præsident Wilsons Princip.

Vi ønsker ikke at trykke en Brod ind i vore hidtilværende politiske Modstanderes Hjerter, vi ønsker ene og alene en fri og lykkelig Fremtid for vort Land og vor Fædreneby Flensborg.

Büchertkoloni, den 13. November 1918.

A. Lorenz Büchert.«

Artiklen var færdig skreven over Midnat — da var det min Moders 82-aarige Fødselsdag den 14. November 1918 — men hun var ikke mere.

Det skal her fastslaas, at paa det Tidspunkt var jeg naaet frem til en fast Overbevisning om Danmarks Ret til Sønderjylland, men endnu ikke til min egen Danskbevidsthed. Endnu formaaede jeg ikke at løsrive mig fra de indgroede Vrangforestillinger om min tyske Afstamning og Opdragelse.

At kendetegne dette Overgangsstadium saa nøjagtigt, som muligt, er nødvendigt — fordi jeg netop i den allersidste Tid har hørt samme Selvanalyse ud af et betrængt Hjerte.

At hjælpe Landsmænd over dette ømme Punkt — over denne Samvittighedskonflikt — er Formaålet, og det kan ske bedst udfra egen Erfaring.

DEN ANDEN BESLUTNING

Den 17. November 1918 indhentede jeg hos Arbejder- og Soldaterraadet i Flensborg Tilladelse til med Toget at rejse til Aabenraa. Ankommen dertil søgte jeg paa egen Haand til Folkehjem. Tyve Aar var gaaet, siden jeg som Dreng efter tysk Fløjte- og Trommemusik marcherede gennem Byen — nu stod der andet paa Spil.

Udenfor »Folkehjem« havde der samlet sig en vældig Folke­mængde. De tre store nordslesvigske Høvdinge: H. P. Hanssen, Kloppenborg Skrumsager og Nis Nissen holdt deres Taler. Saaledes som de blev holdt med indre Bevægelse — saaledes blev de modtaget med Begejstring og Jubel.

Aldrig har jeg hørt Sangen »I alle de Riger og Lande« synge med en saadan Inderlighed og Begejstring som den Gang.

Det sidste Vers — og ligeledes H. P. Hanssens Citat: »Hvad I ikke vil, at andre skal gøre mod Eder — det skal I ikke gøre imod dem!« gjorde et nedslaaende Indtryk paa mig. Jeg følte, at vi her endnu ikke var værdige til at dele Nordslesvigernes store Glæde.

Jeg var ikke det danske Sprog saavidt mægtig, at jeg kunde træde op paa Talernes Plads paa Balkonen og give min Mening tilkende — tale min og mine Landsmænds Sag. At tale plattysk eller højtysk vilde have været at vanhellige Dagen. Kun paa Tomandshaand tiltalte jeg Kloppenborg-Skrumsager paa tysk.

Vi var bleven anden Zone — anden Klasses Danske — og det med en vis Berettigelse: havde vi gjort noget for at kunne nyde Ligeret? —

I denne Ensomhed — denne knugende Forladthed var det, at jeg fattede Beslutningen om at lære at tale Dansk til Gavn — saadan, at jeg senere i paakommende Tilfælde — naar det tiltrængtes — kunde optræde og tale min Hjertensmening. Det skulde ikke tiere ske, at jeg maatte staa umælende i en Afgørelsens Stund.

Niels Neergaards Ord paa Dybbøl Banke 1920: »I skal ikke blive glemt!« blev ikke et tomt Løfte. Skoleforeningen, Sprogforeningen og senere Grænseforeningen — ja — hele det danske Folk har hjulpet os. Efter Afstemningens Nederlag kom Oprejsningens Tid. Danske Vandrelærere blev sendt til

os alle, der var villige til at tage imod dem. Baade voksne og Børn fik Lejlighed til at lære Dansk.

Har jeg skrevet om ti Aars tysk Skolegang, saa tør jeg nu hævde, at jeg har gaaet flere end ti Aar i dansk Skole. Lige siden Januar 1921 og til nu har jeg hver eneste Vinter deltaget i dansk Kursusundervisning eller Læseaftener, Møder o. s. v.

Tredje — fjerde — femte Gang jeg kom til Aabenraa, optraadte jeg offentlig som Taler.

Det var dog ikke der, jeg debuterede — nej — det var i Sommeren 1923 ved Grænseforeningens Møde i Gotthardsens Have paa Nørmark ved Visby i Tønder Amt.

I Marts Maaned 1924 talte jeg i København i Flensborg Samfundet og Foreningen Danebrog til en stor Forsamling — samme Foredrag holdt jeg i Glamsbjerg.

I København udtalte »Berlingske Tidende«s Journalist Charlotte van Osten, født Haslund, anerkendende Ord om Foredragets Opbygning og om, hvor forbavsende godt jeg talte Dansk, efter at jeg faa Aar forinden ikke havde været i Stand dertil. — I Glamsbjerg udtalte een af Herrerne — om det var Forstander Skriver eller Læge Bisgaard, husker jeg ikke — at han syntes, han havde hørt »Skræp« klinge.

Siden har jeg holdt Foredrag — altid kun efter Opfordring — mange Steder i Sønderjylland og Nørrejylland, paa Fyn og Sjælland.

De mange anerkendende Ord, mundtlig, skriftlig og paa Tryk, forvissede mig om, at »sit Løfte har han holdt — den tapre Landsoldat«, anden Beslutning var fuldført — *jeg kunde tale Dansk!*

VENTETIDEN

Den nordslesvigske Vælgerforenings Beslutning om at foreslaa Fredskonferencen en bloc-Afstemning for Nordslesvigs Vedkommende indtil den Clausenske Linie — og eventuel kommunevis Afstemning for tilstødende Distrikter, *hvis Kravet om Selvbestemmelsesretten derfra rejstes*, efterfulgtes fra vor Side af Indsendelse af Petitioner med dette Krav.

Petitionerne indeholdt en beklagelig Afvigelse i den tyske Tekst fra den danske Tekst, som gav Anledning til berettigede tyske Anker.

Den danske Fremgangsmaade kunde have været upaaklagelig, hvis man havde indrettet Petitionsskemaet saaledes, at Underskriverne med deres Underskrift samtidig maatte tilkendegive, om den gjaldt for den danske eller den tyske Tekst.

Saadan, som det var affattet, maatte det se ud som et plumpt Forsøg paa at tilsnige sig et videre gaaende Krav af de Underskrifter, som Folk havde givet, der kun kunde læse og forstaa den tyske Tekst.

Om Ophavsmanden til Petitionens Affattelse har lavet Afvigelsen med Vilje, ved jeg ikke — jeg var ikke glad ved den — og han har ogsaa faaet Lejlighed til at fortryde den; thi den blev fra tysk Side i Agitationen udnyttet som Forfalskning — uden at en saadan Paastand kunde gendrives med fornøden Vægt. Affæren var absolut i tysk Favør til Skade for den danske Sag.

Afgørelsen, om det skulde komme til Afstemning eller ikke, lod dog vente længere paa sig, end Folk i den første Tid troede. Blandt alle Fredskonferencens store Opgaver var det sønderjydske Spørgsmaal kun af meget lille Betydning.

Drøftelsen Mand og Mand imellem tog dog mere og mere fat. Sydslesvigerne stod overmaade famlende overfor det. I

deres Underbevidsthed følte de nok, at nu var Tiden inde for Danmark at faa tilbage, hvad det havde mistet 1864.

Den prøjsiske Skole havde i Historieundervisningen med al ønskelig Tydelighed indprentet dem den Lærdom, at »hvem, der vinder i Krigen, har Lov til at tage Landet fra den besejrede; hvem, der taber — fra dem bliver det taget«.

Det store Befolkningsflertal var hverken specifikt dansk eller specifikt tysk indstillet. De fleste troede almindelig saa jævnt at være gode Tyskere. Den næsten hermetiske Aflukning fra alt, hvad der var dansk, som Skolen, Pressen og Embedsvældet systematisk havde gennemført, var Skyld i et grænseløst Ukendskab til Danmark og det danske Folk.

Den nationale Underbevidstheds Retsfølelse røbede sig, hos den Slags »Tyskere« — jeg husker f. Eks. en Samtale med to Bønder i Munk-Volstrup, der med en vis Ængstelse spurgte mig paa vort hjemlige jævne Plattysk:

»Naa — nun warn wi wol bald dänisch?«

(Naa — nu bliver vi vel snart dansk?)

Naar man saa gav sig til at drøfte Udsigterne med dem, saa viste det sig, at de saamænd ikke havde noget imod det, de vilde dog saa overmaade gerne vide lidt nærmere om alt — af dem, som de troede vidste mere end de selv — særlig om, hvordan Fremtiden under Danmark økonomisk vilde stille sig for dem.

Det værste for dem var ganske sikkert det, *at de selv* skulde være med til at tage en Beslutning. Saalænge bare andre raadede over dem, var de sjæleglade — men dette, at de selv skulde *tage et Ansvar* — det var det gale.

En af dem indrømmede da ogsaa selv frimodig:

»Ik lob ümme mid de grode Flok.«

(Jeg løber altid med den store Flok).

Jeg kunde og vilde ikke love dem Guld og grønne Skove i en Fremtid under Danmark — bare fremhævede jeg, at jeg

troede paa Danmarks Ret, og at *jeg* derfor vilde stemme *for Danmark*.

Hvem, der kunde faa »den store Flok« til at følge sig, vilde vinde i den tilstundende Kamp.

I det nye Aar 1919 begyndte vi med danske Møder rundt omkring paa Egnen. Redaktør Ernst Christiansen paa »Flensborg Avis« var efterhaanden naaet hjem fra Krigen. Tage Jessen som ung Student kom os til Hjælp — desuden prøjsisk Landdagsmand Kloppenborg-Skrumsager. Saa startede vi det første danske Afstemningsmøde i den gamle historiske Kro i Oversø.

Som Danskerne særlig lagde Mærke til og som nævnt i »Slesvig delt« — mødte jeg med Jernkors paa Brystet. Jeg vilde vise, at jeg i Krigen havde gjort min Pligt — men at jeg nu ogsaa vilde varetage min Ret.

Af »Flensborg Avis«s Referat fra dette Møde kan man nøjagtig se, hvor vidt min Udvikling i dansk Retning paa det Tidspunkt var naaet. I Løbet af Drøftelsen sagde jeg:

(»Flensborg Avis« 11.1.1919).

»Jeg selv er Tysker af Afstamning og er ogsaa i Skolen bleven fyldt med tyske Løgnehistorier. Men jeg har søgt og kæmpet mig frem til den Overbevisning, at Danskerne har Ret. Skønt jeg er Tysker, vil jeg stemme for Danmark, fordi Retten ligger paa den Side. Det er rigtigt nok, at man ogsaa skal se paa det økonomiske, og da har Formanden i Flensborg Borgerrepræsentation jo aflagt et talende Vidnesbyrd: Flensborg uden Nordslesvig er en ruineret By. Men Hovedsagen er Retten. Der findes ogsaa andre Tyskere, som kan lade sig overbevise herom. Men hvad enten vi forbliver ved Tyskland eller kommer til Danmark, vil vi raabe et Leve for, at der senere maa blive et endrægtigt Forhold mellem de to Folk.«

»Apenrader Blatt« af 28.6.1928 har aftrykt dette i et kort Udpluk saaledes:

»Jeg er selv Tysker af Afstamning. Skønt jeg er Tysker, vil jeg stemme for Danmark, fordi Retten ligger paa den Side man skal ogsaa se paa det økonomiske.«

At det forvanskede Citat maa give et helt fejlagtigt Indtryk, kan enhver Læser let faa Øje paa.

Af min egen Tale fremgik med al ønskelig Tydelighed to Ting:

1) *At jeg selv endnu betragtede mig som Tysker!*

2) *Min Overbevisning om Danmarks Ret.*

Hen i Forsommeren 1919 købte jeg det foreløbige Udkast til Fredstraktaten. Vi glædede os ved, at Fredskonferencen var gaaet videre end de danske Krav og endog havde bestemt Afstemning i en tredje Zone. Men Glæden varede jo ikke længe.

Vælgerforeningen havde delt sig i to Retninger: Flensborg- og Aabenraaretningen. Den danske Regering fik Afstemningen i tredje Zone slettet, og — ved en Skødesløshed — bortfaldt ogsaa Rømningsbestemmelserne for den.

Vi rejste Rømningskravet for tredje Zone igen, og jeg fik Anmodning om at deltage i en Pressekampagne for dette Krav. Da fandt jeg paa at skrive følgende, som fremkom i Dybbølposten for 14. August 1919:

Forposterne kalder.

Vi har modtaget følgende:

Aabent Brev til Hr. P. Grau, Pøl!

Meget ærede Hr. Grau!

De vil nok huske hin mindeværdige Januaraften i 1912, da vi var samlede til Vælgermøde her i Jaruplund. Der

blev dengang udtalt mange smukke Ord til os danske Forposter, og især af Dem, Hr. Grau, blev vi indtrængende opfordrede til at holde ud. De sammenlignede vor Stilling med Sven Dufvas, da han skulde holde Broen, og ligesom han fik vi Bud om, at Hjælpen var undervejs, og at den straks vilde komme — saa tilraabte De os det samme: Vi skal holde os kun lidt endnu, Hjælpen er undervejs, den vil komme, ja, den vil komme straks! — —

I de to Aar, som siden gik, inden Krigen kom, har vort Haab vokset og haft samme Vækst som hos jer, om ikke større. I den Tid gaves der for os ikke nogen Skelbæk. Men efter Krigens Afslutning kom Aabenraamødet den 17. November i Fjor; da opdagede vi pludselig, at vi var af anden Klasse. Den Naade, at vi skulde have Selvbestemmelsesretten, *naar vi krævede den*, havde forfærdelig Lighed med dette, at man giver en tro Hund et Ben, men med det samme sparker til den. Kunde der iøvrigt være Tvivl om, at vi krævede Selvbestemmelsesretten? Nej, visselig ikke! Men paa den Maade skjulte de kære Brødre deres Hensigt med at have deres paa det tørre.

Nu vil jeg ikke bebrejde Dem mere, end hvad De efter min Mening har forskyldt. Tilvisse har De allerede paa den Tid som en Røst i Ørkenen talt vor Sag. Sandelig har De siden gjort forskellige Tilløb for at komme os til Hjælp. Men er det det hele, D e har kunnet yde? Havde De ikke kunnet udrette meget mere, dersom De havde lagt Dem ordentlig i Selen? Hvis de andre havde i Sinde at narre os for vor Arv, saa saa det ud, som om De vilde afspise os med vor »Pligtdele«.

Nu, da De sad inde med Formandsposten i Vælgerforeningen, haabede vi, at De kunde gøre noget mere for os, at det vilde være Dem muligt at yde os en Haandsrækning, som H. P. Hanssen ikke vilde have gjort. Men nu har De

nedlagt Deres Mandat! Havde det ikke været bedre, om De var blevet paa Deres Post? Vi stoler ikke paa H. P. Hanssens og den danske Regerings kølige Ord om, at de vil yde anden Zone al den Hjælp, som staar i deres Magt, fordi, hvis det havde været deres *Alvor*, saa vilde de med Lethed have forhindret, at Bestemmelsen om tredje Zones Rømning var bortfalden i den endelige Fredstraktat.

At Rømningen af tredje Zone er en bydende Nødvendighed, har endog H. P. Hanssen og hele Vælgerforeningen anerkendt, men de har sandelig ikke nær saa megen Vished for det som vi, der har Forholdene nær ind paa Livet. Som Eksempel vil jeg kun nævne, at Kommuneformstanderen i vor Egn har udhængt forfalskede Zonekort, Landsbyen Munkvolstrup har Tyskerne udeladt af anden Zone, endskønt det er en vitterlig Forfalskning. Jeg henedte Kommuneforstanderens Opmærksomhed herpaa, idet jeg bemærkede, at jeg havde set det officielle Kort med den franske Tekst. »Aah, hvad! Franskmandene kan ogsaa gøre alt alene,« var hans Svar; desuden svarede han, at indtil nu laa Munkvolstrup i tredje Zone. Der var allerede bestilt Kvarter til den tyske Besætning, som snart ventes!

Ligeledes vil alle andre Landsbyer tæt op ad Zonegrænsen blive stærkt belagte med tysk Militær. Hvilken Betydning, det har for Afstemningen, kan ingen forestille sig, som ikke bor her. Tyskerne hoverer ligefrem, som om anden Zone allerede var vunden for dem.

Saaledes, Hr. Grau, er Stillingen for Tiden hos os. Nu er det med os, som med Sven Dufva paa Broen, nu kalder vi paa Dem:

Hvor bliver Hjælpen af, som De har tilsagt os —? Den maa komme — den maa komme straks! —

En Ting vil jeg tilstaa: Min Fader, som tidligere havde været dansk Husar, har i 1864, da hans Kammerater kom tilbage fra Danevirke, staaet paa Hornskov Banke og grædt, saa jeg vilde ikke græde, om Tyskerne skulde gøre Turen om igen. —

Men dette er ikke afgørende i Rømningsspørgsmaalet — Hensynet til os, til anden Zone — *den bydende Nødvendighed* — det er det bestemmende.

Nu tror jeg, kære Hr. Grau, at jeg har klargjort Dem vort Haab til Dem — vis nu, at De ikke svigter os, men sætter alt ind paa at indfri Deres Ord.

Büchertkolonien, d. 11. Avgust.

Med megen Agtelse

A. Lorenz Büchert.

Imens laa Tyskerne ikke paa den lade Side. Over hele Tyskland var der bleven afholdt Folketælling med Lister, hvor enhver skulde angive, hvor han eller hun eventuelt kunde nyde Stemmeret ved de forskellige Afstemninger ved Tysklands Grænses: Slesvig, Østprøjsen, Øvre-Slesien.

Fra begge Sider blev der udgivet Pjecer og Flyveblade; begge havde allerede længe dannet hver sin Generalstab: Danskerne »Mellemslesvigsk Udvalg«, Tyskerne »Det tyske Udvalg«. Danskerne besluttede at udgive et Afstemningsblad paa Tysk: »Unser Land«, som tilstilledes hver Hus-holdning i anden Zone; Tyskerne udgav som Tillæg til deres Aviser »Unser Schleswig«.

Mange Landsmænd fra anden Zone blev indbudt og var med paa saakaldte Orienteringsrejser til Danmark. Sammen med Jacob var jeg i Efteraaret 1919 for første Gang med til Nørrejylland og til selve Hovedstaden København. Omkring Jul 1919 stillede jeg mig i et Brev til Redaktør Christiansen fuldtud i den danske Sags Tjeneste.

Da saa endelig den 10. Januar 1920 Fredstraktaten var ratificeret og dermed de fastsatte Frister begyndte at »løbe«, blev jeg paa dansk Forslag af C. I. S. (Commission internationale Slesvig) udnævnt til Medlem af Kontrolkommissionen for anden Zone udenfor Byen Flensborg med Sæde i Læk.

Skønt de højere tyske Myndigheder i Afstemningstiden blev afløst af andre af C. I. S. udnævnte, saa var dog Post, Telegram, Telefon, Jernbane fuldstændig i tyske Hænder. Dēses Vrangvilje fik vi at føle paa mangfoldig Maade. Jeg har endnu gemt det forvanskede Telegram, som Krokonen i Bilskov efter telefonisk Optagelse fra Flensborg havde nedskrevet og sendt mig, da Udnævnelsen kom, med Opfordring til at møde i Læk til fastsat Tid.

I Læk boede jeg i den Tid paa »Annehøh« hos min Søster Anna og hendes Mand, min Svoger — Postbud Recklef Thomsen. Der havde jeg rigelig Tid til, ved Siden af mit Kommissionsarbejde at skrive til »Unser Land«, hvor jeg særlig skildrede alle lagttagelser og Indtryk fra vor Danmarksrejse og min Udvikling fra slesvig-holstensk — prøjsisk-tysk Indstilling til det danske Standpunkt, jeg indtog til selve Afstemningen i 1920.

Naar jeg nu gennemlæser disse Skildringer 17 Aar efter — saa faar jeg som Ekstrakt ud af mine Indtryk fra min første Danmarksrejse *dette* — at jeg kom mere og mere til at føle mig væsensforbundet med det indtil da for os ukendte danske Folk: Dets Sandhedskærlighed, Ærlighed og Fredsvenlighed, dets Frisind i Tankesæt, at anerkende enhver ærlig Overbevisning hos andre, fandt Resonansbund i mit inderste — dets høflige Forekommenhed, Gæstfrihed og taknemlige Beskedenhed overgik, hvad vi kendte og var vant til og *følte* nærmest som en *Modsætning* til prøjsisk Kasernegaardstone, som kortest kan karakteriseres i Forskellen mellem:

»Was wollen Sie?« — »De ønsker?« eller

»Einsteigen!« — »Vil De være saa venlig at stige ind?« eller
 »Fahrkarten vorzeigen!« — »Maa jeg se Billetterne?«

Ud af Skildringen om min politiske Udvikling fra omkring
 ved 1898 indtil 1920, som i sammentrængt Form indeholdt
 Hovedtrækkene af, hvad jeg har skrevet i denne Bog indtil
 nu, vil jeg dog opfriske et Par Træk:

— — —

»Jeg fortsatte med at søge Sandheden og skrællede den
 efterhaanden ud af dette Væv af Løgn og Bedrag. Naar jeg
 mærkede, at en Indretning havde til Formaal at indspinde
 Sandheden, saa brød jeg overtvært med den — hellere vilde
 jeg gaa alene. Naar Venner eller Bekendte drøftede et saa-
 dant Emne, saa forfægtede jeg Sandhedens Princip — om
 det saa var dem kærkomment eller ej. Men jeg har ikke
 stræbt efter at virke udæskende. Jeg kommer i Tanker om en
 udmærket Sammenligning:

Ved vor Smedie stod der i Ernst Winters Tid en af ham
 konstrueret Fægter — en Soldat med et Sværd i hver Haand
 — som drejede sig efter Vinden og hvis Arme bevægede sig
 som Møllevinger, saa det saa ud, som om han slog drabelige
 Slag mod en usynlig Fjende. *Sandhedens Forfægter* gad jeg
 nok kalde ham; thi, fra hvilken Side den falske Vind blæste
 — han tog Front imod den og lod sig ikke røkke fra sit
 Standpunkt.

I de to næstsidste Afsnit skrev jeg: I Felten har jeg dog
 paa Fløjte for vore nordslesvigske Kammerater spillet deres
 danske Yndlingsviser og har set deres Øjne lyse. Hambor-
 gerne og Kielerne forstod jo ikke noget deraf — har aldrig
 forstaaet os.

Men vi alle har bragt Ofre, *vi skylder ikke mere Prøjerne
 noget*. Og naar jeg har foresat mig at overbevise mine Lands-
 mænd om, at de ingen moralsk Pligt har til at stemme for
 Tyskland, saa tror jeg, enhver kan med god Vilje ud af sin

egen Barndom og sit eget Liv hente Beviset frem for, at det, jeg skriver, er sandt, *at vor Prøjsiskhed og Tyskhed kunstigt er paapræget os.*«

Der var sket en stor Forandring i mit Sind:

Jeg troede ikke mere paa Ægtheden af min Tyskhed.

AFSTEMNINGEN

I Foraaret 1919 havde Jacob og jeg paa Auktion i Oversø Skov købt nogle Numre Grantræ. De blev hentet hjem og skrællet for saa at blive savet til Stolper, Hegnspæle eller andet Brug.

Een af Stænglerne skrællede jeg dog med særlig Omhu! (Hvem af Læserne, der har læst Bogen fra Begyndelsen og hertil opmærksomt vil tro mig, at jeg *kan* anvende en vis delikat Omhyggelighed til et saadant Stykke Arbejde!)

Den Stang var vel nok sine tolv m lang— stærk og smuk og lige i Væksten.

Til min Søstersøn Christian Jürgensen, som paa den Tid endnu var i amerikansk Fangenskab i Frankrig, skrev jeg om dette Arbejde, at jeg var i Færd med at lave mig *en Flagstang*, og han svarede, at han nok kunde tænke sig, hvilket Flag der skulde hejses paa denne Stang — og ønskede Held til.

Til Aabenraa skrev jeg efter en i »Flensborg Avis« opgiven Adresse med Bøn om et Danebrogsflag — der kom aldrig Svar.

Afgørelsens Dag nærmede sig. Først stod Nordslesvig dog for Tur.

Ud af mit Arkiv henter jeg Manuskriptet til en Tale, som jeg holdt den 10. Februar 1928 til Afstemningsfesten paa Folkehjem, og hvori jeg sagde om Dagen otte Aar i Forvejen:

»Naar gamle Folk fortæller om 1864, hvordan de langt borte fra hørte Kanontordenen fra Sankelmark eller fra Dybbøl — endog til langt oppe i Nørrejylland — hvordan de i spændt Forventning lyttede og følte, at Skæbnens Terninger faldt — saa var det netop saadan, som vi følte det nede hos os hin 10. Februar 1920.

Min Broder Georg fejrede Sølvbryllup den Dag. Regnen sivede ned, da jeg fra Kontrolkommissionsarbejdet i Læk med min Søster og Svoger i Bil om Aftenen naaede hjem til Festen.

Hvor mangan Gang om Dagen og om Aftenen under Festen gik vore Tanker over til Jer — til Jer Kamp — til Jer Sejr. Thi derpaa tvivlede vi ikke, at I vilde sejre — selv ikke næste Dag, da vor tysksindede Kromand prøvede paa at bilde os noget ind om dansk Nederlag og troppede op med Resultater fra Nordslesvigs Købstæder.

Hvor var vi saa glade for, at I havde vundet.«

Hos os i anden Zone blev Kampen alt mere og mere livlig — med Møder, i Pressen, med Flyveblade, og Mand og Mand imellem.

Fra Nordslesvig kom en Flok varmhjertede Landsmænd os til Hjælp i vort Oplysnings- og Hvervearbejde. Fra tysk Side blev de kaldt »Von-Haus-und-zu-Haus-Dänen«. Der var dog den Skavank ved denne Hjælp, at her syd og øst for Flensborg, hvor det sønderjydske Modersmaal var fortrængt af Plattysk, maatte Hjælperne benytte sig af det kolde Højtysk — og dette kunde ikke give den levende varme Strøm fra Hjerte til Hjerte, som fælles Sprog kunde gøre.

Der blev dog knyttet Venskab og Bekendtskab, som har holdt sig til den Dag i Dag. — — —

Flagstangen laa og ventede paa Bjælkeloftet i Tørveladen. En Spøgefugl, der gravede Tørv paa min Mose, havde i Som-

meren 1919 — for at drille mig — engang listet Flagstangen ned fra Bjælkerne og hejst et sort-hvidt-rødt tysk Flag paa den. Flaget gemmer jeg som Trofæ fra denne Kampens Tid — det er jo nu ikke Tyskernes officielle Flag — lige saa lidt som den Gang. —

Flagstangen laa igen paa sin Plads og ventede — endnu var det intet Danebrogflag kommet. Saa — Dagen før Afstemningen — kom der en Bil til Hornskov med mange Flag; jeg ved ikke, hvorfra de kom, men de blev uddelte — der blev intet tilovers.

Min Broder Erich, som kom fra Pries-Friedrichsort (det gamle Kristianspris) — fra Danskerskoven, det sydøstlige Hjørne af det gamle Hertugdømme Sønderjylland — for at deltage i Afstemningen, maatte hjælpe mig med at hejse Danebrog paa Prøve.

Den tunge Stang med det store Flag slap os engang paa Halvvejen ud af Hænderne — hvad Erich halvt i Spøg, halvt i Alvor, ansaa for et Omen.

Vi fik den dog hejst igen og Prøven lykkedes. Saa halede vi den ned, og Flaget blev omhyggeligt gemt til næste Dag.

Da var det et glædeligt Syn — den 14. Marts 1920 om Morgen — at ikke blot i hele Kommunen Jaruplund efterhaanden mange Danebrog blev hejst, men særlig, at i Büchertkolonien stod det ved hvert eneste af de seks Huse og blafrede lystigt i den friske Morgenluftning.

Selv de to gamle, som endnu kunde huske tilbage til den Tid før 1864, da Landet var dansk — Maria Brodersen, Nicolajs Søster, og Karl Bartelsen, en djærv Sydslesviger (dog født i Faaborg paa Fyen) — fik Lov til *den ene Dag* at tone rent dansk Flag.

Ja — i Flensborg hejstes Danebrog jo endnu engang efter Ministeriet Zahles Fald — og jeg hejste mit Danebrog igen den 31. Marts paa min Fødselsdag. Da troede de tysksindede,

at der var sket noget i Favør for en dansk Afgørelse. Det var dog desværre ikke Tilfældet.

Selv Børnene i de tysksindede Hjem syntes bedre om Danebrog — som det skønneste af de konkurrerende Flag. Der var jo flere end de to; thi paa tysk Side var der som sædvanligt et stort Udvalg — der kunde man hejse det blaa-hvid-røde slesvig-holstenske Flag— det sort-hvide prøjsiske — det gamle sort-hvid-røde tyske — eller det nye tyske, Republikens sort-rød-gyldne Flag — alt efter Smag og Behag.

Den 14. Marts om Formiddagen — efter at Flaget var hejst — kom der Biler, for at køre Folk til og fra Afstemnings-lokalerne. Efter at min Broder Erich og jeg havde afgivet vor Stemme i Kroen »Grüner Kranz« (Jaruplund Kro ved Landevejen Flensborg-Slesvig), kørte vi med Kontrolkommissionens Bil til Flensborg, hvor vi tog Peter Lund fra Ulstrup i Angel med — han var Medlem af Kontrolkommissionen ligesom jeg; men han var tysksindet.

Alle tre kørte vi saa ud til Læk, Erich for ved denne Lejlighed at besøge Søster Anna og Svoger Recklef. Undervejs drøftede vi det sandsynlige Afstemningsresultat. For hele Landdistriktet fra Østersø til Vesterhav traf min Vurdering omtrent nøjagtig det Resultat, som i Aftenens og Nattens Løb efterhaanden pr. Telefon naaede til Kommissionen i Læk. For Flensborg By's Vedkommende syntes det mig mere uvist at spaa om Resultatet.

Den store Arbejdermasse kunde give et vældigt Udslag — enten til den ene eller til den anden Side. Der var lige kommet alarmerende Efterretninger om, at Republikken var bleven styrtet af Kapp-Regeringen. Arbejdernes efter Krigen og dens Sammenbrud opnaaede Indflydelse i Tyskland syntes dermed at være tilintetgjort, hvad der nok kunde formaa Flensborg-Arbejderne til at følge de bevidst danske iblandt dem og stemme for Danmark.

Paa den anden Side var der det Modtræk, de store Flensborgske Industrier, Skibsværftet, Kobbermøllen, Læderfabriken og maaske flere lavede: at de vilde flytte fra Byen, ifald den blev dansk. Midt om Natten var jeg blevet vækket — netop med denne Alarm-Meddelelse — om jeg ikke kunde gøre noget derimod; — det syntes jeg ikke mere at kunne — nu maatte Skæbnen gaa sin skæve Gang.

I min Vurdering betød det sidste dog et eventuelt stort Minus for det danske Stemmetal.

Peter Lund troede dog, som saa mange baade paa dansk og tysk Side, at Danmark alligevel vilde tage Flensborg — bare det endnu efter den 56-aarige Udlændighedstid kunde præstere et vist anseligt dansk Stemmetal.

Om der har været Folk, som af dette Argument har ladet sig afholde fra at stemme dansk, fordi altsaa Afgørelsen alligevel vilde føre til samme Resultat, nemlig at vi kom tilbage til Danmark, er jo ikke let at faa Vished for. Man skulde jo ikke tro det — men helt umuligt er det dog ikke — fordi alle mulige Kneb overfor de forskellige Menneskers forskellige Indstilling blev anvendte.

Efter dette forud tagne ædruelige Skøn vil ingen forbavses over, at Afstemningsresultatet og selve den endelige Grænse-dragning, saa smertelige de to Kendsgerninger end var for os, ikke blev den Skuffelse, som for mange andre — som f. Eks. for dem, der altid havde holdt fast ved deres danske Sindelag eller Sprog eller begge Dele.

Jeg har set en Mand med Taarer i Øjnene, som i afmægtigt Raseri godt kunde tænke sig at skyde ansvarlige danske Mænd som Forrædere — fordi de havde ladet os i Stikken.

Efterdønningerne efter den store Afstemningsflodbølge slog op i Form af Internationaliseringsbestræbelser og Kanalstat-planer — men ebbede dog efterhaanden ud.

Over os hvilede et dumpt Tryk. Hvad vi allerede havde

faaet noksom bitter Forsmag paa: Haan, Forsmædelse, Boycotning og Forfølgelse — vi blev ikke sparet for noget.

Een af mine gode Kunder, som fik leveret Tørvesmuld af mig, havde allerede før Afstemningen spurgt om mit Standpunkt. Da jeg erklærede mig for Danmark, sagde han:

»Saa kan jeg ikke mere bruge noget fra Dem!«

Jeg svarede: »Saa kan jeg ikke hjælpe det!«

En Gartner i Flensborg bar sig overfor mig ad paa samme Maade.

De tysksindede paahæftede os Skældsordet: »Speckdänen« (Flæskedanskere), men selv benyttede de sig af »Flæsk« paa den Maade, at de truede os med økonomisk Boycotning — og de udførte ogsaa deres Trusler.

At de værste Modstandere selskabeligt bandlyste os, at de ikke mere hilste paa os, som Naboer og Bekendte ellers havde for god Skik, kunde bare vække vor Medynk med deres Uvidenhed og Hildethed — og vor Ringeagt: Vi satte dem nogle Trin dybere i vort Omdømme — saa dem i Øjnene — eller saa forbi dem og gik med oprejst Pande Vejen, som vi havde be-
traadt, og som vi troede, var den rigtige.

Grænsedragningen og Nordslesvigs Genforening blev for os en Adskillelse — *mente vi* da dengang. *Tiden skulde vise os det modsatte.*

SKOLETANKER

Efter hvad jeg har skrevet om den primitive Danskundervisning, som jeg havde faaet som Dreng — og om de Vanskeligheder, under hvilke jeg havde tilegnet mig yderligere Færdighed i dansk Læsning, vil det ikke synes mærkeligt, at jeg for mine Børn tilstræbte en bedre Danskundervisning — hvad enten vi kom med til Danmark eller maatte forblive ved Prøj-

sen. (Gennem dansk Læsning havde jeg efterhaanden selv lært mig dansk Skrivning saa godt, at Pastor Arne Møller, Kølstrup ved Kerteminde — nu Seminarieforsender paa Haderslev Seminarium — i »Højskolebladet« for 26. December 1919 kunde kalde den »et forbavsende godt, næsten fejlfrit Dansk«).

Mit Standpunkt var dog dengang — ligeledes efter samme Nummer af »Højskolebladet« — det, at naar Skolen skulde ordnes under dansk Styre, skulde mine Børn undervises paa Tysk, men naturligvis ogsaa lære Dansk; og jeg udtalte, at jeg gerne saa, om Udviklingen her paa vor Egn kunde gaa derhenimod, at Dansk efterhaanden blev Undervisningssproget i Skolen.

I et Indlæg i »Flensburger Annoncenblatt« af 28. Januar 1920 krævede jeg, »at Staten som sin hellige Pligt i en dobbeltsproget Grænseegn skulde sørge for, at Børnene fik begge Sprog lært, for at de kunde dygtiggøre sig paa bedst mulig Maade for deres Kald i Livet.«

Jeg ankede over, at Prøjerne indtil da *ikke* havde givet os denne Mulighed, men endog i Nordslesvig systematisk havde prøvet paa, med Vold og med List, at *udrydde* Folkets Sprog. Artiklen sluttede saaledes:

Jeg elsker tysk Sprog, tysk Kultur og tysk Tænkning, og aldrig vilde jeg taale, at mine Børn blev berøvet denne Rigdom — men jeg har heller ingen Frygt for, at denne Mulighed under dansk Regering vilde være tilstede.

Men paa den anden Side elsker jeg ogsaa det danske Sprog, som trods al Forfølgelse endnu er Nordslesvigernes Modersmaal — jeg elsker dansk Aandsliv, som jeg har faaet kær i Omgang med de Mennesker, jeg har kær — og her er det, jeg maa spørge, nu, førend Afgørelsen falder, hvor Tungen paa Vægtskaalen endnu kan hælde til begge

Sider: »Vil Prøjserne i Fremtiden gøre imod os, hvad de hidindtil har forsømt overfor os? Vil de være villige til at indføre — omend ogsaa kun en Smule Danskundervisning i Mellemslesvig ned til Sli-Danevirke?«

Dette har Prøjserne aldrig gjort — det varede endog seks Aar, før vi fik Lov til at oprette private danske Skoler i Flensborg og Sydtønder Amter, og endnu et Par Aar, før den prøjsiske Skoleordning for Polakkerne ogsaa kunde anvendes af Danskerne ned til Ejderen.

Hadde Prøjserne vendt det døve Øre til, saa blev vi dog til Gengæld hørt i Danmark. Vore Landsmænd hørte vort Nødraab — at her var Trang tilstede.

Som nævnt i et andet Kapitel, kom de nationale danske Foreninger og selve den danske Stat os til Hjælp — idet vi fik oprettet danske Kursus, Undervisning for baade Børn og Voksne, hvor vi i Sang og Tale, i Læsning og Skrivning, ved Møder og Foredrag kom det danske paa saa nært Hold, at vi efterhaanden mere og mere kunde tilegne os det.

Dansk Kunst, Videnskab, Litteratur blev baade personligt og i Bøger i rigt Maal bragt ned til os over Grænsen. Her skal der lyde en Tak — hjertelig Tak til Skoleforeningen, Sprogforeningen, Grænseforeningen og alle mere eller mindre navnkundige Foreninger — til Vandrelærerne, Foredragsholderne, Kunstnerne og alle Enkeltpersoner — til alle, som paa den ene eller anden Maade personligt eller materielt har været med til at hjælpe vor danske Uddannelse frem — til Staten, som indfrie og stadig indfrier Dybbøl-Løftet.

Alt det, jeg skriver her i denne Bog, skal være en synlig Tak for det og et Bevis paa, at ligesom Solens Straaler i Kul og Mose, i Træ og groende Planter har nedfældet sig til koncentreret Solvarme, saa har alt det Lys og den Hjertervarme,

som I har bragt os, koncentreret sig til dansk Følelse, Bevidsthed og Vilje, til dansk Tænkning, Digtning, Tale og Skrift.

Saavidt som *vi* kan komme! — Vore Børn naar forhaabentlig videre med de Forudsætninger og Betingelser, I og vi i Fællesskab har givet dem og kan give dem.

I flere Aar arbejdede vi efter Afstemningen paa at faa oprettet en dansk Afdeling ved Kommuneskolen i Jaruplund. Alle Forsøg her saavel som i Harreslev Kommune strandede dog paa den haardnakkede Modstand fra Myndighederne — særlig Skolekommissionens og Kommuneraadets Side.

Hos Børnene i den tyske Kommuneskole i Jaruplund var Interessen for at lære dansk ellers i høj Grad tilstede. Det fik jeg Bevis for, da mine Børn hver havde faaet et Eksempplar af Redaktør Jessen's Stavebog foræret. Jeg havde et Antal mellem 50 og 100 til Uddeling, hvor det viste sig, at der var Trang dertil.

Saasnart der fremkom Ønsker fra Skolebørn overfor mine Børn om, at de gerne vilde have af samme Stavebøger, saa fik de nogle. Navnene paa de Børn, som havde ønsket og faaet, noterede jeg: efterhaanden havde næsten alle Børn — baade af dansksindede, men ogsaa af tysksindede Forældre — ønsket og faaet, hvert Barn sin danske Stavebog. Der var kun et enkelt Tilfælde, hvor Modtageren tog den lille, smukke Bog og demonstrativt puttede den i Skolekakkellovnen.

Om de andre allesammen har draget Nytte af deres, er jo ikke let at faa oplyst — men nogen Gavn har de sandsynligvis nok gjort.

I de indbyrdes Forhandlinger mellem os Danske lagde jeg dengang dog endnu for stor Vægt paa Tyskundervisningen, saa at jeg ikke var helt enig med Peter Budach, Hornskov, om Kravene for en eventuel dansk Skoleafdeling i Kommuneskolen.

Prøjserne lod sig god Tid.

Da de endelig i et forberedende Arbejde for en kommende Mindretalsskoleordning i Oktober 1924 rejste til København, for *der* at forhandle om vort Anliggende, rejste jeg i en Artikel i »Neue Flensburger Zeitung« og »Flensborg Avis« fra det danske Mindretals Side — altsaa *fra os som det angik*, — konkrete Krav, for paa Forhaand at forebygge de truende Indsnævringer, som man fra »slevig-holstensk« Side — baade i personel og i territorial Henseende gerne vilde paanøde os. Artiklen var dog særlig beregnet for Geneve, hvor samtidig Mindretalsspørgsmaalet var til Drøftelse.

Den vakte en forbitret Storm. »Flensburger Nachrichten« betegnede den som en »Haandgranat« midt i de københavnske Forhandlinger.

Men da Skoleforordningen efter endnu rigeligt et Aars Ventetid kom (efter at Mussolini overfor tyske Klager i Sydtyrol havde peget paa Slesvig og henstillet først at feje for egen Dør) — da den saa endelig kom i Statsministeriets Reskript af 9. Februar 1926, havde Prøjserne nøje fulgt mine berettigede Krav — uden Hensyn til »Slesvig-Holstenernes« Vræl.

Men de havde ogsaa opdaget Peter Lassens en lille Smule svagere Formulering af sit Krav — og Gottorp Amt fik foreløbig vente.

Da Børnenes Danskundervisning ved Vandrelærernes Kursus i Vinterhalvaarene ikke slog til, og det ikke bar frem med vort Arbejde for at faa en dansk Afdeling i Kommuneskolen i Jaruplund, anmeldte jeg to af mine ældre Børn til Duborgskolen i Flensborg.

De blev ogsaa optaget ved Prøven — men det var dengang, da den prøjsiske Skoleraad Lorenz i Flensborg afviste de anmeldte danske Børn i massevis. Vi deltog i Skolestrejken, som der dog ikke kom noget ud af.

Begrundelsen for mine to Børns Afvisning var deres Alder; de blev erklæret for at være for gamle til at overflyttes i en dansk Skole. En eventuel Omflytning burde ske efter Absolvering af de foreskrevne fire Aar i Grundskolen.

Saa sendte jeg i Stedet for de to afviste Børn to andre, som var i den passende Alder, til Duborgskolen, hvor de gik indtil Slutningen af Maj Maaned 1926.

Da var den prøjsiske Skoleforordning kommet — og nu vilde vi have en dansk Privatskole og ikke mere brydes med Kommuneraad og Skolekommission.

Vi havde flere end det krævede Antal Børn i skolepligtig Alder. Ligesom to af mine var der dog ogsaa andre, der gik ind til Duborgskolen.

Ti Børn krævedes der til at faa Lov til at oprette en dansk Privatskole. Dem havde vi faaet Tilsagn om. Dog vidste vi, at der fra tysk Side blev spændt Ben for os, saa at vi maatte regne med Frafald og derfor havde Reserver rede.

Et tungtvejende Moment var jo ogsaa dette, at medens det for Hjemmetyskerne i Nordslesvig efter Genforeningen ikke betød en Overgang til noget nyt, naar de sendte deres Børn i tyske Skoler, saa betød det for Danskerne her hos os *noget absolut nyt* at sende Børn i en dansk Skole — her, hvor al Danskundervisning i tredsindstyve Aar havde været bandlyst fra Skolen.

Den Aften, da vi Forældre, som ønskede en dansk Privatskole oprettet, samledes hos Peter Carl Budach, Jaruplund Mark, for i Flok og Følge at gaa til Kommuneforstanderen, udeblev to af Forældrene. Den ene kom dog, da han blev hentet af Naboen — den anden kom derimod ikke.

Saa blev jeg nødt til som Reserve at tage mine to Børn fra Duborgskolen med til Oprettelsen af vor Skole her.

Den 1. Juni 1926 var den Højtidsstund, da vi nede hos Peter Budach, Hornskov, i en beskeden lille Aftægtsstue med

ti Børn og med Frøken Amalie Rattenborg som Lærerinde begyndte vor Skole.

I Efteraaret begyndte vi ved Siden af den gamle Jaruplundgaard at bygge et nyt Skole- og Forsamlingshus, som blev indviet den 27. Marts 1927, medens Danebrog var hejst hele Dagen. I Aar kan vi fejre ti Aars Jubilæum; der er for Tiden 16 Børn i Skolen; desuden gaar tre til Duborgskolen.

Jeg har aldrig haft Grund til at fortryde Vovestykket, som det fra første Færd af for os her kunde se ud til at være: at skifte med Børnene fra tysk til dansk Skole.

Den danske Skoles Formaal her syd for Grænsen er at dygtiggøre Børnene baade i dansk og tysk Sprog, saa de helst bliver perfekt i dem begge — noget, som den prøjsiske Skole lige siden 1864 *burde* have gjort, men desværre undlod at gøre.

Med Hensyn til danske Efterskoler, Højskoler og Fagskoler holder jeg paa, at de unge helst af egen Drift skal søge derhen — de skal ikke paanødes dem.

Jeg for mit Vedkommende har tit ønsket mig, at jeg i Stedet for de to Aars »Skole for Døden« (den prøjsiske Militærtjeneste) kunde have nydt godt af to Aars »Skole for Livet« paa de nævnte danske Skoler.

Hvad jeg har maattet undvære — det behøver mine Børn nu ikke — og forsaavidt heller ikke mine Børnebørn at undvære.

Sønderjysk Skoleforenings mangeaarige Formand — Landstingsmand Jepsen Christensen — talte ved den danske Privatskoles Indvielse her for ti Aar siden. For al den Tak, der blev udtalt overfor dem, der havde hjulpet til, at Skolen kunde rejses — nævnte han, at der ikke maatte glemmes en Tak til os, som var villige til at tage imod — ligesom Hjordrengen i sin Bordbøn sagde:

»Nu skal Vorherre have Tak, og saa skal Husband have Tak — aa saa skal a osse ha' Tak!«

»Hvorfor skal du have Tak — din Knægt?« spurgte Husbanden.

»Fordi æ vil æde 'et,« svarede Drengen.

Ligesaa dan vil jeg sige til de unge:

»Bordet staar dækket til Jer — og I skal have Tak til, om I vil æde 'et!«

III

TALT OG SKREVET EFTER 1920

HAABETS SUNDE GRUNDLAG

Som nævnt blev den »anden Beslutning« udført. Min faste Vilje i Forbindelse med den rige Hjælp, vor danske Aftenskole i Løbet af tre Vintre havde ydet mig, førte til, at Tungebaandet blev løst.

I Sommeren 1923 ledte Jørgen Søgaard efter en Taler til Grænseforeningens Møde hos Gotthardsen, Nørmark. Peter Carl Budach mente, at de skulde prøve mig. Jeg undslog mig ikke — jeg havde nok Lyst selv til at prøve, hvorlangt jeg var naaet med Opfyldelsen af mit Løfte.

Jeg vovede mig ikke ud i et langt Foredrag, men talte kort om det fælles Haab, som før Afstemningen havde besjælet os — som for Nordslesvigerne fandt sin Opfyldelse 1920 — dog for os bristede — men som atter genfødtes og da stod lysegrønt — og nævnte til Slut, at det skulde have et fast og værdigt Grundlag at hvile paa.

Netop dette valgte jeg saa som Emne, da Fru Louise Wright, født Bauditz, indbød mig til at tale i »Flensborg Samfundet« og Foreningen »Danebrog«, som hvert Aar omkring anden Zones Afstemningsdag plejer at holde et stort Fællesmøde i K. F. U. K.s Festsal i København.

Mødet er omtalt i et tidligere Afsnit. Selve Foredraget er her:

Haabets sunde Grundlag:

Mine ærede Damer og Herrer!

»Det lyder som et Eventyr« — saaledes begynder en dansk Sang — det samme maa jeg sige nu: det lyder som et Even-

tyr, at en sydslesvigsk Tørvebonde, en Sønderjyde, der for godt fem Aar siden paa hint mindeværdige, store Folkemøde den 17. November 1918 paa Folkehjem i Aabenraa ikke følte sig mægtig til at tolke sine Tanker paa Dansk for at give Forsamlingen et Indtryk af den knugende Angstfølelse, der hvilede over de dansksindede syd for den Clausenske Linie, at denne samme Mand nu skal faa Lov til her i København at tale om den fælles Hjertesag. Og nu som den Gang, da jeg af Fru Wright fik Indbydelsen til at komme herop, maa jeg sige, at jeg blev glad for det. Derfor vil jeg allerførst takke Flensborg-Samfundet og Foreningen Danebrog og især Fru Wright for denne Indbydelse.

Emnet, som jeg nu vil prøve at behandle, har jeg uden Tilskyndelse selv valgt. Det er efter min Mening Kærnepunktet i vor nationale Sag. Som jeg straks skrev til Fru Wright, skal Emnet være: Haabets sunde Grundlag.

Vi lever jo i Sønderjylland syd for Grænsen endnu under Undtagelsestilstanden, som vi har faaet haardt at føle. Selvom den er mildnet en Del, idet vi i Stedet for Militærdiktaturet nu har en Slags civil Diktatur, saa er Muligheden for at tilkendegive sin egen politiske Mening dog stækket.

Men selvom man kan begrænse Ytringsfriheden i Skrift og i Tale, saa er der dog ét som ingen Undtagelsestilstand, ingen Vold og Magt kan sætte Bom for, og det er Haabet.

Hvad for os, der blev tilbage, Haabet indeslutter, det ved vi alle, uden at jeg behøver at nævne det. Men naar et Haab skal bygges paa noget, saa skal det være paa et sundt Grundlag. Vi som bygger dette Haab, vi er nødt til at eftersé det i Sømmene, om Grundlaget er sundt, hvis vi da sætter vor Hu til, at Haabet en Gang skal opfyldes.

Dertil vil jeg sige, at Fundamentet, som Sydslesvigs Danskhed bygger paa, er stærkt og godt. Fundamentet er dette, at *Landet er dansk Jord* og Befolkningen, *Landets egne rodfæ-*

stede Børn, er af dansk Oprindelse. Paalideligheden af disse to Paastande behøver jeg vel næppe nærmere bevisføre i denne Kreds, jeg tror, *deri er vi alle enige*. Men netop dette er noget, som vi hjemme *ikke alle er enige om*. Hvis det var saaledes, at alle mine Landsmænd, som har dansk Rod, anerkendte dette, at Landet er dansk, og selv følte sig som Danske, saa var Stillingen jo meget bedre. Derfor gælder det om at overbevise den Del af mine Landsmænd, som ikke tror paa det eller tvivler om de to Paastandes Sandhed og Ret. Og det skal blive en inderlig Overbevisning, der vokser frem, uafhængig af Mark- eller Kronekonjunktur, saa den kan staa urokkelig stærk i Medgang eller Modgang.

Naar man skal bedømme noget, saa er det jo ikke lige-meget, om man har det paa Afstand eller nær ind paa Livet. Baade det ene og det andet har sine Fortrin og sine Fejl. Bedst er det naturligvis, hvis man kan tage Sagen i Øjesyn fra forskellige Sider og paa forskellige Afstande. Og saa danne sig et Skøn. Men det er jo ikke enhver, som kan komme til os og leve længe nok iblandt os, for at faa et sandt Billede af Forholdene. Derfor kan jeg saa udmærket godt forstaa, at De, mine Damer og Herrer, har et brændende Ønske om at høre Folk dernede fra, for paa den Maade at faa det nær ind paa Livet. Og omvendt er det netop lige saa meget til Gavn for en af os at komme herop for at se og høre, hvorledes Stemningen og Forholdene er — en Gang imellem paa anden Maade end gennem Bladene. Bladene kan være gode nok — men for at bruge en Sammenligning, saa vil jeg fortælle lidt, hvorledes jeg som prøjsisk Soldat lærte noget, der kaldtes Trekant-Sigtning. En Mand sigtede tre Gange over en fastskruet Riffel saa nøjagtig som mulig — en anden Mand, en Gefrejter eller Korporal, holdt en lille sort Plade med et ganske lille Hul over hvidt Papir og rykkede frem og tilbage, op og ned dermed, indtil den første raabte Holdt! Saa gjorde

han med Blyant gennem det lille Hul en Prik paa Papiret. Tre Gange Sigten gav saa en mere eller mindre lille Trekant. Og saa kan De være forvisset om, at det sande Maal, hvorhen Bøssen pegede, allermost har ligget indenfor denne lille Trekant.

I det praktiske Liv har jeg benyttet denne Regel under Krigstidens Presse-Censur. Jeg købte mig nu og da en udenlandsk Avis: Politiken, Stockholms Dagblad eller Nieuwe Rotterdamse Courant, og naar jeg saa gjorde et lille Fradrag for mere eller mindre Tyskvenlighed, saa tror jeg ganske bestemt, at jeg kom Sandheden betydelig nærmere, end Folk, der uden Kritik slugte alt det, den tyske Censur tillod, at der serveredes for dem.

Alt dette fortæller jeg Dem kun, for at De skal føle, De kommer Sandheden nærmere, hvis De, efter at jeg har gjort Rede for mit sande Standpunkt, ser Dem i Stand til at korrigere Deres eget Skøn en lille Smule, eller i bedste Fald faa det bekræftet.

Det kunde nu synes, som om jeg var kommet bort fra mit Emne; men jeg elsker at prøve Vejene til Maalet fra forskellige Kanter, og netop i dette at gøre Rede for min egen Mening, deri ligger for mig Haabets sunde Grundlag. Hvad der hændte mig i Løbet af 25—30 Aar, det er hændt mange i de sidste 6 Aar, det kan hændte det hele sydslesvigske Folk i Fremtiden, og det er netop Haabet, at det hænder: At hele Folket efterhaanden med en inderlig Overbevisning bliver dansksindet, ligemeget om det *nu* er lunkne Danske, nationalt sløve, eller endog Modstandere, som skal vindes.

Mig er det gaaet saaledes, at jeg har oplevet denne Udvikling selv for min egen Person, og det baade i Modgangs- og Medgangstider. Hvem der ønsker det nærmere oplyst, beder jeg søge efter i vor Afstemningspresse. I det lille tyskskrevne Blad »Unser Land« har jeg for mine Landsmænd klargjort

denne Udvikling. Og jeg har set og ser fremdeles, at det gaar andre Folk som mig. Den Gang det stod paa med Afstemningen, laa det os naturligvis meget paa Hjerte, at den skulde faa et gunstigt Udfald, men nu har vi Tid, det haster ikke. Nordslesvigernes Haab opfyldtes ikke ved deres eller Danmarks Magt, men i Kraft af deres Ret. Vi var den Gang ikke helt værdige, men vi vil haabe, og vi vil gøre os værdige til Opfyldelse af vort Haab. Værdigheden beror paa Kærligheden til Danmark, det være fattigt eller rigt.

Jeg laa en Søndag Eftermiddag og bladede i den blaa Sangbog, og der talte de smaa sorte Linier, især i de Numre 218—31 et saa vældigt Sprog om den danske Aand, saa jeg kunde forstaa Nordslesvigernes Sejersvished under Tidernes Tryk, og jeg kunde forstaa, at intet Magtbud, ingen knyttet Næve kunde besejre dem, fordi det var denne Aand, der skulde besejres og byttes om med noget, som var hult indeni, omend det kunde se nok saa glimrende ud.

Vi har en lang Vej tilbage, før vi naar saa vidt, at alle kan føle sig grebne af denne Aand. Jeg tror, at allerstørste Parten endog af dem, som holder med os, har kun ringe eller slet ingen Anelse om denne Aands Tilværelse. Derfor maa vi give dem Muligheden for at spore den, vække Trangen til at søge den og endelig ikke blive træt af at vise dem dens høje Sæde.

Er Vejen ogsaa lang, saa er den da ikke saa lang, at vi ikke kan se Maalet, og saa vil vi være Vejvisere for dem, som lader sig overbevise om, at det er den rette Vej. Staaende paa den danske Rets solide Sokkel, støttet af inderlig Overbevisning og egen Erfaring vil vi udstrække vor Arm og pege lige mod Nord. Og hvem der saa vil slaa Følge med os, dem vil vi hjælpe. De skal gaa hele Udviklingen igennem som vi. Hvad det saa særlig kommer an paa, det er Sproget.

Jeg maa undre mig over, at der ogsaa i Danmark gives Folk, som vil lægge os det til Last, naar vi benytter det tyske

Sprog i Skrift og Tale i den danske Sags Interesse. At tyske Modstandere bebrejder os det, er forstaaeligt, thi det tyske Tankesæt rummer enten paa Grundlag af Uvidenhed eller Uvilje ikke noget, som vil tilstaa Danskerne nogen som helst Ret i Sydslesvig. Endog den danske Ret i Nordslesvig, som de tyske Partier efter det store Nederlag maatte tilstaa, prøver man nu at plukke af Fjer for Fjer, saa der bliver ikke saa meget tilbage.

Men ud fra et ægte dansk Syn paa Sagen: Landet dansk, en Befolkning af dansk Stamme, men for Størstedelen for-tysket, først i Sprog og efterhaanden ogsaa i Sindelag; denne Befolkning har Ret til at blive dansk igen ud af sig selv, men ogsaa ved Hjælp af Danske baade syd og nord for Grænsen. Ud fra dette Synspunkt har vi ogsaa en selvfølgelig Ret til paa Befolkningens antagne tyske Sprog at oplyse den og vinde den tilbage for det danske Folk. Dette vilde naturligvis være meget mere indlysende, hvis Danske og Tyske var forskelligt farvede f. Eks. de Danske hvidt og de tyske sort eller omvendt. Sproget og Sindelaget kunde skiftes, men Farven kunde ikke afvaskes. Det vilde være meget nemmere, thi saa kunde Folket selv se tydelig, at der var en hel Del fremmede iblandt os, og det især Embedsmandsklassen. Saa skulde det prøves, om den prøjsiske Disciplin kunde holde Stik. Det var en meget yndet Læresætning hos prøjsiske militære Overordnede: Naar jeg siger, Væggen er sort, saa er den sort, selv om den er snehvid. Jeg tror alligevel, at Folket saa bedre vilde kende de sorte Ulve i den hvide Flok.

Men desværre er vi nu ens farvede. Desmere er vi henvist til at varsko for de skarpe Tænder og Kløer, som undertiden godt skjules. Og vi vil vedblive med det, deri forandrer ingen Mistænkeliggørelse noget, komme den fra tysk eller fra dansk Side.

Selvfølgelig arbejder vi paa, at det skal gaa den samme Vej tilbage, at Sindelagsskiftet skal gaa Haand i Haand med Sprogskiftet. Nærmest ligger da, at Folk lærer at læse og forstaa Dansk, senere at skrive og tale det. Og om det saa tilsidst vil lykkes ogsaa at benytte det danske Folkemaal i Omgangssproget, saa kan saadan et Arbejde dog kun tage Sigte paa lang Afstand.

Har Forbudet mod vor tyskskrevne danske Presse maaske gjort nogen Fortræd, saa har det i det mindste ogsaa gavnet os saa meget, at de Folk, som holder med os, har faaet Øjnene aabnet for den skæve Stilling, som opstaar af tysk Sprog og dansk Sindelag, og de tyer nu desmere til egen Uddannelse i dansk Sprogkundskab. Det er glædeligt. Hvor denne Vilje spores, har vi vundet et betydeligt Skridt fremad. Der kan vi selv under muligvis kommende Tryk holde Forbindelsen vedlige, og Muligheden for en inderlig aandelig Tilslutning er givet.

Ellers maa vi nu være klar over, og det kan være til Gavn, at vi indrømmer det over for os selv: Der er blandt dem, som slutter sig til den danske Bevægelse i Sydslesvig ikke faa, som gør det for mulig Vindings Skyld. Men derover behøver vi ikke at forarges. Saadanne Folk gives der ved enhver Bevægelse, og jeg tror heller næppe, at det i Nordslesvig i den store Afgørelses Time har været anderledes. Kanske der har den ideelle Kærne af hele Massen været forholdsvis meget stor, medens de materialistiske Medløbere kun dannede et tyndere Lag, og kanske hos os i Sydslesvig er Forholdet mindre gunstigt.

I hvert Fald er det jo talmæssigt set bedre, end om slige Folk findes i Modstanderens Rækker, for det hænder jo tit, at ogsaa Tallene spiller en stor Rolle. Vor Opgave bestaar da i at gøre den Tilknytning dybere, at forvandle den rent

materielle Tilslutning til en ideel Hjertesag, saa de paa denne Maade vundne Tilhængere senere ikke falder fra, selv om Tiderne skifter.

Det er saaledes en fejlagtig Tilbøjelighed, naar Mænd eller Kvinder af vor Anskuelse helst vil støde Folk tilbage, som før har haft den modsatte Mening. Netop dette at vinde de værste Modstandere skal og maa give Bevis for vor Sags sande Berettigelse.

De fire Aar, som er forløbne efter Afstemningen, har leveret mangfoldige Beviser for, at netop en sandfærdig Oplysning blandt vore vildledte Landsmænd er det, Prøjserne frygter mest. Der laves saa mange Modtræk med Slesvig-Holstenismen, med plattyske Foranstaltninger, ude i Frisland med frisiske Sømmenslutninger o. s. v. Altsammen skal forkvakle Sagen saadan, at den sunde Menneskeforstand ikke faar Bevægelsesfrihed nok til at tænke selv. Men det har mistet en stor Del af sin Tiltrækningskraft.

Prøjseraandens Hestefod stikker for meget frem til, at Folk ikke kender den igen. Af egen Skuffelse og vor utrættelige Oplysning er de bleven mere mistænkelige og lydhøre over for falske Profeters Tale. Disharmonien mellem den og det, de eller deres Forældre har oplevet, eller kan huske, bliver dem for stærk, eftersom de gamle Strengte bliver rørt.

Mine Damer og Herrer! Jeg tror nok, jeg taler somme Tider for meget i Symbolik. Kanske jeg kan vænne mig af med det, men foreløbig faar De tage mig, som jeg er, og jeg elsker nu engang dette Sprog i Billeder:

Der ligger undertiden i Sydslesvig en specifik dansk Magnetisme i Luften, som har været stærkest, naar de vældige politiske Tordenbyger stod paa. Ingen kan sige, hvornaar en lille Gnist kan udløse denne Spænding. Ingen kan sige, om det er muligt at transformere den til en lys- og kraftbringende Strøm.

Den Nervøsitet, som i den senere Tid har præget Modstandernes Foreteelser, giver Udtryk for, at de føler denne elektromagnetiske Spænding. Deres Midler til at aflede den er skrappe og haarde. De vil snarere virke i modsat Retning, idet Spændingen øges. De kan prøve med Sult og Boycotning og Vold — saa minder det kun om deres forgæves Kamp mod Danskheden i Nordslesvig i Køllers, Dr. Hahns og Strackerjans Tid.

Der er altsaa Haab om, at vi trods alt kan staa os, udvikle os og naa Maalet.

Grundlaget er sundt, mine Damer og Herrer, som jeg tror at have paavist efter bedste Evne. Lad os bygge videre paa det til Gavn for det danske Folk og dermed for os selv, men ogsaa for hele Menneskeheden.

Thi jeg tror, den Aand, som besjæler det danske Folk, kan tjene til at bringe os nærmere til et endnu højere Maal: Folkeforsoning over hele Jorden.

Ingen her af denne Forsamling tør vel vove efter de Ord, jeg her har talt, at tvivle om min glødende Kærlighed til Danmark, men som jeg sagde til en kendt dansk Præst, Arne Møller, Efteraaret før Afstemningen, da vi traf sammen paa Storebæltsfærgen, efter at min Broder og jeg for første Gang havde gæstet København, eller jeg skrev det til ham: »Endnu højere end Danebrog vilde jeg sætte et hvidt Flag med gylden Indskrift i Esperanto Sprog: Fred paa Jorden!«

Det var den ægte Selvbestemmelsesret, hvis enhver frit turde tone rent Flag, saaledes at Danebrog og det tyske Flag kunde staa Side om Side ved hinanden, og over dem begge skulde det nævnte Flag med gyldne Ord paa hviden Bund staa, som Tegn paa et ægte, alle Folkeslag omsluttende Verdensforbund, og slaa lystigt Smæld i Vinden som Tegn paa, at det kimsede ad al national Ufordragelighed og Folkehad.

Ved mit Hjem skulde Danebrog staa.

SYDSLESVIGERNES GRUNDLOV

I Efteraaret 1926 skulde der afholdes grænsepolitisk Kursus hos Niels Kjems i Harrislev. Han vilde gerne, at jeg ved en Udflugt til Slesvig og Danevirke skulde holde et Foredrag om »den tysktalende Dansker«. —

Det syntes jo lidt paradokst, thi jeg var nok klar over, at jeg alligevel helst skulde holde det paa Dansk. Men saa gav jeg Tilsagn derom.

Den 3. September 1926 om Formiddagen ventede jeg heroppe ved Landevejen, hvor mine Brødre netop var i Færd med fra Hans Nicolajsens Grusgrav at køre Grus til den danske Privatskole-Bygning.

Saa kom Rutebilen med Niels Kjems og hans Gæster — mest Højskolefolk — og vi kørte til Slesvig, hvor vi var omkring for at bese en Del af de historiske Seværdigheder. I Slesvighus holdt jeg saa Foredraget.

Dette maatte atter gentages. Der kom Bud fra Sønderjylland og fra Nørrejylland saavel som fra Øerne. I Slesvighus holdt jeg det engang til — paa Plattysk for den slesvigske Forening for Gottorp Amt.

Det blev efterhaanden lidt fyldigere og skal derfor her gengives i sin endelige Form, eftersom jeg derudaf formede »Sydslesvigernes Grundlov« og flettede den og dens Opstaaen ind i Talen.

Her ses ved Siden af et Udklip af »Holger Danske«, Juli-Nummeret 1928. Ansvarshavende for Redaktionen J. N. Jensen, Flensborg, havde bedt om et Bidrag til Bladet, og saa sendte jeg blandt andet dette. Det var første Gang, det kom paa Tryk i denne Form. Senere blev det optaget i »Thyras Vold«.

Sydslesvigernes Grundlov.

Nordslesvig efter 1864.

»Vi er Danske, vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Forskrifter.«

Ahlmann & Krüger.

Sydslesvig efter 1920.

Sydslesvigs hjemmehørende Befolkning er Danske — de kan være:

1. dansktalende og dansksindede, eller:
2. dansktalende og tysksindede, eller:
3. tysktalende og dansksindede, eller:
4. tysktalende og tysksindede,

men Danske er de alligevel. De, som regnes under anden eller fjerde Kategori, skal vedblivende til enhver Tid have Lov til at blive bevidst danske igen, og vi, som regnes under første eller tredje Kategori, vil have Lov til, paa hvilket Sprog det end maatte være: Sønderjydske eller dansk Rigsmaal, Plattysk eller Højtysk, baade mundtligt og skriftligt at virke for at prente Danskheden ind i deres Bevidsthed igen.

Den tilflyttede Del af Befolkningen, for saa vidt den anerkender dette og dermed Danskhedens Ret i Sydslesvig, skal have Lov til at slutte sig til os og til den danske Kultur.«

Slesvighus, 3. 9. 1926.

A. Lorenz Büchert.

Og her er Foredraget.

DEN TYSKTALENDE DANSKER

Efter at Prøjserne havde erobret Sønderjylland, varede det ikke længe, inden Nordslesvigerne udformede et Løsen,

under hvilket de kunde føre Kampen for deres Nationalitet med Tilslutning fra hele det danske Folk. Dette Løsen var Ahlmann og Krügers kendte Ord:

»Vi ere Danske, vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Forskrifter.«

Det var Ord, saa jævne og ligetil, at enhver Dansk kunde forstaa dem og være med til at støtte Nordslesvigernes Kamp.

Men lige siden den Tid eller maaske længere har der været delte Meninger — en Uklarhed og Famlen om noget, som jeg vil kalde »den lige Linie« med Hensyn til, hvor langt sydpaa man troede at turde strække sig for at anerkende Danskheden i Sønderjylland: Nogle holdt paa Ejderen, nogle paa Slien-Dannevirke, andre paa Sproggrænsen, igen andre paa Sindelagsgrænsen — enkelte kunde vel endog nøjes med Haderslev Amt.

Denne Delthed i Meningerne kom stærkest til at give sig Udslag, da den store Afgørelse stod for Døren, da Verdenskrigen var endt, Tyskerne var blevet slaaet af de Allierede — og Sønderjyllands Genforening med Danmark ikke mere kun var en Drøm, en Mulighed, men var blevet til Vished — da Spørgsmaalet kom op: »Hvor meget tør og bør Danmark nu tage tilbage?«

Brændingen gik højt i det danske Folk, og omsider skiltes man i to Partier, der hver for sig fulgte sin Linie, og gensidig bekæmpede hinanden — til Dels ret saglig, men til Dels ogsaa ret personlig. Men efter at Afgørelsen den Gang er falden, synes man mere og mere tilbøjelig til Samling, til at udjævne gamle Modsætninger — til i Fællesskab at finde »den lige Linie« med Hensyn til Anerkendelsen af Danskheden i Sydslesvig.

I Sommeren 1926 anmodede Niels Kjems fra Harreslev mig om at tale d. 3. September s. A. i Slesvighus for en

Kreds af danske Højskolemænd, der vilde komme til Harreslev paa et otte Dages Kursus i Grænsespørgsmaal. Han gav mig Emnet »Den tysktalende Dansker«. Paa en Maade blev jeg glad for dette Hverv, skønt jeg vidste, at netop dette Emne vel nok var et af de aller vanskeligste og navnlig da for en Kreds, der maaske ikke mindst bestod af tidligere Modstandere. Jeg var klar over, at skulde dette Emne behandles, saa skulde det allerhelst være af en af Befolkningens egne Mænd. Derfor var jeg glad for, at Valget faldt paa mig. Men jeg blev ogsaa klar over, at jeg ikke kunde nøjes med at tale om »den tysktalende Dansker«, kæmpe for *hans* Anerkendelse og forsvare *hans* Danskhed — jeg maatte nødvendigvis strække mig længere frem og — ja, det var vel dristigt — men jeg maatte tage den »*tysksindede Dansker*« med ind i mit Forsvar, kæmpe for *hans* Anerkendelse som dansk, for *hans* Ret til at blive dansksindet igen. Jeg maatte altsaa — for at naa helt til Bunds i Spørgsmaalet — faa »den lige Linie« trukket op, uden at den bøjedes eller igen blev udvisket.

Efterhaanden har jeg saa udformet de Krav, som har udkrystalliseret sig af mine Synspunkter, og som kunde staa som Sydslesvigernes Løsen, som et Kampsignal, som enhver Dansk uden Hensyn til tidligere afvigende Meninger, uden Hensyn til Parti eller Trosbekendelse kan slutte sig til. De Krav, som jeg har betegnet som Sydslesvigernes Grundlov, og som offentliggjordes i Bladene »Holger Danske« og »Thyras Vold«.

Efter Nederlaget i 1864 fandtes i »Illustreret Tidende« en Sang — digtet af F. Paludan Müller: »Brat af Slaget rammet . . .«, som vistnok bedst genspejlede den almindelige Følelse i hele det danske Folk. Men Sangen sluttede — næsten profetisk — med de forhaabningsfulde Ord: »Sønderjylland vundet — det er Kampens Maal«. —

Ved en halvtredsindstyveaars sejt udholdende Kamp — mindre krigerisk maaske, end Paludan-Müller havde tænkt sig den, men en Aandens Kamp, der vel nok stillede end større Krav til Sønderjydernes moralske Dyder — lykkedes det endelig i Aarene 1918—1920 at opnaa Halvparten af Sønderjylland genvundet for Danmark. — Den anden Halvpart staar endnu ude.

Selv om man er Fredsven og kun tænker paa den aandelige Kamp, saa kan man nok benytte et militært Udtryk ved en Sammenligning.

Jeg vil da gerne spørge: »Hvilke Etapper skal vi gaa, for at genvinde den anden Halvpart?« For at løse Spørgsmaalet kommer vi ikke udenom et andet Spørgsmaal: »Hvad var der saa i Vejen? Hvorfor blev ikke det hele genvundet i 1918—1920?«

Maa jeg have Lov til selv at besvare det efter mine Synspunkter og dermed vise Etappevejen frem, den som skal gaas, om Kampens Maal skal naas helt.

Saa er der tre Svarpunkter, som munder ud i eet: Erkendelse og Anerkendelse af den sydslesvigske Befolknings Danskhed.

For det første anerkendte Tyskerne — især Prøjerne — ikke Sydslesvigerne som Danske — det gjorde de naturligvis heller ikke m. H. t. Nordslesvigerne, men dog endnu mindre m. H. t. os. Nej — men det var jo ikke Tyskerne, som det dengang kom an paa — de havde jo spillet fallit overfor Verden og havde ikke noget, de skulde have sagt. Den øvrige Verden eller om man vil — de sejrende Magter anerkendte i Sommeren 1919 i Udkastet til Versailles-Fredstraktaten i dens Artikel 109 Sydslesvigs Danskhed, idet de kortfattet betegnede Befolkningen paa Omraadet nordfor en Linie fra Sliens Munding til Ejderens Munding for kal-

det til at give sit Ønske om Statstilhørsforholdet tilkende ved Afstemning.

Men for det andet var der noget, der var værre, og det var, at de danske Folk ikke i sin store Helhed — og navnlig ikke i dets ansvarlige Ledelse — den Gang anerkendte Sydslesvigerne som Danske. Ellers vilde den ikke have slaaet en Streg over den nævnte Artikel 109, for saa vidt den vedrørte Slesvigs tredie Zone. Det skal jo være *givet*, at der den Gang kunde være opnaaet noget helt andet — men end ikke dette Mindstemaal, som var blevet tilstaaet Sydslesvigerne, at de selv maatte raade over deres Skæbne — ikke engang dette tillodes af Danmark.

Det kommer for mig i denne Forbindelse kun an paa at fastslaa Verdens Anerkendelse paa den ene Side og Danmarks Ikke-Anerkendelse paa den anden Side.

Om selve Afgørelsen kunde være blevet anderledes, er i det mindste meget tvivlsomt, thi for det tredie, saa var det værste, at Sydslesvigs hjemmehørende Befolkning selv ikke i sin Helhed — ikke engang i Flertallet — erkendte sig som dansk, thi ellers vilde den nok have opløftet et saadant Ramaskrig, at det var blevet hørt i Paris, London og Washington — og dermed have fejlet alle Overvejelser tilside ogsaa i Aabenraa og København.

Naar saaledes alle tre særlig interesserede Parter syntes at være enige om Sagens Kerne, saa skulde man jo tro, at alt nu var saare godt — men det er netop det, vi ikke tror.

Vi tror, at Sandheden og Retten er blevet slaaet i Ansigtet. Thi de tyske ansvarlige Politikere maatte dengang lige saa fuldtud vide Besked om, at Sydslesvigerne var en dansk Folkebestanddel, som den øvrige Verden vidste det — men de holdt mod bedre Viden fast ved det røvede.

Og vi ved, at store Dele af det danske Folk ikke var

enige med dets Ledelse og ikke nægtede Sydslesvigerne Anerkendelse; og vi ved ogsaa — og det ved vi maaske selv allerbedst — at hos os i Sydslesvig var der mange, der havde erkendt deres Danskhed, og mange flere var der, hos hvem denne Erkendelse begyndte at vaagne og faa Liv.

Og vi tror, at vi med denne Erkendelse er paa Sandhedens og Rettens Sti.

Og saa tror vi, at selv Enkeltmands Viden og Vilje kan føre os længere frem mod Maalet.

Dermed synes Etappevejen klart foretegnat os: Altsaa: Etappe No. 1. Vi skal kæmpe for, at opnaa den tyske Anerkendelse af, at Sydslesvigs hjemmehørende Befolkning er en Del af det danske Folk. Hertil vil jeg føje, at den givne præjsiske Mindretalsskoleordning med eller uden bevidst Vilje har bragt os denne Anerkendelse indtil halvvejs ned til Dannevirke, nemlig for Flensborg By og for Flensborg og Sydtønder Amter — der mangler altsaa bare, at vi arbejder videre og faar den til at give Slip paa det øvrige og indrømmer samme Vilkaar der.

Etappe Nr. 2. Vi skal kæmpe for, at Anerkendelsen af Sydslesvigs hjemmehørende Befolkning som en Del af det danske Folk — som heldigvis og glædeligvis ikke bliver nægtet os af mange Danske, maaske Halvdelen af dem — at den ydes os af alle Danske.

Etappe Nr. 3. Vi skal alle kæmpe for, at Sydslesvigerne selv vaagner til denne Erkendelse: Vi er Danske, selvom vort Modersmaal i Aarhundreders fremadskridende Tilbagegang er gaaet tabt for os, og selv om vort Sindelag af denne Grund og som Følge af præjsiske Skolers maalbevidste Fortrykningsarbejde er blevet forkvaklet og fremmed for vort eget Folk.

Ved Frøslev-Polde-Stævnet lovede jeg at kæmpe for dette mod alle tre Fronter.

Som et Skridt paa Vejen ad Etappe Nr. 2 tænker jeg mig mit lille Foredrag i Dag skulde forstaas, og jeg maa bede om Lov til at føre mine Tilhørere lidt paa Rejse — til fremmede Lande — fjerne Verdensdele — for saa at vende hjem igen til Danmark — hertil.

De kender vist ikke til John Eriksons lille, men interessante Historie, Landbolsmand John Erikson fra Glenstrup nordfor Randers — eller John Amerika — som han kort og godt kaldes til dagligdags — han, som vendte hjem til Danmark for nogle Aar siden med Dansk-Amerikanerne og siden blev bosiddende her.

For godt et hundrede Aar Tid siden — efter den danske Statsbankerot — da en stor Bondegaard kunde købes for 18000 Tørv, som min Moder har fortalt — eller for en Kaffe-punch, som jeg har hørt Tale om, — var der mange Folk, som udvandrede til den nye Verden og prøvede Lykken der. Blandt dem var ogsaa Erik Lauridsen og Hustru. Ung og stærk, som han var, skød han en Pind for Døren og forlod med en Knortekæp i Haanden sammen med sin unge Hustru sin Fædrenegaard et Steds oppe i Nordjylland. Sammen med en Flok andre Danske rejste de til Staten Michigan i de forenede Stater og slog sig ned i Nærheden af Byen Flint. Det er jo et haardt Navn — men det var ikke alt-sammen Flint, hvad de mødte der. De fandt god, frugtbar Jord, vel nok lidt stridig at opdyrke, men de kom jo fra et Land, hvor de var vant til det Arbejde og til at kæmpe for Livet. Deres Skæbne blev ikke nær saa haard som deres nærmeste Bys Navn.

Altsaa — Danskerne i deres lille Blokhusby derovre opdyrkede Jorden, blev ansete Farmere — deriblandt ogsaa Erik Lauridsen og Hustru. Blandt deres talrige Børneflokk fødtes 1827 Sønnen Mads Eriksen — som 1860 blev gift

med Nabodatteren Bollemarie — Bothilde Marie Knuds-datter.

Om dem er der ikke saa meget at sige. De levede deres Landmandsliv som andre — men det danske Modersmaal — som i første Slægtled var bleven talt næsten udelukkende — var ved at blive afløst af et dansk-engelsk Blandingssprog — og deres Børn igen talte næsten udelukkende Engelsk med Islæt af nogle knap nok kendelige danske Brokker. Nøjagtig saadan var det med deres Søn John Erikson, som blev født 1879. Man bør lægge Mærke til, at han bibeholdt Faderens Efternavn — det stavedes rigtignok nu paa engelsk med »o« — og Fornavnet John tydede jo ikke paa den Fuldblods-danser, han i Virkeligheden var. Denne John Erikson, som min lille Fortælling egentlig handler om, arvede i dette Aarhundredes Begyndelse sammen med mange andre Slægtninge en lille Formue fra en afdød Søn af Bedstefaderens Broder. For ham kun en ganske lille Arvelod — men nok til at vække hans Interesse for at granske sin Stamtavle — og dermed for Danmark. Thi det blev ham jo snart klart, at han nedstammede fra ren dansk Slægt, skønt Navnet nu var engelsk og han ved Siden af det engelske Sprog kun ubevidst talte stærkt engelsk-farvede danske Brokker, der var gaaet i Arv som en sidste Rest af det danske Sprog i tre Slægtled.

For nogle Aar siden, da Dansk-Amerikanerne gæstede Danmark, stod denne Mand i Skibets Forstavn, da det løb ind til København, hvor hele Flokken med jublende Begejstring blev modtaget som danske Landsmænd — som Danske fra Amerika, hilst velkommen hjem til Danmark.

Flokken rejste saa Danmark rundt — en Del kom ogsaa herved til vor Egn — og enkelte blev saa tilbage og bosatte sig i Danmark — deres Fædres Fædreland.

Ogsaa John Erikson havde lært dette Fædreland at kende

og faaet det kær. Han fandt sig en Hustru, og nu bor han som sagt i Glenstrup.

Hans Tale er nu flydende Dansk med lidt fremmed Accent — og bortset fra Øgenavnet John Amerika — som ikke skal gælde for et Skældsord, kun som et Kendenavn — finder man knap nok noget hos ham, der virker fremmed. De kan jo tage op og snakke med ham selv derom.

— — —

For hundrede Aar eller mere siden var der en hel Befolkning i det sydlige Danmark, der *ikke* udvandrede til Amerika, men blev boende paa den nedarvede danske Jord, en Befolkning, der *ikke* skiftede Navne, men beholdt sine gode gamle danske Navne, som vi har dem her endnu, Hansen — Petersen — Sørensen — Andresen osv. osv. — endog med de typiske danske Dobbeltnavne, som Jessen-Clausen, Holm-Bertelsen — ja, vi har dem allesammen her endnu.

Tyskheden havde trængt sig ind paa den siden Kristendommens Indførelse — med Reformationen — i den tyske Hansa-Tid, særlig i Byerne. Den var idelig blevet fremmet af danske Enevoldskonger ved Bortsjakring af Landsdele og Godser til tyske Adelsmænd — ved Tildeling af tysktalende og tysksindede Embedsmænd. Saa det var ikke til at undres over, naar Befolkningen tilsidst ansaa det for noget privilegeret at kunne tale Tysk.

Dels med Vilje, dels mod sin Vilje, men maaske for største Delen ved Ligegyldighed, gav den mere og mere Slip paa sit danske Modersmaal og antog et Plattysk, som det endnu den Dag i Dag ikke vilde være vanskeligt at sammensætte og skrive en Historie ud af, som ingen almindelig Tysker fra syd for Ejderen vilde kunne læse — men som en Jyde, især en Sønderjyde nok vilde faa Meningen ud af.

En ulykkelig Sammenkobling med en tysk Folkedel — med Holstenerne — virkede endnu mere forvirrende paa

Befolkningen, saa at den folkelige Frihedsbølge, som i 1848 skyllede hen over Europas Lande, fandt en gunstig Jordbund her og — maaske ikke upaavirket af fremmede, prøjsiske Indblandinger allerede dengang — formaaede at faa en Del af Befolkningen ind paa forkert Side — den Del, der ikke var sig det klart bevidst, at det gjaldt Kampen (for Folkefriheden) *indenfor* sit eget Folk, og *ikke imod* sit eget Folk.

Dette i Forbindelse med Modersmaalets Vanrøgt og Tilbage trængen var med til i Danmark at opfostre de Menneſker, der ikke kunde eller vilde forstaa Sydslesvigs Danske — bare bøje dem eller knække dem eller siden — ikke vedkende sig dem.

Som yngste Søn — det ellefte Barn af mine Forældres store Børneflokk — spænder mit Kendskab til sproglige og nationale Brydninger, ved Hjælp af mine Forældres Overleveringer, over næsten et Aarhundrede. Min Fader var født 1833, og min Moder 1836. Andre ældre Folk har bidraget til at udvide dette Kendskab. Saa man kan forstaa den sproglige Udvikling og Sindelagsskiftet.

Som Barn af et Slægtled, der var opvokset og oplært baade i det danske og i det tyske Sprog og — jeg tør vistnok med Rette sige: magtede begge Sprog baade mundtligt og skriftligt lige godt, kan jeg kun forstaa, at der maa være kommet et Plus sydfra og et Minus nordfra, som begge to i Forening har bevirket Modersmaalets langsomme Skiften.

Dette Plus sydfra har ikke alene været Statsmagtens Skiften i 1864, omend den jo ved sin kulturelle Indflydelse i Kirke og Skole vel nok bærer Hovedskylden — Soldater-tjenesten ikke at forglemme—. Men den tiltagende Avislæsning, som — vistnok begunstiget — mest blev tysk, gjorde unægtelig sit dertil. Der er selvfølgelig flere Faktorer, men jeg vil kun tegne med skarpe Rids.

Som det Minus nordfra forstaaer jeg særlig denne afkøllende Følelse, der ikke vilde forstaa og ikke vedkende sig sine Landsmænd.

Den første Historie er opdigtet af mig — den kunde godt være sand — den sidste Historie derimod er sand, og den skulde være Løgn.

Kan vi opnaa at udbrede Forstaaelse for og Kærlighed til vore fortyskede sydslesvigske Landsmænd hos *alle* Danske — saa har vi omtrent løst Opgaven, som jeg betegnede som Etappe Nr. 2, thi saa vil Anerkendelsen ikke udeblive. — Bedst forstaaet og hjertevarmt udtalt er det af Digteren L. C. Nielsen:

Ja, Danmark er Hjemmet for hver en Dansk,
om aldrig hans Fod kan træde,
og taler hans Tunge end udenlandsk,
paa dansk maa han smile og græde.
Hans Længsel sidder dybt i Hjertet gemt
og hviker:

»Danmark! du er ikke glemt!«

Efter at jeg havde holdt dette Foredrag paa Grundlovsdagen, den 5. Juni 1928 i Lille Tønne, blev jeg angrebet derfor i et Tillæg til »Kieler Zeitung« og svarede igen i »Flensborg Avis« for 16. Juni 1928:

Paastande og Krav
i min Tale i Lille Tønne ved Grundlovs-
festen den 5. Juni.

Fra tysk Side skjuler man ikke, at man med alle Midler vil vinde det Land tilbage, som efter militær Erobring imod Befolkningens Vilje holdtes i 56 Aar knyttet til den prøjsiske Stat, indtil denne Befolkning stemte sig hjem

til Danmark. Man viger end ikke tilbage for fornyet Vold, idet man om fornødent vil vente, indtil man igen »kan slaa Næven i Bordet«, det vil sige igen erobre Nordslesvig med Magt.

Naar derimod en Dansker drister sig til at udtale Sandheden højlydt for derudaf at drage logiske Konsekvenser, kræve selvfølkelige Rettigheder, saa er han i tyske Øjne en Agitator, i hvis Hoved Sydslesvigs Tilbageerobring for den bevidste Danskhed spøger.

Saaledes skriver »Kieler Zeitung« for 10. Juni i et Tillæg under Rubriken »Up ewig ungedeelt«.

Hvad jeg i Lille Tønne har paastaet og krævet, vil jeg her gentage skriftligt uden Hensyn til, om Sandheden huer de indvandrede Prøjsere og Tyskere eller mine her hjemmehørende Landsmænd, der har antaget slesvig-holstensk, prøjsisk eller tysk Sindelag.

Jeg har paa Grundlovsdagen ved Mødet i Lille Tønne fremdraget det gamle kendte nordslesvigske Løsen — Nordslesvigernes Grundlov kunde man godt sige — Ahlmanns og Krügers Ord: »Vi er Danske, vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Forskrifter.«

Dette Løsen har jeg omformet for Sydslesvig. Jeg paa-stod:

»Den hjemmehørende sydslesvigske Befolkning er en dansk Folkebestanddel — de hjemmehørende Sydslesvigere er Danske, selv om det danske Modersmaal i Aarhundreders Tilbagegang er gaaet tabt for dem, og selv om som Følge deraf, eller som Følge af prøjsiske Skolers maalbevidste Fortyskningsarbejde, deres Sindelag er blevet forkvaklet og fremmed for deres eget Folk — saa er de alligevel Danske, om end det store Flertal for Tiden maa betegnes som tysktalende og tysksindede Danskere.«

For dem krævede jeg:

»at de vedblivende til enhver Tid skal have Lov til at blive bevidste Danske igen!«

For os dansksindede Sydslesvigere krævede jeg:

»at vi vilde have Lov til, paa hvilket som helst Sprog det end maatte være — Sønderjydske eller dansk Rigsmaal, Plattysk eller Højtysk, saavel mundtligt som ogsaa skriftligt — at virke for at indprente Danskheden i deres (de tysksindede Sydslesvigeres) Bevidsthed igen.«

For den tilflyttede Del af Befolkningen krævede jeg:

»at den skulde have Lov til at slutte sig til os efter de Principper, som jeg i Efteraaret 1924 gjorde gældende i en Artikel i »Flensborg Avis« og »Neue Flensburger Zeitung« om Mindretalsret.«

Vi stod dengang i de københavnske Mindretals-Forhandlingers Tegn.

At mine Krav dengang i deres simple Logik ramte Sagens Kærne, er let at paavise. Thi paa Trods af Slesvig-Holstener-Forbundets Brøl formede man i Berlin Mindretals-Skoleforordningen næsten nøjagtig i Tilslutning til mine Krav — kun begrænsede man den territorielt til at gælde for Flensborg By og Landkreds og Sydtønder Kreds, i Stedet for at den skulde gælde for hele Sydslesvig.

Netop denne Anerkendelse fremkaldte efter min Mening mere end noget andet den voldsomme Protest, der rejstes imod Mindretals-Skoleforordningen.

Man var bange for, at denne — om end begrænsede Anerkendelse af Sydslesvigerne som en dansk Folkebestanddel kunde blive opdaget af os Danske. Først da dette tilsyneladende ikke skete, faldt Sindene efterhaanden til Ro.

Men nu, naar man bliver klog paa, at dette Hovedpunkt alligevel er blevet opdaget af os, begynder Spektaklet igen, som »Kieler Zeitung« med dens Alarmraab viser.

Hvorfor? Naar den dog i samme Aandedræt skriver om »det fastliggende tyske Sindelag«.

Jo, netop fordi den lige saa godt som vi ved, at dette Sindelag ikke ligger fast, at det er underkastet en vedvarende Skiften, saaledes som vi har oplevet den, og som den fremdeles sker. Og at den Dag kan komme, da alle Sydslesvigere lytter til en jævn Mands Røst ud af deres egen Midte, saa det falder som Skæl fra deres Øjne, naar Sandheden bliver levende for dem.

Thi trods alt — trods Afstemningen i 1920 og Rigsdagsvalget 1928 — kommer det ikke an paa, at vi endnu er de faa og de smaa, men paa, at Sagen bæres i sig selv af indre Sandhed.

Büchert-Kolonien ved Flensborg, den 13. Juni 1928.

A. Lorenz Büchert.

Da saaledes Angrebene paa mit klare Retsstandpunkt var afslaaede, løslodes hele Koblet paa mig personlig og min tyske Afstamning.*)

Om denne har jeg allerede talt i første Kapitel.

Lige siden »Den slesvigske Forening« genopstod — knap 80 Aar efter at den første »slesvigske Forening« stiftedes i Nordslesvig — har jeg været dansk Tillidsmand og som saadan haft travlt ind under og ved selve de mange Valg i Tyskland — til den tyske Rigsdag — den prøjsiske Landdag — til Kredsdagen for Flensborg Landkreds — og til Kommuneraadet i Jaruplund.

Ved Siden af mit Landbrug og min Tørveforretning drev

*) Denne Polemik strakte sig over et halvt Aar, fra 19. Juni 1928 til 20. Januar 1929. Indlæggene findes i »Apenrader Blatt« 19. Juni 1928, »Flensborg Avis« 26. Juni 1928, »Apenr. Bl.« 28. Juni 1928, »Der Schleswiger« 9. Juli 1928, Dr. Klaus Witt i »Unser Schleswiger« 23. Novbr. 1928, »Der Schleswiger« 28. Novbr. 1928.

jeg en Del Korrespondance og Journalistik for vore danske Blade — Foredragsvirksomhed, eftersom man kaldte paa mig, og i Slutningen af Aaret 1927 — omkring ved Jul — fattede jeg »den tredje Beslutning«.

DEN TREDIE BESLUTNING

Landbrugskrisen tyngede haardt baade i Danmark og i Tyskland. Denne Tyngde fortættede sig saadan i mit Sind, at jeg følte det som en Opgave at skrive en lille Bog derom.

Som Titel valgte jeg selv:

»Belejringen af Klintoftgaard —

Beretning og Skitser fra den økonomiske Krigsskueplads«.

Efter Nytaar 1928 gav jeg mig til at skrive og at tegne. Mine gamle Regnskaber — lige fra 1899 — efter min Konfirmation — maatte levere Stof til at gøre Skildringen og Skitserne i nøje Overensstemmelse med Gaardens økonomiske Historie; thi det var jo i Virkeligheden min egen lille Gaard, som skjulte sig under Pseudonymet »Klintoftgaard« — mit lille Husmandssted paa 6 ha (12 Tdr.) — paa tysk et »Parcelliststed«.

Da Manuskriptet var færdigt, gjaldt det om at faa en Forlægger — og da skulde jeg gøre den samme Opdagelse som saa mange før mig, at det er trange Veje og Stier, ad hvilke en Forfatter skal kæmpe sig frem. Fra Forventningens høje Himmel skulde jeg snart dale ned paa Virkelighedens bare Jord.

Tre Aar gik i Haab og Tvivl.

Krisen omklamrede mere og mere alt — saa alle Sunde syntes lukkede. —

Medens alt blev mere og mere sort, kom Tankerne til at

ligge rede til, at jeg fra 2. til 3. Februar 1931 kunde udtrykke min Kval, min Længsel og mit Haab i et dansk Digt: »To Magter mødes«. Det var Fortvivlelsen og Haabet, som stredes i mig — fristende mig til at give op og ansporende mig til at holde ud.

Jeg havde været til Grisemarked i Flensborg den 2. Februar og kørte hjem efter Middag.

Da jeg kom forbi Smedien ved Jaruplund Kro, havde jeg ikke begyndt paa at digte. — Paa det sidste lille Stykke hjem havde allerede et Par Vers formet sig i Tankerne. Jeg gav mig knap nok Tid til at spise, men satte mig ned og skrev det ene Vers efter det andet — om Aftenen var en Snes Vers paa otte Linier hver færdige — de sidste formedes den 3. Februar om Formiddagen — saa stod det hele der som en Bekendelse og som et Nødtraab. —

Kort forinden — omkring Jul eller Nytaar — havde nuværende Stationsforstander i Bredebro Emil Hersbøll foreslaaet mig en Maanedes Studieophold i København.

Jeg kendte ham fra Slagelse, hvor han i 1927 var Trafik-assistent, da jeg paa en Foredragstourné i en Uges Tid boede hos ham. Efter hans Hustrus Død blev han forflyttet til Padborg Station og giftede sig for anden Gang — med vor danske Lærerinde Amalie Rattenborg.

Paa den Maade var han med til Børnenes Juletræsfest i vor danske Privatskole og fremkom ved den Lejlighed med sit Forslag. Han og flere Venner — bl. a. Fru Jutta Skrumsager og Fru Louise Wright — skaffede Midler til mit Studieophold, som jeg saa tog i selve Hovedstaden fra midt i Februar til midt i Marts 1931.

Ved denne Lejlighed forøgede jeg mine Anstrengelser for at faa Bogen i Tryk. Digtet føjedes til bag i Bogen som et Supplement, der netop passede til dens Tendens.

Boghandler Ove Tryde og flere Venner forhandlede saa

med C. A. Reitzels Forlag — og idet de bar en Del af den økonomiske Risiko, blev Bogen antaget og udkom til Pinse 1931.

Titlen syntes Forlaget betænkelig ved, fordi den lød alt for krigerisk — Folk var saa mættede af Krigsskildringer — og jeg undredes over, at Ordet »Kamp« kunde bruges i den nye Titel: »I Kamp for Gaard og Hjem«, som Forlaget saa med min Billigelse valgte.

At min egen selvvalgte Titel mere rammende dækkede over Bogens »Krigsberetning«s-Stil, vidste jeg nok — og at dens Bortfald gav Anledning til fejlagtig Bedømmelse, viste sig i en Anmeldelse af Valdemar Rørdam.

Salget blev ingen Succes. Det blev nok en Tilfredsstillelse over den udførte Beslutning, men ikke til stor Indtægt. Efter at Salget igennem 5 Aar var blevet mindre og mindre, overtog jeg i Fjor selv Restoplaget. Eventuelle Liebhavere kan faa Eksemplarer direkte fra mig.

Men endnu et Resultat var naaet ved Siden af:

Jeg kunde *skrive* Dansk!

KLARING

Jeg var Niels Kjems taknemlig for det Fingerpeg, han gav mig *efter mit Ønske* — med Hensyn til, hvilken Opgave jeg burde paatage mig, naar jeg en hel Maaned fik Lov til efter eget Fordogtbefindende at gøre Studier i København.

»Ja« — sagde han — »du skal jo under alle Omstændigheder helst være helt frit stillet med Hensyn til, hvad du vil foretage dig — men hvis det havde været mig, saa vilde jeg have mest Lyst til at sætte mig nøje ind i Nationalitetskampen og sønderjydsk Historie for hundrede Aar siden.«

Dette faldt godt sammen med noget, som jeg selv havde

følt Savn af — Historiegranskning — helst endnu længere tilbage — for ikke at blive Tyskerne Svar skyldig, naar de kom med deres falske Paastande.

Først tog jeg Ophold paa et billigt Pensionat og betalte forud for 14 Dage, men det var et elendigt lille Kammer, hvor jeg frøs, naar jeg om Dagen vilde læse eller skrive, og heller ikke om Natten kunde jeg holde Varmen i Sengen.

Saa fik jeg et Værelse i Grundtvigs Hus — lyst og varmt og menneskeligt at bo i.

I Rigsarkivet, i det Kongelige Bibliotek og i Universitetsbiblioteket søgte og fandt jeg de Breve, Bøger og det Materiale, som jeg vilde have fat i.

Kæden sluttede sig, saa jeg fik et klart Billede af Baandene, der bandt Sønderjylland til Danmark — Sønderjyderne til det danske Folk — saadan som jeg skrev til »Der Schleswiger« i en Artikel den 31. Juli 1931, som jeg kaldte:

B a a n d s o m l ø s n e d e s o g B a a n d s o m k n y t t e s.

Jeg omtalte her først de Baand, som fra gammel Tid havde knyttet os til Danmark: *Jordens Baand, Blodets Baand, Sprogets Baand.* Om *Sindelagets Baand* skrev jeg dernæst:

»Danske er meget forstaaende for os og tolerante overfor den Kendsgerning, at der findes dansktalende, men tysksindede Mennesker, som kaldes Hjemmetyskere. Navnet har fra først af skullet betyde noget nedsættende — men netop disse Hjemmetyskere selv har med en vis Stolthed optaget Navnet og dermed hædret det.

Ogsaa jeg kan forstaa, at der gives Hjemmetyskere, skønt jeg dog finder det mindre naturligt.

Men at der paa gammel dansk Jord findes Mennesker af gammel dansk Afstamning, som vedkender sig dansk Sindelag, elsker Danmark og alt dansk, skønt de er tysktalende og først er ved at begynde paa igen at famle sig frem til at

kunne forstaa og tale det tabte danske Modersmaal — dette har Danske mærkeligt nok overordentlig svært ved at kunne forstaa — skønt netop denne Fremtoning synes mig ganske anderledes naturlig end Hjemmetyskheden i Nordslesvig.

Jeg for mit Vedkommende har da ogsaa allerede i en Aarrække kæmpet for at udbrede denne Forstaaelse for og Anerkendelse af den sydslesvigske tysktalende Danskhed. Det er en Kamp mod tre Fronter: mod Nord, mod Syd og mod selve Centrum: vore egne sydslesvigske Landsmænd. Der var meget vundet, hvis vi ikke mere behøvede at kæmpe imod Nord for noget, som man derfra ubetinget kunde vente anerkendt. Saa kunde vi bedre og maaske med alsidig forøget Støtte optage Kampen iblandt vore egne fortyskede Landsmænd og imod Syd.«

Saa omtalte jeg de retslige, samfærdselsmæssige og kulturelle Baand og skrev til sidst om de materielle og finansielle Baand:

»Til økonomisk Støtte i Kampen om Jorden er der fra tysk Side anvendt vældige Pengemidler (Vogelgesang). — Fra dansk Side er der gjort forskellige Tilløb til at hjælpe danske Sydslesvigere i Hævdelsen af deres uafhængige Eksistens.

Disse Forsøg fortjener Tak og Anerkendelse — de kan dog langt fra hamle op med, hvad Tyskerne yder baade i Nordslesvig og hos os.

Som Vogelgesang i Nordslesvig, er det hos os fremdeles nu som før 1914 »Schleswig-Holsteinische Höfebank«, som har til Formaal langsomt og næsten smertefrit at trække Jorden bort under dansksindede Sydslesvigeres Fødder.

Saa er her desuden »Siedelungsgenossenschaften« (Bosættelsesselskaber), som arbejder med billige tyske Penge, men med samme Formaal. Systematisk trækker man Folk fra Vestfalen, Rhinlandet og andre Steder fra herop til Nord-

grænselandet — og unge Slesvigere herfra og sydpaa til Holsten, Østprøjsen og andetsteds hen — altsammen ad Fri-
villighedens Vej.

Prøjserne ved nemlig udmærket godt, at saalænge det er Slesvigere, der ejer Jorden, selv om de er fortyskede, tysk-
talende og tysksindede, saa kan de blive Danske igen.

Denne Undermineringspolitik kan vi ikke i Længden stille
noget op imod, hvis ikke Udviklingen kommer ind i andre
Baner — saadan, som det i Nordslesvig skete omkring Aar-
hundredeskiftet. Vi kan kun med jydsk Sejghed gøre hver
Fodsbred af den danske Jord stridig. Dertil er det nødvendigt,
at alle Baand, som forbinder os frem over Aa og Skel, knyt-
tes fastere — ogsaa de økonomiske.«

Een Artikel og een Tale synes jeg fortjener endnu at komme
med ind i denne Beretning, selv om de indeholder et Par
Gentagelser, som Læserne vil kende igen.

STILLINGEN VED DANEVIRKE 1864—1931.*)

Et dumpt Tryk tyngede de danske Sind omkring Tilbage-
togslinien i hin Februarnat 1864, da den danske Hær maatte
rømme Danevirke — uden at det var kommet til større Kamp.

Den danske Fører *de Meza* og hans medansvarlige Krigs-
raads strategiske Klogskab bød at trække sig i Tide tilbage
til Dybbølstillingen, for ikke ved Flankering af den frem-
rykkende prøjsiske Hær at blive omklamret, og saa at ud-
sætte den danske Hær ved Danevirke for den Fare at blive
taget til Fange.

Over Isted, Sønder Smedeby, Oversø gik de vigende Trop-
pers Lidelsesvej i Sne og glat Føre mod Nord gennem Flens-
borg og udenom Byen videre til Dybbøl.

*) »Der Schleswiger« 24. Oktbr. 1931.

Ved Sankelmark blev der endnu *kæmpet en haard Kamp* for at afværge en altfor hurtig Fremrykning af de forfølgende Østerrigere.

Endnu lever der gamle Folk, som har været *Øjenvidner til Kampen* og som personlig kan berette derom. F. Eks. den gamle Nicolaj Petersen, som nu bor i Ansgar-Bygningen i Flensborg — efter at han er blevet tvunget til at rømme sin Bolig i Munketoft-Stiftelsen.

Han maatte som Dreng den 6. Februar 1864 om Morgenen fra Sankelmark til Storesoltskov og om Eftermiddagen samme Vej tilbage — igennem de tilbagegaaende Danske og de fremrykkende Østerrigere. Fra Sankelmarksøens Vestende iagttog han og en Skolekammerat Træfningen — saadan som den udviklede sig.

Afdøde Hans Nicolajsen, Bilskov, kunde livligt fortælle om, hvordan Kampen havde udspillet sig i og ved Siden af hans Fødehjem — Smedien — det samme Hjem, hvor han endnu boede indtil sin Død.

Min Kones Bedstefader, Peter Jensen fra Stenderup ved Gelting i Angel, var som dansk Infanterist med i Kolonnen paa Tilbagerødet. Dette fortalte han omkring 1910, da han var paa Besøg hos os, og vi bagefter ledsagede ham langs Landevejen fra Bilskov nordpaa: »Denne Vej er jeg kommen een Gang før — 1864 paa Tilbagerødet fra Danevirke.« Der var da gaaet snart halvtreds Aar — men endnu huskede han, at der lidt længere oppe til venstre maatte være en Grusgrav (hos Asmus Jessen) — og at endnu lidt længere fremme den gamle Hærvej — Oksevejen — bøjede af til venstre. Ad denne var de dragne udenom Flensborg til Bov, og saa videre til Dybbøl, hvor han havde kæmpet med. (Paa sine gamle Dage fik han den danske Veteranhjælp — aarlig 100 Kroner.)

Den gamle Peter Clausen huskede godt, at han som knap fem Aars Dreng i Munk-Volstrup havde forvekslet Kanonskud

fra Oversø med Naboerskens Vævestol — som han syntes gik særlig haardt den Dag. Danske Soldater var efter den haarde Dyst forpustet og fortørstet kommen løbende tilbage til Munk-Volstrup og kunde kun fremstamme »Vand«.

Da jeg i 1914 laa paa Lasarettet i Berlin, skrev jeg til min Broder Nicolay, som dengang var Lærer i Hamborg — men knap et Aar efter døde i Rusland, efter at være bleven haardt saaret — at vor Fader, som havde været dansk Husar, men i 1864 ikke var bleven indkaldt — at han *den 6. Februar 1864 stod ude paa Hornskov Banke og græd*, da hans Kammerater kom tilbage fra Danevirke. Og jeg tilføjede, at *jeg ikke vilde græde*, om Prøjserne nu skulde gaa Vejen tilbage igen.

Verdenskrigen gik til Ende; Afstemningen kom; Dybbøl blev fri. Men Flensborg og Sankelmark og Oversø forblev ved Prøjsen, fordi mange Efterkommere af de Mennesker, som 1864 vel nok havde grædt — ligesom min Fader — gennem historisk Vranglære i de prøjsiske Skoler var blevet for- tysket og gjort fremmed for deres rette Folk.

Ved Danevirke blev man slet ikke spurgt.

Nu bliver der saa tit snakket om Kampen mellem de to Nationaliteter.

Peter Lassen, Strukstrup, har Ret, naar han siger: »Det er ikke en Kamp mellem to Nationaliteter. Det er i vort Land Slesvig — bortset fra indvandrede — Folk, som tilhører een — den samme Nationalitet, nemlig den danske, som kæmper imod hinanden, idet een Del af Befolkningen holdt fast ved Norden, eller har fundet tilbage til det danske Folk, medens den anden Del endnu staar under Erobrernes Fortryllelse — i den fejlagtige Tro, derved at være paa den rette Vej, og at vi bevidst danske Mennesker skulde staa paa den *forkerte Side*.«

I denne Kamp mellem forskellig Overbevisning eller Aandernes Kamp, som man nu vil kalde det, har Danskheden si-

den Verdenskrigen og Afstemningen utvivlsomt gjort Fremskridt. Sandhed og Ret lader sig trods al Vranglære ikke mere hermetisk lukke ude for vore Landsmænd.

Danske Skoler i Flensborg dannede Begyndelsen til denne »Atterfremadbevægelse«. Danske Vandrelæreres Virksomhed i Bæltet ved den dansk-tyske Sproggrænse forberedte Jorden for de senere oprettede danske Privatskoler, som blev mulig-gjort efter den prøjsiske Skoleforordning af 1926.

Det er vel ikke tilfældigt, at *der*, hvor der kæmpedes 1864, har dansk Sindelag holdt sig bedst eller fik efter 1918 snarest igen Fodfæste.

Saadan har der hos os i Nærheden af Kamppladsen ved Sankelmark-Oversø sluttet sig en fast Danskhed sammen, som i det danske Skole- og Forsamlingshus i Jaruplund har sit aandelige Centrum. 1864 var det en dansk Arrièregarde, som ved Sankelmarksøen med Held udførte den betroede Opgave at opholde Fjenden og dække Tilbagetoget. Nu har en Avantgarde i kulturel og national Oplysningskamp indtaget Stillingen ved Sankelmark med Front mod Syd.

Ved Danevirke,

hvor der saa tit kæmpedes for Danmark og Norden — ogsaa 1864, før Stillingen maatte rømmes — havde der ogsaa endnu holdt sig en slumrende Danskhed. Spor af den tror jeg at have opdaget 1900, da jeg til Efteraarshestemarkedet var inde i et Gæstgiveri i Slesvig By.

Denne Danskhed vækkedes til nyt Liv efter 1918, da Afstemningskampen i første og anden Zone — og Kampen om Rømning og Afstemning i tredje Zone bevægede alle Sind i hele Sønderjylland.

Slesvig Bys Danske har maattet føre deres egen haarde Kamp under endnu strengere Vilkaar end vi hos os. Men de

har sat sig igennem. Nu har de distanceret os, taget Rangen fra os.

Sidste Lørdag efter Indvielsen af den nye smukke danske Privatskole i Slesvig har jeg med Glæde overleveret Rangen af den sydligste danske Skole fra Jaruplund til Slesvigs Danske og dertil givet Udtryk for Haabet, at vi efterhaanden mere og mere maatte rykke nedefter paa denne Rangliste, og at ogsaa Slesvig i givet Tilfælde med ligesaa stor Glæde vilde give Rangen videre.

Maatte den Erkendelse, at høre til det danske Folk, derfra, som ogsaa herfra, altid mere brede sig, saa at i en Fremtid Danevirkestillingen ikke bare holdes af en enkelt kulturel Fortrop, men paa bred Linie indtages af bevidst danske slesvigske Landsmænd.

Mærkelig nok er det ene af mine Ønsker allerede for et Par Aar siden gaaet i Opfyldelse. Med »Uffeskolen« i Tønning har vi naaet den Flod, som efter Sagnet engang i længst forsvunden Tid hørte »Skræp« klinge.

Jeg har før i et Foredrag talt om Lorenz Frølichs Billede: »Dronning Thyra bygger Danevirke« — talt om, at for mig var det bedste paa Billedet ikke selve Dronningens smukke imponerende Skikkelse — ikke hendes trofaste Høvdinger, som modtager hendes Bud — ikke den travle Virksomhed paa Volden — men den lille Dreng i Forgrunden, som lytter til den gamle trætte Kæmpes Ord.

Da har jeg udtalt, at saa længe endnu en eneste lille lys-haaret dansk Dreng nede ved Danevirke faar Lov at lytte til, hvad en gammel graahaaret og træt dansk Kæmpe kan berette ham, saa længe er Danevirke ikke tabt for evig.

Og nu vil jeg udtale det Ønske, at denne danske Befolkning i Sydslesvig under fremmed Fortryllelse — denne Kongesøn — denne »Uffe hin spage« engang maa vaagne og

faa Mæle, at han maa tage Faderens »Haand saa varm« og føre »Skræp« — den gamle Klinge, baade i Tale og Skrift, saa at alle kan se: der staar han, den danske Kongesøn, paa sin egen gamle danske Jord — rede til at fægte for Sandhed og Ret mod al Voldførelse og Svig. —

I Tyskland oprandt der en ny Tid. Mange af vore for- tyskede Landsmænd er hildet i dens Glans.

De troede, at de ogsaa vilde gøre os Danske lykkelige — de vilde dele med os deres »Volksgemeinschaft«. Vi skulde »ensrettes«, ligesom alt i Tyskland. Ved en Slags »frivillig« Tvang prøvede man paa at indrullere os i deres Foreninger og Sammenslutninger. Vor Danskhed skulde udslettes. Det lykkedes dem kun ved nogle faa enkelte at kue dem til at svigte os og i hvert Fald i det ydre at slutte sig til dem.

Jeg har et Brev liggende fra en af de nye højere Embedsmænd — som ogsaa Claus Eskildsen har nævnt i sin »Grænse- lære« (S. 157) — hvori netop denne Embedsmand bebrejder mig min Danskhed og foreholder mig min tyske »Afstamning«.

I mit Svar henviste jeg til de forskellige Gange, hvor jeg har afslaaet den Slags Angreb.

Jeg vedkendte mig frimodig det danske Folkefællesskab og har siden ikke mere været udsat for Fornærmelse eller nogen Overlast fra den Side.

TALE TIL DET DANSKE AARSMØDE 1935

Til Aarsmødet, som skulde afholdes den 2. Juni 1935 i Flensborg, var det det danske Mindretal ikke muligt at faa lejet den samme Plads, som vi ellers i en Aarrække havde haft.

Dette tog jeg til Emne, da jeg som Festtaler for Land- distrikterne oppe paa den nye Plads ved Frueskov gjorde mig til Talsmand for vore fortyskede Landsmænd.

Om at skifte Plads.

Sang: Jeg er en simpel Bondemand.

Kære danske Landsmænd!

Kære danske Venner!

I Aar har vi maattet skifte Plads. Men om det nu var derude paa Bakken nord for Byen, hvor vi efterhaanden havde vænnet os til at føle os hjemme, eller om det nu er her paa Højden vest for Byen — nær det gamle Duborg — ja, og ogsaa nær det nye Duborg — saa staar vi begge Steder paa gammel dansk Folkegrund. Og derfor kunde vi godt tænke os i Fremtiden at fejre vort danske Aarsmøde ude ved Jaruplund eller Sankelmark, ved Danevirke eller Tønning — Frederiksstad — saa vilde det samme kunde siges:

»Vi staar paa gammel dansk Folkegrund!«

Dog — ikke alene dette. Ogsaa nationalt staar vi i det danske — i det nordiske Folkefællesskab *paa den rette Plads*.

Naar det tyske Folk nu i enhver Henseende saa stærkt betoner Ordet »Volksgemeinschaft«, saa skal vi visselig ikke ringeagte dette — men samtidig bør vi desmere fremhæve vort Fællesskab med det danske Folk — med hele Norden.

Der er jo dem i vore dansk-sydslesvigske Rækker, som *aldrig har skiftet Plads* — som *altid* har staaet i dem, *altid har været og følt sig* som Danske, og for hvem det har været saa selvfølgelig som noget. De har altid, som vi nu før, sunget om »ikke at bytte med nogen Mand paa Jord — aldrig at flytte fra den Plet i Nord.«

Saa er der dem, hvortil ogsaa jeg hører, som *har skiftet Plads*, som enten i Søgen efter Sandheden gennem en længere Udvikling — eller efter en kortere indre Kamp i Afstemningstiden fandt tilbage til den rette Overbevisning — *til den rette Plads*.

I Afstemningsaaet har jeg i »Unser Land« for mit Ved-

kommende gjort Rede for, hvordan *min* Udvikling i det lange Løb førte *mig* tilbage til at vedkende mig det danske Folkefællesskab, og siden er den med Flid og Vilje gaaet videre og blevet styrket i samme Retning. Dette er *ikke nogen Skam*, som Tyskerne vil gøre det til — *det er ikke noget Forræderi*. Naar de præjsiske Skoler har vildledt os og Hjemmene ikke har ydet tilstrækkelig Modstand — saa er dette ikke vor Skyld — men Skam var det, om vi var kommen til den rette Overbevisning og Sandhed og saa ikke vilde følge dens Bud og ikke frit og frejdigt *vilde staa paa den Plads, vi nu staaar paa!*

Endelig for det tredie er der det store Flertal af vore her hjemmehørende sydslesvigske Landsmænd, som grundet paa de samme Skavanker og Fejl, der før har været min og mange andres Skæbne, endnu ikke staaar paa den *rette Plads*, — ikke hvad Afstemningen og Folkegrunden angaar, thi af Blod og Race er de danske og nordiske ligesom vi, og de bor endnu i den Del af vort gamle danske Sønderjylland, som ikke blev genforenet med Danmark — men de staaar i de tysksindedes Rækker og tror sig hørende til den tyske »Volksgemeinschaft«.

Under det forrige tyske Styre hævdede vi, at til det danske Mindretal hørte, hvem der selv regnede sig dertil. I det tredie Rige nægter man, at nogen selv frit kan vælge sin Nationalitet. Hvad er nu det rigtige?

Der maa vel være noget rigtigt i begge Dele. Thi efter sidstnævnte tyske Grundsætning maatte Tyskerne give Afkald paa og bortvise den hjemmehørende sydslesvigske Befolkning fra det tyske »Volksgemeinschaft«.

Husk paa de stærke Ord om »Blut und Boden« — af dansk Blod og Race, boende paa gammel dansk Folkegrund, kunde den ikke staa i, eller selv regne sig til det tyske »Volksgemeinschaft«. Paa den anden Side — at tvinge dette Flertal bort fra det, og over i det danske Folkefællesskab, naar det

ikke selv vil det — det vilde dog vel være *for meget forlangt*. Altsaa kan den enkeltes frie Vilje til Selvbestemmelse vel ikke helt sættes til Side.

Den tyske Fører og Rigskansler Adolf Hitler har sagt, at det tyske Folk ikke vil germanisere andre Nationaliteter. Skal dette være ensbetydende med »ikke at fortyske« — hvad saa med dem af vore sydslesvigske Landsmænd, som er blevet fortyskede, som vi Danske kalder det — som selv eller deres Forfædre i de sidste Slægtled har antaget tysk Sprog og Sindelag. Der er ikke givet Afkald paa dem. De er ikke blevet udelukket af det tyske »Volksgemeinschaft«.

Vi udleder heraf Retten til, at den frie Vilje endnu i nogen Grad skal være gældende, saa at *alle* vore Landsmænd, naar de kommer til den rette Overbevisning, naar de finder Sandheden — *ligesom vi kan skifte Plads* og finde tilbage til vort dansk-nordiske Folkefællesskab.

Vi i hvert Fald vil *aldrig* give Afkald paa dem. Danskheden har her Førstefødselsret, og denne er under ingen Omstændigheder tilfals.

Vi vil altid holde en Plads aaben til dem — *deres rette Plads* i de danske Rækker i det dansk-nordiske Folkefællesskab paa gammel dansk Folkegrund. Her staar *de* — her staar *vi paa den rette Plads*.

MIN GENFORENING

I Maj Maaned 1936 fik jeg af Bestyrelsen for »Den slesvigske Forening for Landdistrikterne« det Hverv som Sende-
mand at rejse til Grænseforeningernes Delegeretmøde i Aabenraa.

Ved Festmiddagen om Aftenen var der reserveret Pladser

for de sydslesvigske Gæster, saaledes at jeg kom til at sidde ved Siden af H. P. Hanssen. Der fik jeg for første og samtidig for sidste Gang Lejlighed til at tale med Nordslesvigerne gamle Høvding. Jeg kunde fortælle ham, at jeg i hans udgivne »Erindringer« havde faaet stadfæstet en hel Del af, hvad jeg i de sidste Krigsaar havde gættet mig til ved ædruelig Vurdering af de censurerede Beretninger.

Denne Stadfæstelse havde styrket min Tiltro til min egen politiske Dømmekraft.

Da Ordet efter de officielle Festtaler var frit, varetog jeg Lejligheden til at overbringe en Hilsen fra Sydslesvig og til at fortælle om mine forskellige Aabenraature — særlig om hvordan jeg den 17. November 1918 ved H. P. Hanssens Ord til Nordslesvigerne havde følt min og mine nærmeste Landsmænds Uværdighed til at dele deres Glæde — og om mine og vore Bestræbelser for at naa Værdigheden i Fremtiden.

Saavidt jeg kunde mærke, følte han derved en vis Oprejsning. Han ønskede at klinke med mig og — skønt selv min egen private Afholdsmand — gjorde jeg for en Gangs Skyld en Undtagelse.

Næste Formiddag var Mødedeltagerne med nede ved Aabenraa Havn, hvor Befolkningen var stuvet sammen til Kongefamiliens Modtagelse. Tilfældet vilde nemlig, at Delegeretmødet faldt sammen med Kongeparrets og Kronprinseparrets Besøg i Sønderjylland.

Gamle H. P. Hanssen i sin jævne graa Dragt blandt alle Embedsmænd i stiveste Galla var dog en af dem, som Kongen talte med.

Koldt var det ved Havnen. Jeg fortrød, at jeg havde ladet min Overfrakke blive liggende i mit Kvarter. H. P. Hanssen hentede sig en Forkølelse og Lungebetændelse, og fire Dage efter døde han.

For mig har denne Hændelse faaet en vis Betydning — at jeg, uden nogensinde at have trængt mig frem dertil, netop dog *een* Gang skulde tale med ham, inden han gik bort.

Hen paa Sommeren tog »Landboforeningen for Flensborg og Omegn« paa Udflugt til Toftlund og Omegn. Vi saa det nye Bjerndrup paa Henturen, idet vi kørte Omvejen over Løgumkloster, vi saa Forsøgsmarken og Kartoffelmelsfabrikken, og om Aftenen var der Møde med Haderslev Vesteramts Grænseforening i Branderup Forsamlingshus.

Medens jeg sad der ved Kaffebordet og hørte paa Talerne, kom jeg i Tankerne til at fremkalde ligesom et Kalejdoskop:

Jeg huskede, hvordan for fyrretyve Aar siden — omkring ved 1896 — Nordslesvig havde været et dødt Begreb for os. Maaske jeg nok engang paa et Landkort foruden Købstæderne havde set et Navn som Toftlund eller Christiansfeld. 1898 kom min Broder Erich til Toftlund og begyndte at gøre noget levende for os. Militærtiden fra 1903—05 bragte mig i Berøring med nogle af Menneskene. Nogle Aar efter sendte Jacob Østergaard fra Rødding mig Bøger, 1910 fik jeg Flensborg Avis og lærte Landet, dets Befolkning, dets Vilkaar og dets Kamp fra Dag til Dag at kende paa Afstand. I Krigstiden var Nordslesvigerne mine Kammerater, 1918—1920 kæmpede mange Nordslesvigere sammen med os for en dansk Fremtid: Chresten Thomsen, Madsen, Hørlyck, Søren Ratzer, Holger Andersen og hans Broder og mange flere. Siden i Tyverne kom Haderslev Vesteramts Grænseforening og dens Sammenhold med os — dens Støtte til vor Landboforening — vore gensidige Besøg — vi i Nustrup, Gram, Rødding o. s. v. — de hos os i Jaruplund, Oversø, Valsbøl o. s. v. — mine Børns Ferieophold i Gram og Branderup — vore unge i Tjeneste i Nordslesvig, paa Efterskoler, Højskoler, Landbrugs- og Husholdningsskoler — mit eget Ophold paa Statshospitalet i Sønderborg o. s. v., o. s. v.

Da var det ligesom om der faldt Skæl fra mine Øjne. Jeg følte, at jeg var blevet genforenet med mit danske Folk — at 1920 ikke blot blev til Nordslesvigs Genforening med Danmark, men at det for os blev Indledningen til vor folkelige Genforening. Det gennemrislede mig som en varm Glædesstrøm, thi jeg følte, at den Genforening, jeg oplevede i dette Øjeblik — den kunde ingen Magt mere tage fra mig.

Saa stod jeg op og tolkede ud af mit Hjerte den *Stemning*, saa godt jeg formaaede.

Ja — i Indledningen har jeg nævnt, at jeg siden hen ikke satte mit Lys under en Skæppe — men lod dets Straaleglans lyse — saa langt det kunde naa.

Saa er der i Grunden ikke meget mere at sige om den Ting.

Ja — jeg kunde ønske mig — for at gøre Genforeningen mere fyldig endnu — mere inderlig — at jeg — at vi alle her kunde finde tilbage til det jævne sønderjyske Folkemaal i vort daglige Omgangssprog.

Det er muligt, at jeg kan gøre en Indsats endnu — men jeg vil have Lov til at være træt.

Trods legemlige, moralske og økonomiske Knæk har jeg opdyrket min Ejendom i Nicolajs Aand, har stiftet en Familie — Kone og 14 Børn, hvoraf 12 lever, og indtil nu 4 Børnebørn — har levet rigt med i alt det, jeg holdt af, og saaledes gennemgaaet denne halvhundredaarige Udvikling, som jeg her har skildret den.

Min Broder Georg har ikke skrevet om en saadan Udvikling — han var mig overlegen i at finde en kortfattet Formel.

I Afstemningstiden, da Spørgsmaalet kom ham ind paa Livet, gjorde han Regnestykket op uden Algebra. Han sagde: »Jeg har i Skolen lært, at i 1864 kom Prøjserne og tog Landet fra Danskerne — men aldrig har jeg lært eller hørt om, hvornaar Danskerne før 1864 havde taget det fra Prøjserne.«

Det Svar fik paatrængende Tyskere af ham, naar de prøvede at træde ham over Tærne. *Det var et godt Svar.*

Men, som sagt, naar jeg ikke kan længere — Slægten lever jo, omend jeg dør. Jeg har det Haab til mine Børn, at de vil videreføre, hvad jeg her har givet Udtryk for: Kampen for, at al dansk Æt i Sønderjylland bliver delagtig i den Glæde og den Lykke, som det er,

fuldtud at være dansk.

Segner vi end bag Dugen den røde —
 Vaaren vil blomstre over de døde.
 Højt — højt hæver vi vor Fane —
 Frem gennem Tiden bærer vi vort Land.

INDHOLD

Forord af Claus Eskildsen	7
I. MINDER FRA MIN BARNDOM OG UNGDOM	
En Sydslesvigens Genforening	13
Min Afstamning	16
Min Fødsel	21
Min første Barndom	23
Otte Skoleaar i Jaruplund	27
To Aar i St. Nicolaj Drengeskolen i Flensborg	41
Et Aar i Arbejde hos Nicolaj	45
Selvstændig	49
I Ørnens Kløer	53
Den første Beslutning	57
Eget Hjem	61
Nicolajs danske Bekendelse og Død	65
Jordkampen	68
Verdenskrigen	70
II. OMKRING AFSTEMNINGEN	
Genforeningskravet	81
Den anden Beslutning	85
Ventetiden	88
Afstemningen	97
Skoletanker	102
III. TALT OG SKREVET EFTER 1920	
Haabets sunde Grundlag	113
Sydslesvigernes Grundlov	122
Den tysktalende Dansker	123
Den tredje Beslutning	137
Klaring	139
Stillingen ved Danevirke 1864-1931	142
Tale til det danske Aarsmøde 1935	147
Min Genforening	150

A. LORENZ BÜCHERT
EN SYDSLESVIGERS
GENFORENING

MED DET DANSKE FOLK
I LØBET AF ET HALVT HUNDREDE AAR

MED FORORD AF CLAUS ESKILDSEN

En ret kendt Sydslesviger har her skildret sit Liv og sin Slægt i Forhold til Danmark og det danske Folk.

Hans Syn er dette: Enhver, hvis Slægt fra gammel Tid hører hjemme i Sydslesvig, er af dansk Rod, selv om Fortyskningen saa baade i Sprog og Sind har sat sit Præg paa ham, og det er kun naturligt og rimeligt, om disse Mennesker finder Vejen tilbage til dansk Sindelag og Sprog.

Forfatteren skildrer i Bogen denne gradvise Udvikling til bevidst Danskhed. Han føler denne Opvaagnen, dette endelige Gennembrud som en Lykke og Glæde og siger i sit indledende Kapitel bl. a. saadan om sin Bog: »Jeg kalder Bogen *En Sydslesvigigers Genforening*. Den skal være en levende Illustration til Claus Eskildsens *Grænselære* — den skal vise, hvordan den folkelige Underbevidsthed *kan* arbejde sig op til Overfladen.«